

ΝΕΟΛΟΓΟΥ ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΠΟΛΙΤΙΚΗ, ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ.

Τιμάται γρ. άργ. 2.

Τιμάται γρ. άργ. 2.

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ.

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ Σ. Ι. ΦΟΥΤΥΡΑΣ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΣ, 22 Δεκεμβρίου 1891.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.

Πολιτικὴ Ἐπιθεώρησις.— Ἡ ἑορτὴ τῶν Χριστουγέννων καὶ ἡ ἀρχὴ αὐτῆς.— Τὸ ἔτος τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ.— Ὁ Ἐπίτροπος τῆς Ἰουδαίας (διήγημα τῶν Χριστουγέννων).— Ἐκδρομὴ εἰς Βαβυλῶνα.— Ποικίλα.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ.

Ἐν ταῖς παραμοναῖς μεγάλης καὶ κοσμοσωτηρίου ἑορτῆς, ἀναμνησκοῦσης τὴν ἐνσάρκωσιν τοῦ ἀθανάτου φωτός, ὀλίγα τινα ν' ἀναγράψῃ δύναται ὁ ταπεινὸς τῶν ἡμερῶν ἡμῶν χρονογράφος, καθ' ἣν μάλιστα ὥραν ἡ Δύσις, τὴν αὐτὴν πανηγυρίσασα ἑορτὴν, μικρὰν παρέχει τροφὴν τοῖς περὶ πλείστου τὴν πολιτικὴν ἐν Εὐρώπῃ κατάστασιν ποιοῦμένοις. Καὶ ὄντως, ἡ κατὰ τὴν ἑβδομάδα ταύτην πολιτικὴ κίνησις, ἀσημαντος σχεδὸν οὔσα, περιεστράφη περὶ τὰς συζητήσεις τῆς γαλλικῆς βουλῆς καὶ περὶ τὰς ἐκχειλίσεις τοῦ πραξικοπηματικοῦ τῶν ἐν Σοφίᾳ λέβητος, τοῦ ἀπὸ τῆς 6 Σεπτεμβρίου 1885 σιδηροφοροῦσαν τὴν Εὐρώπην κρατοῦντος, καὶ τὴν εὐρυσίν τοῦ ἔργου τῶν νέων Χερόπων ἐπιβάλλοντος. Τὸ γαλλικὸν κοινοβούλιον, ἀνοικτὰς τὰς πύλας αὐτοῦ τηρήσαν κατὰ τὰς ἑορτάς, μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς ἐπεδίωξε τὴν διεξαγωγὴν τῶν ἐκκρεμῶν εἰσέτι διατελούντων ζητημάτων, ὧν ἐν τοῖς πρώτοις ἀναγράφονται τὰ νομοσχέδια τῶν νέων τελωνειακῶν τιμολογίων, τὰ διὰ καταπληκτικῆς πλειονοψηφίας ἐψηφισθέντα, καὶ ὁ γενικὸς προϋπολογισμὸς, ὁ οὐπὼ τυχὼν ἐτι τῆς κυρώσεως τῶν ἐν Λουξεμβούργῳ καὶ ὁ ἐπιβαλὼν οὕτω τῇ κυβερνήσει νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τοῦ Κοινοβουλίου τὴν χρῆσιν ἑνὸς προσωρινοῦ δωδεκατημορίου. Ἐν ταῖς διεξαχθεῖσαις συζητήσεσιν ἡ κυβερνήσις προσέκρουσε κατὰ μεγάλης ἀντιπολιτεύσεως, ἀλλ' ἐν τέλει κατώρθωσε νὰ ὑπερπηδήσῃ τὰς παρεμβληθείσας αὐτῇ μεγάλας δυσχερείας καὶ νὰ συνεχίσῃ τὸ ἔργον, ὅπερ ἀπὸ διετίας καὶ ἐπέκεινα μετὰ τολικαῦτης διεξάγει ἐπιτυχίας. Οὐχὶ ὀλιγώτερον σπουδαῖα ἦσαν τὰ ἐν Σοφίᾳ, ὅπου νέα κατηνέχθησαν κατὰ τοῦ συμβουλίου τῆς 13 ἰουλίου τραύματα διὰ τε τοῦ περὶ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης θεσπίσματος καὶ διὰ τῆς ἐξώσεως τοῦ γάλλου ὑπνκόου κ. Σαδοῦρν. Οἱ περὶ τὸν κ. Σταμπούλφ

δὲν ἀνέχονται τὴν γλῶσσαν τοῦ Μεθοδίου καὶ τοῦ Κυρίλλου, οἵτινες, ἐκ τῆς ἑλληνικῆς ἀλφαβήτου τὰ τῆς βουλγαρικῆς στοιχεῖα λαβόντες, ἔγνωσαν νὰ μεταδώσωσι τὰ νάματα τοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὰς ἀτέγκτους ὁρδὰς τοῦ Κρούμου καὶ νὰ ἐκπολιτίσωσι τοὺς ἐν τρώγλαις καὶ σπηλαίοις τότε οἰκοῦντας, νῦν δὲ ἥκιστα ἐν ταῖς ἐστίαις αὐτῶν ἀνεχομένους τοὺς ἀποτολμῶντας νὰ διαφωτίσωσι τὴν Δύσιν περὶ τῶν μαμμοθρέπτων αὐτῆς, τὴν Δύσιν ἥτις ἀταράχως ὄλωσ καὶ μετ' ἀπαθείας προσβλέπει εἰς τὴν διαιώνισιν καὶ καθιέρωσιν τοῦ τῶν συνθηκῶν ἀνατρεπτικοῦ ἔργου τῶν ἐν τῇ πρωτενοῦσῃ τῆς νεοτενχοῦς ἡγεμονίας κυβερνητῶν, καίτοι ἀλλοίων ὄλωσ ἤγετο αἰσθημάτων ὅτε ἕτεροι λαοί, τῶν δικαίων αὐτῶν ὑπεραμνόμενοι, ἔβλεπον ἑαυτοὺς περιεχομένους εἰς τὴν θέσιν τοῦ Προμηθέως δεσμώτου καὶ περιβαλλομένου διὰ τῶν ξυλίνων τειχῶν, εἰς ἃ τὴν τῆς πατρίδος σωτηρίαν ἀνεζήτηε ὁ μέγας τῆς Σαλαμῖνος νικητής. Ὡσαύτως ἡ μεγάλη ἐν Εὐρώπῃ δημοκρατία βλέπει ἑαυτὴν παραγκωνιζομένην ἐν τῷ ζητήματι τῆς ἰκανοποιήσεως αὐτῆς, καὶ οἱ θερμοὶ τῶν ἐν Σοφίᾳ συνήγοροι ἐξήντησαν ἅπαν τὸ τῆς σοφιστείας αὐτῶν λεξιλόγιον ὅπως τὸ μὲν διαπιστώσωσιν ὅτι ἐν τῇ ἔξορίᾳ τοῦ κ. Σαδοῦρν οὐδὲν τὸ ἀντιβαῖνον εἰς τὰς διεθνεῖς συνθήκας ὑπάρχει, τὸ δὲ ὅπως καὶ αὐτὴς ἐκτοξεύσωσι τὸν κατὰ τῆς Ρωσίας ἰὸν διὰ τῆς ἀνασκαλεύσεως τοῦ ζητήματος τοῦ Βατούμ. Ἡ ἰταμὴ τῶν ἐν Βιέννῃ καὶ Πέστη ἰδίᾳ γλῶσσα ἐξῆψε τὴν ὀργὴν καὶ τὴν ἀγανάκτησιν τῶν ἐν Ρωσίᾳ κυριωτέρων ὀργάνων, ἅπερ μετὰ πολλῆς τῆς τέχνης καὶ δι' ἀκαταμαχῆτων ἐπιχειρημάτων ἀνέτρεψαν τοὺς παραλογισμοὺς τῶν θερμοῦ τῶν Βουλγάρων συνηγόρων καὶ ὑπεδίλωσαν ὅτι ἡ μεγάλη πρὸς τούτοις ἀνοχὴ οὐδὲν τὸ ἀγαθὸν συνεπάγεται, οὐδὲ παγιοῖ τὸ μετὰ τοσοῦτου στόμφου διατυμπαζόμενον ἔργον τῆς περιφρουρήσεως τῆς γενικῆς ἐν Εὐρώπῃ ἡσυχίας καὶ εἰρήνης διὰ τῆς συσφιγξεως τῶν συμμαχικῶν δεσμῶν καὶ τῆς ἐνισχύσεως τούτων διὰ τῆς ἐμπορικῆς ἀλληλεγγύης. Ἡ τῶν ἡμεπισήμων ρωσικῶν φύλλων ὀριμεῖα ἀλλὰ καὶ λογικὴ γλῶσσα τοσοῦτω μᾶλλον ἐπεβάλλετο ὅσω οἱ τὰς ἰδέας τοῦ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργοῦ τῆς δυναδικῆς μοναρχίας ἐξυπηρετοῦντες δημοσιογράφοι δὲν ἀποκνοῦσιν ἐν τῇ κατὰ τῆς Ρωσίας ἔχθρα καὶ νὰ ἐποικοδομήσωσιν ἐπὶ ἀμμοδῶν βάσεων διάφορα σχέδια τῶν ἐν τῇ ἀχανεῖ ταύτῃ αὐτοκρατορίᾳ πολεμίων τῆς ἐσωτερικῆς τάξεως· ἀλλ' ἡ κυβερνήσις τοῦ τσάρου, κωφεύουσα εἰς τὰ φληναφήματα τῶν ἐν Βιέννῃ καὶ Πέστη κυριωτέρων ὀργάνων καὶ εἰς τὰς ἀντεγκλήσεις

τῶν ἐν ταῖς πρωτευούσαις ταύταις πολιτικῶν, περὶ δύο τινὰ τὴν προσοχὴν αὐτῆς συγκεντροῖ: περὶ τὴν ἐπούλωσιν τῶν ἐκ τῆς σιτοδίας ἐπιγενομένων πληγῶν τῷ λαῷ μεσημβρινῶν τινῶν ἐπαρχιῶν καὶ περὶ τὴν ἀναπλήρωσιν πάσης ἐν τῇ στρατιωτικῇ ἀνοργανώσει τοῦ κράτους ἐλλείψεως. Ὑπὸ τὴν τελευταίαν ταύτην ἐποψὴν οἱ ἐν Πετρούπολει καὶ τοῖς κυριώτεροις στρατιωτικοῖς κυβερνήταις ἀνώτεροι κύκλοι μετὰ μεγάλης ἀνθαμιλλῶνται φιλοπατρίας καὶ ἀγωνίζονται νὰ ὑπερακοντίσωσιν ἀλλήλους ἐν τῇ ὑποδείξει τῶν ληπτέων μέτρων ἐνίσχυσιν τῆς τοῦ κράτους ἀμύνης· ἰδίᾳ μετὰ τὴν συνομιλοῦσαν τῶν ἐμπορικῶν συνθηκῶν ἢ ἄλλῃ αὐτὴ ἐπετάθη συνεπείᾳ τῶν ἐξ αὐτῶν ἀπορροουσῶν πολιτικῶν συνεπειῶν, ἃς ὑπέδειξε μὲν ὁ γερμανὸς ἀρχιγραμματεὺς ἐν τῷ περιπέσῳ αὐτοῦ λόγῳ κατὰ τὴν ἐν τῇ Λευκῇ αἰθούσῃ συζήτησιν τῶν συμβολαίων τούτων, διετράνωσε δ' ὁ κόμης Καλνόκης ἐν ταῖς ἀντιπροσωπείαις, καὶ ἐτεκμηρίωσεν ἐν τῇ τῆς Πέστης βουλῇ τῶν προκρίτων ὁ εἰσηγητὴς τῆς σχετικῆς ἐκθέσεως κόμης Τσεγενύης. Οὗτος, ὑποδεικνύων τὴν ἀνάγκην τῆς ἀποδοχῆς τῶν ἐμπορικῶν συμβολαίων κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς παρελθούσης δευτέρας, οὐ μόνον ἐπέμεινεν εἰς τὰς οἰκονομικὰς ὠφελείας τῶν συμβαλλομένων κρατῶν, ἀπερ, εἶπε, συνάψαντα παραπλησίας σχέσεις καὶ πρὸς ἕτερα κράτη, νικηφόρως δύνανται ν' ἀντιμετωπίσωσι τὸν ἐκ τῆς βορείου Ἀμερικῆς καὶ τῆς Ρωσίας ἀνταγωνισμόν, ἀλλὰ καὶ ἐξῆρε τὴν πολιτικὴν σημασίαν, τὴν ἐνυπάρχουσαν ἐν τῇ συσφίξει τῶν τελωνειακῶν δεσμῶν. Οἱ ἐκφερόμενοι ὑπαιγιμοὶ δικαίως θεωροῦσι τοὺς ἐν Ρωσίᾳ, ὅπου ὁτὲ μὲν σκέψις γίνεται ἐν ἐκτάκτοις διαβουλίαις σπουδαίων ἀξιοματικῶν ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ στρατηγοῦ Γούρκου περὶ μεταρρυθμίσεων εἰς τὸ ὑφιστάμενον σύστημα τοῦ ἐξοπλισμοῦ, ἐξ οὗ καὶ οἱ ἐν Βερολίνῳ ἐξάγουσιν ὅτι ἡ μεγάλη τοῦ Βορῆ δύναμις ἀνέτοιμος ἔσται πρὸς πόλεμον πρὸ τοῦ 1894, ὁτὲ δὲ σχεδιάζεται μείζων ἐνίσχυσις τῶν παραμεθορίων φρουρῶν. Ἐντεῦθεν ἐπεταὶ ὅτι ἡ κυβέρνησις Ἀλεξάνδρου τοῦ Γ', περὶ ἄλλα σπουδαιότερα ἀσχολουμένη, βύει τὰ ὅσα εἰς τοὺς κρωγμοὺς τῶν ἐν ταῖς πρωτευούσαις τῶν δύο ὁμῶρων αὐτοκρατοριῶν, ὅπου ἡ κυριώτερά προσοχὴ ἔδει νὰ στρέφῃται μᾶλλον περὶ τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα ἢ περὶ τοῦ πῶς δύνανται νὰ χολωθῇ ἡ Ρωσία καὶ νὰ προκληθῇ ἡ συμπαθῶς ταύτη ἔχουσα Γαλλία. Τῇ ἀληθείᾳ ἐν ἀμφοτέραις ταῖς αὐτοκρατορίαις τῆς μέσης Εὐρώπης ἡ ἐσωτερικὴ κατάστασις πολλοὺς τοὺς ἐνδοιασμοὺς προκαλεῖ καὶ παρέχει φόβους μὴ τὰ πράγματα ἐτι μᾶλλον δεινωθῶσιν.

Ἐν Γερμανίᾳ ὁ σοσιαλισμὸς πολλὰς ποιεῖται προόδους παρὰ τὰς ἀπειλὰς τῶν ἐν τοῖς πράγμασι, τὰς προβάσας μέχρι καὶ τοῦ ὑποδείξει τὴν χρῆσιν τῶν ὅπλων καὶ κατ' αὐτῶν ἐτι τῶν συγγενῶν, προσλαμβάνει δὲ νῦν ἐπικούρους καὶ τοὺς ἐργασίαν αἰτοῦντας, ὧν τὰς δικαίας πολλάκις ἀξιώσεις μετὰ πολλῆς τῆς εὐθυκρισίας ὑπερασπίζει τὸ νέον ὄργανον τῶν σοσιαλιστῶν· ἐν Αὐστροουγγαρία ὁ φυλετισμὸς προσλαμβάνει μείζονας διαστάσεις καὶ ἐπὶ τῇ ταραχῇ, τῇ προκυψάσῃ ἐκ τῶν λόγων τοῦ κ. Γρέγγρ, ὧν τὴν σοβαρότητα ἀνομολογοῦσι τὰ ἐγκριτώτερα τῶν ὀργάνων τοῦ εὐρωπαϊκοῦ τύπου, πολλὰ ἐκδηλοῦνται ὑπόνοιαι μὴ σοβαρώτερον τεθῆ ἐπὶ τοῦ τάπτος τὸ μόλις παρασιωπηθὲν ζήτημα τῆς μεταβολῆς τῆς δυναδικῆς μοναρχίας εἰς τριαδικὴν καὶ τῆς ἀνατροπῆς τοῦ μετὰ τῆς Οὐγγαρίας συμβιβασμοῦ. Αἱ ἀσήμαντοι διαμαρτυρίαι ἐνίων παλαιοσέχων μικρὸν καθησυχάζουσι τὴν κυβέρνησιν, πτοουμένην μὴ τὸ κόμμα τῶν Νεοσέχων

ἐπιμείνῃ, εἰς τὴν στέλιν τοῦ αὐτοκράτορος Φραγκίσκου Ἰωσήφ διὰ τοῦ στέμματος τῶν Βενσεσλάς καὶ Ἰαγγελόνων. Τὸ ἀρξάμενον ἰδίᾳ ἀπὸ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ γερμανοτσεχικοῦ συνδυασμοῦ κίνημα μικρὸν καταστέλλεται διὰ τῶν λαβανομένων μέτρων παρὰ τῆς κυβερνήσεως, καὶ μάτην τὰ κυβερνητικὰ ὄργανα ἐπαναλαμβάνουσι τὰ ὅλως τετριμμένα ἐπιχειρήματα, καθ' ἃ οἱ Τσέχοι εὐρείας ἀπολαύουσιν ἐλευθερίας ἐν τῇ ἐκπαιδεύσει τῶν τέκνων αὐτῶν, ἐν τῇ διοικήσει τῶν τῆς ἰδίας χώρας, ἐν τῇ διευθετήσει τέλος τῶν ἑαυτῶν κατὰ τὸ συμφέρον τῆς πατρίδος. Ἀλλὰ καὶ ἐν Οὐγγαρία τὸ φυλετικὸν κίνημα, ὅπερ κυρίως στρέφεται οὐχὶ κατὰ τῶν Τσέχων ἀλλὰ μᾶλλον κατὰ τῆς Αὐστρίας, προσλαμβάνει διαστάσεις καλὸ ἐκ τούτου φόβος συνετέλεσεν ἀρκούντως εἰς τὸ περὶ διαλύσεως τῆς οὐγγρικῆς βουλῆς μέτρον τοῦ κόμπος Τσάπαρν.

Ἀλλὰ πάντα ταῦτα ὡς καὶ ἕτερα δευτερεύοντα γεγονότα, οἷα ἢ ἐν Ἀγγλίᾳ ἐκλογικὴ κίνησις, τὰ ἐν Ἰταλίᾳ οἰκονομικὰ, ἢ ἐν Ρουμανίᾳ ὑπουργικὴ τροποποίησις, αἱ ἐν Σερβίᾳ δημοτικαὶ ἐκλογαί, αἱ ἐν Ἑλλάδι χωλαίνουσαι βουλευτικαὶ ἐργασίαι, ἢ ἐν Σουηδίᾳ καὶ Νορβηγίᾳ πάλιν ἐν τῷ ζήτηματι τῆς ἀντιπροσωπείας τῶν δύο τούτων ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ, ἢ δεινῶσις τῆς πρὸς τὴν Χιλὴν διαφωνίας τῆς ἐν Οὐασινγκτῶν κυβερνήσεως, ἢ νέα διατάραξις τῶν ἐν Βραζιλίᾳ, αἱ διαθρογγλούμεναι συμφωνίαι Ἀγγλίας καὶ Οὐρανίου κράτους ἐναντίον τῆς Ρωσίας, ἐν δευτέρᾳ ὅλως τίθενται μοῖρα καὶ ὁ ἕλληνα ἀναγνώστης κρεῖσσον ἠγεῖται νὰ ἐντροφήσῃ μᾶλλον εἰς τὸ ἀναγνωσθὲν σήμερον ὑπὸ τῆς μητρὸς ἐκκλησίας γενέσιον τοῦ ἐνανθρωπήσαντος καί, μεταρσιούμενος, ν' ἀναπολήσῃ τὸν ἀρχαῖον αὐτοῦ πολιτισμόν, τὸν προπαρασκευάσαντα διὰ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου τὴν μετάδοσιν τῶν θείων τοῦ Μεσίου διδαγμάτων ἐν τῇ θεσπεσίῳ τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦ Πλάτωνος γλώσσῃ. Διὰ τοῦ πολιτισμοῦ τούτου Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας ἀνεστήλου μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλένης τὴν Ὀρθοδοξίαν καὶ ἐπούλου τὰς πληγὰς, ὅσας οἱ νέοι Ἡρῶδαι, τὸν βασιλέα τῆς Γαλλικαίας μιμούμενοι φοβερά, κατήνεγκον τραύματα κατ' ἐκείνης, οἷοτι τὸ μὲν ἐνόμιζον ὅτι ἀνέτρεπε τὴν ἑαυτῶν θέσιν ἢ νέα διδασκαλία τὸ δὲ ὅτι ἀνεύρισκον ἐν τῷ διωγμῷ τῶν ἀθλητῶν αὐτῆς τοὺς μάρτυρας, οὗς ὁ τῆς Γαλλικαίας τετράρχης ἀνεύρισκεν ἐν τῇ ἀναιρέσει τῶν ἀπὸ διετοῦς καὶ κατωτέρω παίδων ἵνα πληρωθῇ τὸ ρηθὲν διὰ τοῦ Ἱερουμίου τοῦ προφήτου «φῶν ἔν Ραμᾷ ἠκούσθη θρήνος καὶ κλαυθμὸς καὶ ὄδυρος πολὺς». Διὰ τοῦ πολιτισμοῦ τούτου ὁ νεώτερος ἕλληνα, τὴν νέαν Βηθλεὲμ φεύγων, ἐκόμιζεν ὡς οἱ μάγοι τῆς Ἀνατολῆς τὴν δᾶδα τοῦ μεγαλοῦροῦ αὐτοῦ πνεύματος εἰς τὴν Δύσιν, ἐπαιδαγώγει αὐτὴν δεόντως καὶ προπαρασκεύαζε τὴν θρησκευτικὴν Μεταρρυθμίσιν, τὴν ἀπολυτρώσαν τὴν διάνοιαν ἀπὸ τῶν δεσμῶν τῆς ἱεροκρατίας, καὶ διὰ τῶν Χρυσολωρᾶ, τῶν Λασκάρων καὶ λοιπῶν μετελαμπάδευε τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν πνεῦμα, ἐφ' οὗ ὁ νῦν τῆς Εὐρώπης πολιτισμὸς ἐδράζεται, ὡς ποτε οἱ πρόγονοι αὐτοῦ νέαν ἐδίδον μορφήν εἰς τὸν ρωμαϊκὸν πολιτισμὸν μετὰ τὴν πτώσιν τῆς πρώτης Κορίνθου καὶ προπαρασκεύαζον τοὺς μιμητὰς τοῦ Ὀμήρου, τοῦ Θουκυδίδου, τοῦ Δημοσθένους. Ταῦτα ἀναπολῶν ὁ Ἕλληνα ἀποστρέφει τὸ πρόσωπον ἀπὸ τῆς πολιτικῆς τύρβης καὶ ἐν ταῖς παραμοναῖς μεγάλης ἐορτῆς παρασκευάζεται νὰ συμπάλῃ μετὰ τῆς μητρὸς Ἐκκλησίας τὸν ἕμνον τῶν Ἀγγέλων «δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία».

Η ΕΟΡΤΗ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΩΝ ΚΑΙ Η ΑΡΧΗ ΑΥΤΗΣ.

Ἄπας ὁ χριστιανικὸς κόσμος, εἰς οἰονδήποτε καὶ ἀνήκη δόγμα, ἄγει τὴν 25 δεκεμβρίου τῶν Χριστουγέννων τὴν εορτὴν. Ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἡ εορτὴ αὕτη παρίσταται πῶς ὄψιμος, ἀναφαινομένη μόλις περὶ τὰ μέσα τῆς τετάρτης ἑκατονταετηρίδος. Πολλῶν πρὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς εορτῆς τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως ὑπῆρχον αἱ τοῦ Πάσχα καὶ τῆς Πεντηκοστῆς εορταί, περὶ τῆς βραδείας δὲ καθιερώσεως τῆς τῶν Χριστουγέννων εορτῆς ὑπάρχουσι δευτερεύοντες λόγοι, ὑπάρχει δὲ καὶ εἰς ὁ κύριος λόγος.

Ἐν πρώτοις τὸ σπουδαῖον τοῖς χριστιανοῖς ἦτο ὁ λόγος καὶ ὁ βίος τοῦ Ἰησοῦ. Ἡ παιδικὴ καὶ ἡ νεανικὴ αὐτοῦ ἡλικία περιεγράφετο συντόμως ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις καὶ σχετικῆν κατεῖχε θέσιν ἐν ταῖς θρησκευτικαῖς διατριβαῖς τῶν πρώτων αἰώνων· αἱ δὲ φαντασιώδεις διηγήσεις τῶν Εὐαγγελίων περὶ τῆς παιδικῆς ἡλικίας τοῦ Χριστοῦ διετέλουν ἐκτός τοῦ μεγάλου ρεύματος τῆς χριστιανικῆς ιδέας, διότι πρὸ παντός ἀπησχολεῖτο ὁ χριστιανικὸς κόσμος ἐκ τῆς διδασκαλίας καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἀπὸ τοῦ ἰουδαϊσμοῦ πηγάζουσιν οἱ τύποι τῆς χριστιανισμοῦ, καὶ ἡ λατρεία τῶν πρώτων αἰώνων ἀπορρεῖ ἀπὸ τῆς ἰουδαϊκῆς συναγωγῆς· αἱ χριστιανικαὶ εορταὶ ὑπῆρχαν αὐταὶ αἱ ἰουδαϊκαί, μετατραπεῖσαι ὑπὸ τοῦ νέου πνεύματος. Οὐδένα ἐξωτερικὸν θεσμὸν ἴδρυσαν οἱ χριστιανοί· τὸ Πάσχα καὶ ἡ Πεντηκοστή, αἱ μεγάλαι τοῦ ἰουδαϊσμοῦ εορταί, ἐγένοντο ἀπλούστατα ἀποδεκταί, μεταβιβασθεῖσαι δὲ εἰς τὸν χριστιανισμὸν, ἐρριζώθησαν παρ' αὐτῶν, μεταλαβοῦσαι ὅμως τῆς νοεῆς, τῆς ἠθικῆς καὶ εὐαγγελικῆς σημασίας τῆς νέας πίστεως. Ἠέπειμα ὅτι καὶ ὅλος ἀσχετός πρὸς τὰς ἡμερομηνίας οἱ χριστιανοὶ θὰ ἐτήρουν τὰς ἀρχαίας ἰουδαϊκὰς εορτὰς ὡς σύμβολα, ἐφ' ὧν ἦθελον ἀπολέσει τὴν θρησκευτικὴν αὐτῶν ιδέαν, ἐπῆλθον ὅμως σπουδαῖα τραγικὰ καὶ ἐνδοξα γεγονότα τοῦ Εὐαγγελίου ἀκριβῶς ὅτε εωρτάζοντο τὸ Πάσχα καὶ ἡ Πεντηκοστή τῶν Ἰουδαίων. Τὰ πάντα λοιπὸν συνέτρεχον ὅπως οἱ Χριστιανοὶ ἀποδεχθῶσιν ἀδιστακτως τοὺς σεβαστοὺς τούτους τύπους τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, τοὺς ὑπ' αὐτῶν μετουσιωθέντας· ἀλλ' ὁ ἰουδαϊσμός δὲν εἶχεν ὁμοίαν τοῖς Χριστουγέννοις εορτὴν, οὐδεμίαν εἶχε κυρίως εἰπεῖν γενέθλιον ἐπετηρίδα, καὶ ἡ Ἐκκλησία δὲν εὔρεν ἰουδαϊκὸν τύπον, πρὸς ὃν νὰ συνδέσῃ ἀκριβῶς καὶ χρονολογικῶς τὴν τοῦ Ἰησοῦ εορτὴν, εἴπομεν δὲ ὅτι τοιοῦτου τινὸς τύπου οὐδὲ τὴν ἀνάγκην ἠσθάνετο ἄλλως.

Πρὸ πάντων ὅμως—καὶ ἐνταῦθα κεῖται ὁ κύριος λόγος τῆς βραδείας καθιερώσεως τῆς εορτῆς τῶν Χριστουγέννων—ἵνα εορτασθῇ ἡ ἡμέρα τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως, ἀνάγκη ἦν γὰρ γνωρίζωμεν τὴν ἡμέραν ταύτην, καὶ αὕτη ἀκριβῶς ἦν πάντῃ ἄγνωστος. Περὶ τοῦ ἀκαταλήπτου συστηρίου, ὅπερ ἐκάλυψε καὶ θὰ καλύπτῃ ἕσαυτὸν τὸν χρόνον τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ, οἱ χριστιανοὶ ἦσαν κάλλιστα πεπεισμένοι· ἦτο γενικὴ γνώμη τοῦτο, καὶ κατὰ τὸν Ζ' δ' αἰῶνα, πολὺ μετὰ τὴν παραδοχὴν τῆς 25 δεκεμβρίου, ὁ ἐπίσκοπος Ἐδέσσης τῆς ἐν Συρίᾳ Ἰάκωβος τὸ δημόσιον ἐξέφραζεν αἰσθημα, λέγων ὅτι οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ γνωρίζῃ τὴν ἡμέραν τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ καὶ ὅτι κατὰ τὴν διήγησιν τοῦ Λουκᾶ ἦτο βέβαιον μόνον ὅτι ἐγεννήθη νυκτός. Ἐκ τούτων κατανοεῖται ἡ βραδεῖα καθιέρωσις τῆς εορτῆς τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως. Πῶς λοιπὸν ἐγεννήθη ἡ εορτὴ τῶν Χριστουγέννων καὶ πῶς ἐπεκράτησεν ἐν τῷ χριστιανικῷ κόσμῳ ἡ 25 δεκεμβρίου;

Ἡ εορτὴ τῶν Χριστουγέννων εἶναι ἀπόρροια ἀνάγκης τῆς καρδίας καὶ ἀπαιτήσεως τῆς χριστιανικῆς συνειδήσεως. Οὐδὲν σεβασμιώτερον καὶ γλυκύτερον τοῦ ἀνατρέχειν εἰς τὴν ἀρχὴν ἐκείνων, οἷς ἐπὶ διαφόροις λόγοις ὀφείλομεν δεικνύειν εὐγνωμοσύνην καὶ ἀγάπην, διότι, ὅσῳ περισσότερο κυριεύουσι τῶν ψυχῶν ἡμῶν καὶ περισσότερο εὐηργέτησαν ἡμᾶς, τόσο καὶ περισσότερο εἶναι ἡμῖν προσφιλεῖς καὶ πολῦτιμος ἡ

ἀνάμνησις τῆς γεννήσεώς των. Καὶ ναὶ μὲν πάντοτε ἀγαπῶμεν αὐτούς, ὅμως ἔτι μᾶλλον τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἣτις ἀποτελεῖ τὴν ἔλευσίν των εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, φαίνεται ὅτι ἀνανεοῦνται τὰ αἰσθηματὰ ἡμῶν καὶ ἀποβαίνουνσι ζωηρότερα, εἶναι δὲ εὐάρεστον καὶ ἡδὺ καὶ σωτήριον νὰ ἐκφράσωμεν περιφανέστερον καὶ ἐξαιρετικώτερον κατὰ τὴν ἐπέτειον ἐκείνην ἡμέραν τὴν ἡμετέραν εὐγνωμοσύνην καὶ ἀγάπην. Τοῦ σπουδαίου καὶ τρυφεροῦ τούτου αἰσθηματος ἐνεφορήθη ἡ Ἐκκλησία ὑπὲρ τοῦ ἰδρυτοῦ αὐτῆς, ἔχουσα ἀνάγκην νὰ ψάλλῃ κατὰ τὴν γενέθλιον ἡμέραν τὴν δόξαν ἐκείνου, ὅστις τῇ ἔφερε τὸ φῶς καὶ τὴν ζωὴν. Ἀφοῦ εορτάζει ἤδη τὰς ἐπετηρίους τῆς γεννήσεως καὶ τοῦ θανάτου τῶν μαρτύρων, συγχέουσα ἐνίοτε τὰς δύο ἡμέρας καὶ συγκινητικῶς ὀνομάζουσα ἡμέραν γεννήσεως τὴν τοῦ θανάτου, τοῦ ἐγκαινίζοντος τὴν νέαν ζωὴν, κατὰ μείζονα λόγον ἐπιθυμεῖ νὰ γεραίρῃ τὴν ἡμέραν τῆς εἰς τὸν κόσμον ἐλεύσεως ἐκείνου, ὅστις κατ' αὐτὴν εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν εὐεργέτης τῆς ἀνθρωπότητος. Κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἡ Ἐκκλησία δὲν ἠδύνατο νὰ μείνῃ ἄφωνος, διότι ἔπρεπε νὰ καταρτίσῃ αἶνον. Τὴν ἡμέραν ταύτην τῆς γεννήσεως τὴν ἀπαιτεῖ, τὴν θέλει.

Ἄλλ' εἶναι ἄγνωστος ἡ ἡμέρα αὕτη. Καὶ δυνατόν μὲν νὰ ὑπολογισθῇ τὸ ἔτος, καθ' ὃ ἐγεννήθη ὁ Ἰησοῦς, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἡ ἡμέρα μένει ἄγνωστος ἡμῖν. Παράλογον νὰ ζητηθῇ χρονολογία τις, ἀφοῦ πᾶσα περὶ αὐτῆς πληροφορία ἐλλεῖπει· τοιαύτη δ' ἔρευνα εἶναι τί «περιεργότατον» κατὰ Κλήμεντα τὸν Ἀλεξανδρία. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Ἐκκλησία εἰρίσκειται ἐνώπιον ἀνυπερβλήτου κατὰ χρονικὴν ἔννοιαν προσκόμματος, τὸ κώλυμα ὅμως τοῦτο ὑπερβαίνει καὶ προχωρεῖ ἐμφορομένη ἀγίου θάρρους. Ἡ εὐσέβεια τῶν πιστῶν ἔχει ἀνάγκην τῆς ἡμέρας ταύτης τῆς γεννήσεως, καὶ ἡ εὐσέβεια αὕτη θὰ καθιερώσῃ τὴν ἡμέραν ταύτην, ἣτις θὰ ἐξέλθῃ τῆς καρδίας τῶν πιστῶν, ἀπορρέουσα ἐκ τῆς εὐγνωμοσύνης, τοῦ σεβασμοῦ καὶ τῆς στοργῆς αὐτῶν. Ἡ ἡμέρα αὕτη ἔσται τὸ σύμβολον, καὶ κατ' αὐτὴν θὰ αἰνῆται ὁ Ἰησοῦς καὶ ἡ πίστις τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ. Δὲν θὰ ἴναι κοινὴ τις, ὕλικὴ καὶ ἀκριβῆς χρονολογία, οὐδὲ θὰ ὀρίζεται κατὰ τὴν δεῖνα τοῦ μηνὸς ἢ ἐπὶ τῆς βασιλείας τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ Καίσαρος, ἀλλ' εἶναι ἠθικὴ χρονολογία, διότι πρόκειται περὶ εὐλαβοῦς συγκινήσεως. Ἡ ἡμέρα αὕτη δὲν εἶναι ἀπλῶς τις ἀριθμὸς, ἀλλ' ἀποτελεῖ μίαν ιδέαν, μίαν μεταρσίωσιν.

Πρώτῃ ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία κατέστησε τὴν τοῦ Χριστοῦ γεννησιν, ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία μὲ τὴν βαθεῖαν καὶ ἀλληγορικὴν αὐτῆς ἀντίληψιν, μὲ τὴν ιδεώδη καὶ εὐρεῖαν αὐτῆς τάσιν, μὲ τὴν πλουσίαν καὶ ζωηρὰν αὐτῆς φαντασίαν. Ἡ ἡμέρα τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως ἔσται λοιπὸν τὸ εὐρύτατον καὶ τὸ μέγιστον τῶν συμβόλων, ὅσα ὑπῆρχαν ποτε. Ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὁ ἰδρυτὴς τῆς νέας ἀνθρωπότητος, τῆς διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ ἀναγεννηθείσης· εἶναι ὁ δεύτερος Ἀδάμ. Ὁ πρῶτος Ἀδάμ ἔπραξε πρὸς ἀπόλειαν τῆς ἀνθρωπότητος, ὁ δεύτερος ἐλθὼν ἔπραξεν αὐτὸ πρὸς ἀνύψωσιν αὐτῆς· εἶναι πλήρης λοιπὸν ὁ παραλληλισμὸς τοῦ πρώτου καὶ τοῦ δευτέρου Ἀδάμ. Ἄλλ' ὁ πρῶτος Ἀδάμ κατὰ τὴν παράδοσιν τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς ἐπλάσθη τὴν ἕκτην ἡμέραν τῆς πρώτης ἐβδομάδος τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου, ὁ δὲ δεύτερος Ἀδάμ, ὁ Ἰησοῦς, ἦλθε λοιπὸν ἐπὶ τῆς γῆς τὴν ἕκτην ἡμέραν τῆς πρώτης ἐβδομάδος· ἄρα κατὰ τὸ τότε ἐν γῆσει καθ' ἅπασαν τὴν αὐτοκρατορίαν ρωμαϊκὸν ἡμερολόγιον τὴν ἕκτην ἡμέραν τοῦ πρώτου μηνὸς τοῦ ἔτους, τὴν 6 δηλονότι ἰανουαρίου. Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἀναφαίνεται ὁ δεύτερος Ἀδάμ, ὁ «ἡλιος τῆς δικαιοσύνης» ἀνατέλλει, «ἐπιφαίνεται» ὁ αἰώνιος Λόγος. Λοιπὸν τὰ Ἐπιφάνεια τὴν 6 ἰανουαρίου εἶναι ἐν πάσῃ τῇ Ἀνατολῇ ἡ εορτὴ τῆς ἐμφανεῖας, τῆς εἰς τὸν κόσμον ἐλεύσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Δὲν πρέπει νὰ παρανοήσωμεν τὴν ἀρχικὴν ἔννοιαν τῶν Ἐπιφανείων εἰς ταῦτα τὰ Χριστούγεννα τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Βραδύτερον ἐπιπροσετέθησαν ἕτεραι ιδέαι εἰς τὴν ἀρχέγονον τῶν Ἐπιφανείων ἐν πρώτοις ἡ ἀνάμνησις τοῦ βαπτίσματος τοῦ Ἰωάννου, διότι διὰ τοῦ βαπτίσματος ὁ Ἰησοῦς εἰσῆλθεν ἀληθῶς εἰς τὴν διακονίαν του ἢ φάνη τοῖς πᾶσι, περιβεβλημένος τὴν ὑψηλὴν αὐτοῦ ἀποστολῆς· ἔπειτα ἡ ἀνάμνησις τῆς λατρείας τῶν μάγων, μεταβληθέντων βασιλεῖς τῇ ἀλληγορικῇ ἐρμηνείᾳ περιχοπῆς τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς· αἱ ἐποουσιώδεις αὐταὶ ιδέαι δὲν πρέπει νὰ ἐπισκιάσωσι τὸν

χαρακτῆρα τῶν Ἐπιφανείων, τῆς ἐορτῆς τῶν Θεοφανείων, τῶν παρὰ τοῖς χριστιανοῖς τῆς Ἀνατολῆς Χριστουγέννων.

Φυσικῶς ἐορτάζουσα τὴν ἐορτὴν ταύτην ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, ἀπετύπωσε αὐτῇ τὴν σφραγίδα τοῦ ἰδιόζοντος αὐτῇ πνεύματος. Φανταστικώτερα ὅσα καὶ ἀλληγορικώτερα, ἔτι δὲ καὶ ἐπιρρεπεστέρα πρὸς τὰς ὑψηλὰς θεωρίας, ἔχεται προφρόνως τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἀοράτου τῶν πραγμάτων μέρους καὶ ἀποκαλύπτει πρὸ πάντων ἐν τῷ Ἰησοῦ Χριστῷ τὸ θεῖον στοιχεῖον οὕτως ὥστε σχεδὸν ἐκλείπει τὸ ἀνθρώπινον στοιχεῖον. Τὰ Ἐπιφάνεια, λέξις μεστὴ μεγαλοπρεπείας καὶ ἤττον συγκινητικὴ ὅσα τῆς λέξεως τῶν Χριστουγέννων, σημαίνει τὴν περιφανῆ ἐκδήλωσιν τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, οὐχὶ δ' ἐπαρκῶς καὶ τὴν ταπεινὴν καταγωγὴν τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου.

Ἀκριβῶς δὲ τοῦτο ἠθέλησε νὰ ἐκφράσῃ ἀμεσώτερον ἡ δυτικὴ ἐκκλησία. Αὕτη, ὅσα πρακτικώτερα καὶ μᾶλλον ὑποστατικῆ, ἐπιθυμῶν ν' ἀσχοληθῇ περὶ τὰ οὐράνια πράγματα, ἐφόσον ταῦτα ἐφαρμύζονται πρὸς τὸν γήινον βίον. Πρὸ παντὸς ἀπασχολεῖ αὐτὴν τὸ ἀνθρώπινον μέρος τῆς ζωῆς τοῦ Ἰησοῦ· ὑποπεύει πάντας ἐκείνους, οἵτινες ἐπὶ τῇ προφάσει τοῦ καταστῆσαι φανταστικώτερον τὸν Κύριον ἀφίνουν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ν' ἀπολεσθῇ ἐν φανταστικῷ ὁ κ ο χ τ ι σ μ ῶ, διὸ δὲν δύναται ν' ἀρκεσθῇ εἰς τὴν ἀνατολικὴν ἐορτὴν τῶν Ἐπιφανείων, πρῶτον ὡς ἐκ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐορτῆς ταύτης (αἱ μικροφιλοτιμίαι τῆς ἀνατολικῆς καὶ τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας ὑπῆρξαν ἀείποτε ζωηραὶ) καὶ δεύτερον ἕνεκα τῆς ὑπεράγαν μεγαλοπρεποῦς καὶ ὑπεράγαν φανταστικῆς αὐτῆς σημασίας. Ὅθεν θὰ ὑμνήσῃ καὶ αὕτη κατὰ τὸ δοκοῦν τὴν ἡμέραν τῶν γενεθλίων τοῦ Χριστοῦ καὶ θὰ καθιερώσῃ καὶ αὕτη τὴν ἡμέραν ταύτην, ἀλλ' ἐξ ἀπόψεως μᾶλλον ἐπιγείου, συγκινητικώτερας καὶ ἀνθρωπινώτερας, δὲν θὰ ἀναζητήσῃ αὐτὴν, ὡς ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, ἐν τῇ μεγαλοπρεπεῖ διὰ συμβόλων παραστάσει τῶν δογμάτων τῶν δύο τούτων πόλων τῆς ἀνθρωπότητος, τῆς ἀπωλείας δηλονότι καὶ τῆς σωτηρίας, τοῦ Ἀδᾶμ καὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ θὰ τὴν ἀναζητήσῃ ταπεινότερον, μᾶλλον πατροπαραδότως καὶ ἀκριβῶς ἐν αὐταῖς ταῖς ὑποδείξεσι τῶν ἀρχαίων ἱερῶν βιβλίων. Κατ' αὐτὴν, εἰς προφήτης προσεῖπε βεβαίως τὴν ἡμέραν ταύτην τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ, εἶπεν ὅτι πρὸς ἐσπέρας τῆς εἰκοστῆς τετάρτης ἡμέρας τοῦ ἐνάτου μηνὸς ἰδρῦθη ὁ αἰώνιος ναός, ὅπου προσήρχοντο στεγασθῆναι οἱ λαοί. Ὅντως ὁ Ἰσραὴλ ἐώρτασε κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἐορτὴν εὐγνωμοσύνης εἰς ἀνάμνησιν τοῦ ἀνακαινισθέντος ναοῦ· ἀλλ' ὁ ἄληθης, ὁ αἰώνιος ναός εἶναι αὐτός ὁ Ἰησοῦς. Κατὰ ταύτην λοιπὸν τὴν ἡμέραν δέον νὰ ἐορτασθῇ ἡ γέννησις ἐκείνου, ὅστις ἀνεκαίνισε πνευματικῶς τὸν ναὸν καὶ ὅστις μετεμόρφωσε τὸν ἀρχαῖον θεσμόν, ὥστε τὴν εἰκοστὴν τετάρτην τοῦ ἐνάτου μηνὸς, ἦτοι, μετατρεπομένης εἰς τὸ σῆμα τῆς ἡμῶν ἡμερολόγιον, τὴν εἰκοστὴν πέμπτην δεκεμβρίου, θὰ ἐορτάζῃ ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία τὴν ἐορτὴν τῆς γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος. Κατωτέρω θὰ ἐπανελάβωμεν εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ εἰς τὴν δικαιολογίαν τῆς 25 δεκεμβρίου. Ὑπῆρχον λοιπὸν κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα δύο ἐορταὶ τῆς γεννήσεως, ἀμφότεραι ὅσαι συμβολικαί, καὶ αἱ δύο αὗται ἐορταὶ εἶναι ἡ αὐθεντικὴ ἐκφρασις τῶν δύο πνευμάτων, τῶν δύο μεγάλων ἀντιλήψεων τοῦ Εὐαγγελίου. Διὰ τῆς ἀνατολικῆς ἐορτῆς τῶν Ἐπιφανείων, ὡς ἐκ τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς καταγωγῆς αὐτῆς, ἐντείνεται τὸ οὐράνιον καὶ τὸ φανταστικὸν μέρος, ἡ δὲ τῆς δυτικῆς τῶν Χριστουγέννων προσηλοῦται εἰς τὸ ἀνθρώπινον καὶ ἀδελφικὸν τοῦ Ἰησοῦ μέρος, καὶ ἐντείνεται τὸ ἐπίγειον καὶ ἱστορικόν. Ἀμφότεραι αἱ Ἐκκλησίαι ἐκφράζουσι τὸ αὐτὸ χριστιανικὸν αἶσθημα, ἀλλ' ἐκφράζουσιν αὐτὸ κατ' ἴδιον ἑκατέρω τρόπον. Ἀμφότεραι αἱ Ἐκκλησίαι ἐδημιούργησαν θεσμόν ἀνταποκρινόμενον εἰς τὰς αὐτὰς ἀνάγκας τῆς ψυχῆς, ἀλλ' ὁ θεσμὸς οὗτος φέρει τὸ ἰδιάζον αὐτοῦ γνώρισμα. Τὴν 6 Ἰανουαρίου πρόκειται πρὸ πάντων περὶ Ἰησοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τὴν δὲ 25 δεκεμβρίου πρὸ πάντων περὶ Ἰησοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἔννοια καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῆς μελέτης ταύτης κεῖνται ἀκριβῶς ἐν τῷ μεγάλῳ ἱστορικῷ γεγονότι, ὅπερ ἐπιεράθη νὰ διαλευκάνω, ἦτοι ἐν τῇ ἰδρῦσει τῆς ἐορτῆς τῆς γεννήσεως, ἀπορροῦσης ἐκ τῶν ἀναγκῶν τῆς χριστιανικῆς ψυχῆς καὶ ἀνταποκρινόμενης εἰς τὸ ἴδιον τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως πνεῦμα.

Δὲν εἶναι τόσον ἀπλῆ ἡ ἀρχὴ τῆς 25 δεκεμβρίου, ὅσον ἡ τῆς 6 Ἰανουαρίου, διότι οὐδεμία χωρεῖ ἀμφισβήτησις ὡς πρὸς τὴν συμβολικὴν παράστασιν τῆς 6 Ἰανουαρίου, ἐνῶ, ὡς εἶδομεν, διὰ τὴν 25 δεκεμβρίου παραδεχόμεθα τὴν ἰουδαϊκὴν ἀρχὴν καὶ τὴν συμβολικὴν παράστασιν τῆς ἰδρῦσεως τοῦ ναοῦ. Ὅμως καὶ ἕτεραι ἐξηγήσεις ἐδόθησαν διὰ τὴν 25 δεκεμβρίου, αἵτινες καὶ ἐνδιαφέρουσαι εἰσι καὶ ἀξίαν κέκτηνται καὶ ἀξίζουσιν ἐπομένως τὸν κόπον νὰ ἐξετασθῶσιν.

Ἐκ χρονολογικῆς ἀπόψεως κρινομένου τοῦ πράγματος, εἶδομεν ὅτι εἶναι ὅλως ἀθαίρετος ἡ χρονολογία τῆς 25 δεκεμβρίου, τῆς ἡμέρας τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ οὔσης πάντη ἀγνώστου καὶ τοιαύτης διαμενούσης ἑσαεὶ, ἀφοῦ πᾶσα περὶ τούτου μαρτυρία ἄλλείπει. Ὅστε εἶναι συμβολικὴ ἡ ἡμερομηνία αὕτη. Διὰ τί λοιπὸν ἡ Ἐκκλησία ἐξέλεξε τὴν 25 δεκεμβρίου καὶ οὐχὶ ἄλλην τινὰ ἡμέραν; Ὅποια τίς ἐστὶν ἡ ἀρχὴ τῆς 25 δεκεμβρίου;

Κατὰ τινάς, τὴν ἀρχὴν ταύτην ἀναζητητέον ἐν τῇ εἰδωλολατρείᾳ, κατ' ἄλλους, ἐν ταῖς χριστιανικαῖς αἱρέσεσι, καὶ κατ' ἄλλους ἐπὶ τέλους, ἐν τῷ ἰουδαϊσμῷ.

Ὅμοιοι γινώσκοντες ὅτι οἱ τὴν ἀρχὴν τῆς 25 δεκεμβρίου ἀνάγοντες εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν ἔχουσιν ὑπὲρ ἑαυτῶν τὰ πολυαριθμώτερα καὶ τὰ αὐθεντικώτερα τῶν κειμένων, διότι οἱ εἰδωλολάτραι κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν τοῦ ἔτους ἤγον τὰς χαρμωδέστερας αὐτῶν ἐορτάς, αἵτινες εὐχερῶς ἠδύνατο νὰ μετατραπῶσιν εἰς χριστιανικάς. Τὰ παρ' ἀρχαίοις Κρόνια ἀνεπόλουν τὸν χρυσοῦν αἰῶνα, ὑπερῆγον ἐπὶ τινὰ τοῦλάχιστον χρόνον τὴν ἀνθρωπίνην ἰσότητα καὶ ἀδελφότητα καὶ ἐξήλειφον πρὸς στιγμὴν τὴν ἀπόστασιν τοῦ κυρίου ἀπὸ τοῦ δούλου. Καὶ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς διὰ τῆς εἰς τὸν κόσμον ἐλεύσεως αὐτοῦ ἐπανήγαγε τὸν πνευματικὸν χρυσοῦν αἰῶνα, ἀποδὸς τὴν ἑλευθερίαν εἰς τοὺς δούλους καὶ ἀποκαταστήσας τὴν ἀρχὴν τῆς κοινῆς ἀθλιότητος καὶ τῆς κοινῆς ἀνυψώσεως. Τὰ σιγίλα βρι α, ἦτοι αἱ παιδικαὶ ἐορταί, τὰ στραῖνα, ἦτοι τὰ δῶρα, ὧν ἐνέπλησσαν αὐτά, καὶ τὰ δῶρα τῆς φιλίας, ἅτινα ἀντήλλασσον τότε καὶ ὧν τὴν χρῆσιν παρὰ τοῖς χριστιανοῖς ψέγει ὁ Τερτυλλιανός, αἰτιώμενος αὐτοὺς ὡς μετέχοντας καὶ τῶν παρ' εἰδωλολάτραις ἐορτῶν, πᾶσαι αὗται αἱ δημῶδεις ἐκδηλώσεις ἠδύνατο νὰ ἐφαρμοσθῶσι καὶ εἰς τὰ Χριστούγεννα.

Κατ' ἐκεῖνο ἀκριβῶς τοῦ χρόνου, τὴν 24 καὶ 25 δεκεμβρίου ἐορτάζετο ἡ ἐορτὴ τοῦ Ἡλίου, Dies natalis invicti solis, μετατραπέυσα βραδύτερον εἰς ἐορτὴν τοῦ αὐτοκράτορος· ἦτο ἡ ἐορτὴ τῆς μικροτέρας ἡμέρας, τοῦ νέου καὶ ἐπομένως τοῦ ἰσχυροτέρου ἡλίου, τοῦ χειμερινοῦ ἡλιοστασίου. Φαίνεται ὅτι οἱ χριστιανοὶ ἐώρταζον τὴν ἐορτὴν ταύτην ἢ μετεῖχον αὐτῆς κατὰ τὴν μορφήν τοῦ μανιχαίου Φαύστου. Ἀκριβῶς δ' ἐπὶ τῇ ἐορτῇ ταύτῃ οἱ χριστιανοὶ παρεδέχθησαν, φαίνεται, εἰδωλολατρικὰς τινὰς ἰδέας καὶ συνηθείας κατὰ τὰ παράπονα τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης Λέοντος τοῦ μεγάλου.

Τοῦτο συνέβαινε, διότι ἡ δόξ ἦτο ὀλισθηρὰ, εὐνόητος δὲ καὶ ἐπαγωγὸς ἡ ἀλληγορία. Ὁ Ἰησοῦς εἶναι καὶ ὁ ἥλιος τοῦ ἡθικοῦ κόσμου· ἔρχεται, ὅπου καὶ αἱ ἡμέραι εἶναι ζοφερώτεραι, ὅπου περιβάλλῃ τὸν κόσμον ὁ ζόφος τῆς εἰδωλολατρίας. Καὶ ὄντως οἱ ἀμεσώτεροι ὑπαίτιμοι ἀπαντῶσιν οὐ μόνον ἐν τοῖς ρητορικοῖς σχήμασι τῶν ἱεροκηρύκων, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς θρησκευτικοῖς ἄσμασι, ἅτινά εἰσιν ἡ λυρικὴ καὶ συγκινημένη ἐκφρασις τῆς πίστεως τῆς Ἐκκλησίας. Ἀναγνωσθῆτωσαν ὁ ΙΑ' ὕμνος τοῦ Προυδεντίου καὶ τὸ ΙΖ' ἄσμα Παυλίνου τοῦ ἐκ Νόλης.

Ἀπέναντι τοιούτων προτεγγίσεων, λέγουσιν οἱ ὀπαδοὶ τῆς γνώμης, ἣν ἐκτίθημι, δὲν εἶναι φυσικὸν νὰ σκεφθῇ τις ὅτι ἡ εἰδωλολατρικὴ ἐορτὴ ἀσυναίσθητος μετεβλήθη εἰς χριστιανικὴν καὶ ὅτι ἐν τῷ παλαιῷ τύπῳ, ὃς ἄλλως ἦν κατάλληλος, ἐτέθησαν νέαι καὶ εὐαγγελικαὶ ἰδέαι; Τοιοῦτοτρόπως τὰ Χριστούγεννα ὑποκατέστησαν μίαν τῶν εἰδωλολατρικῶν ἐορτῶν καὶ ἀντετάχθησαν κατ' αὐτῶν, ἐξ ἐνός διὰ νὰ ἐμποδισθῇ ὁ χριστιανικὸς λαὸς νὰ μετασχητῶν εἰδωλολατρικῶν ἐορτῶν, ἐξ ἄλλου δὲ ἐν ἀνυψωθῇ βαθμηδὸν ὁ εἰδωλολάτρης εἰς τὴν κατανόησιν καὶ ἐορτάσιν τῆς χριστιανικῆς ἐορτῆς.

Τοῦτο, ὡς μοι φαίνεται, ἦν λίαν ἐπικίνδυνον παιγνίδιον, καὶ μὴ πρὸς κακοφανισμόν τῶν συνηγόρων τῆς γνώμης ταύτης, καθόσον ὁ χριστιανικὸς λαὸς ἠδύνατο τοιοῦτοτρόπως νὰ παρασυρθῇ εἰς ὀλεθριωτάτην σύγχυσιν. Τὰ διδόμενα τῆς ἱστορίας ἀντίκεινται τελείως κατὰ τοσοῦτο

δεξιᾶς τακτικῆς· κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας ἔρχει ἐν ἔθιμον νὰ ἦτο τῶν ἐθνικῶν διὰ νὰ ἀπορροφηθῆ μετὰ φρίκης. Ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν ἠθῶν ἦτο πλήρης. Ὁ Εἰρηναῖος λέγει ἡμῖν ὅτι τὸ πρῶτον δείγμα τῶν ἐναντίων καὶ τῶν αἰρετικῶν ἦτο ὅτι ἀπεδέξαντο συνηθείας τινὰς τῶν ἐθνικῶν. Ὁ μανιχαῖος Φαῦστος, ὅστις κατηγορεῖ τοὺς Χριστιανούς ὡς ἐορτάζοντας τὰ ἡλιοστάσια, οὐδαμῶς ὁμιλεῖ καὶ περὶ τοῦ ἐὰν συνέλαβον τὴν ἰδέαν νὰ μεταβάλλωσι τὴν ἐορτὴν ταύτην εἰς χριστιανικὴν. Λέων ὁ μέγας διαμαρτύρεται κατὰ τῶν ἐνοσιῶν τῶν ἐθνικῶν. ἄς οἱ χριστιανοὶ θέτουσιν εἰς τὴν ἐορτὴν τῶν Χριστουγέννων, καὶ ἐν ἐσέρᾳ περικοπῆ ἐν τῷ ἐβδόμῳ λόγῳ λέγει ἡμῖν ὅτι, ἀντὶ νὰ θελήσωσιν οἱ πιστοὶ νὰ μεταβάλλωσι τῶν ἐθνικῶν τὰς ἐορτάς εἰς χριστιανικάς, ἐκ τούναντίου διήρχοντο τὰς ἡμέρας ταύτας ἐν νηστείᾳ καὶ μετανοίᾳ πρὸς διαμαρτυρίαν κατὰ τῶν εἰδωλολατρικῶν τούτων συνηθειῶν. Καὶ ναὶ μὲν βραδύτερον, μετὰ τὸν Δ' αἰῶνα, αἱ σχέσεις τῶν ἐθνικῶν πρὸς τὸν χριστιανισμὸν μετεβλήθησαν οὐσιωδῶς, διότι ὑπάρχει μεταξύ τῶν δύο θρησκευμάτων διεισδυτικόν, τι ὡς πρὸς τὰ ἦθη καὶ τὰς συνηθείας, ἀλλὰ τὰ Χριστοῦγεννα ἔχουσι τὰς ρίζας αὐτῶν ἐν τοῖς προγενεστέροις αἰῶσιν, ὅποτε ἦτο φοβερὰ ἡ ἀντίθεσις τῶν δύο θρησκειῶν. Ὡστε ἀποβαίνει δυσχερὲς νὰ σκεφθῶμεν ὅτι ἡ 25 δεκεμβρίου κατ' ἀρχὰς ἐπήγαγεν ἀπὸ τῶν ἐορτῶν τῶν ἐθνικῶν.

Δὲν μοὶ φαίνεται ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ ὑποστηριχθῆ ἡ γνώμη τῶν ἰσχυριζομένων ὅτι ἡ 25 δεκεμβρίου ἀπέρρευσε ἀπὸ τῶν χριστιανικῶν αἱρέσεων, διότι κατὰ πρῶτον πᾶν ἔθιμον, προερχόμενον ἔκ τινος αἱρέσεως, ἦτο ὑπόπτον καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀπερρίπτετο ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ μικρὰ γνωστικὴ αἵρεσις τῶν Βασιλειδιανῶν ἐώρτασε κατὰ Κλήμεντα τὸν Ἀλεξανδρεᾶ πρώτῃ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τὴν ἐορτὴν τῆς γεννησεως, τὰ Ἐπιφάνεια, καὶ ἡ συνηθεῖα αὕτη εἰσῆλθεν εἰς ὀλόκληρον τὴν Ἐκκλησίαν. Τοῦτο ὅμως ἀντίκειται εἰς πάντα τὰ ἱστορικὰ διδόμενα, καθόσον τούναντι πάντες ὅλας τῆς Ἐκκλησίας οἱ θεσμοὶ προεβλήθησαν ἐκ πνεύματος ἀντιπολιτεύσεως κατὰ τῆς αἱρέσεως. Καὶ ἐπὶ τῆς ἀληθοῦς ἱστορικῆς ταύτης ἀρχῆς ἐδράζεται ἡ γνώμη, καθ' ἣν τὰ Χριστοῦγεννα συνέστησαν ὡς ἀντίθεσις, ὡς ἀντίφασις κατέναντι τῆς αἱρέσεως. Ὡντως οἱ Μανιχαῖοι δὲν ἠγάπων τὴν ἐορτὴν τῆς γεννησεως καὶ νωθρῶς ἐώρταζον ταύτην, *Tepidissima celebratio*. Ὡσαύτως καὶ οἱ Δονατισταὶ ἐν Ἀφρικῇ. Οἱ δὲ Πρισκιλλιανῖται ἐνήστευον κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἀντὶ νὰ συντάσσωνται τῇ κοινῇ χαρᾷ.

Ἀπέναντι τῶν αἰρετικῶν τούτων κομμάτων ἡ Ἐκκλησία ἐβεβαίωσε ἐν μᾶλλον τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ἐορτὴν τῆς γεννησεως. Τοῦτο εἶναι πράγματι ἐπιβεβαιωμένον ὑπὸ τῆς ἱστορίας γενικῶ τῷ τρόπῳ. Ἡ Ἐκκλησία ἐπέτεινε τὰς βεβαιώσεις αὐτῆς καὶ τοὺς θεσμοὺς ἀπέναντι τῶν αἱρέσεων. Ἰδίᾳ τὸ σύμβολον τῶν Ἀποστόλων ἐξεπονήθη βαθμηδὸν ἐπὶ πέντε αἰῶνας, ἵνα βεβαιωθῆ καλῶς τὸ ἱστορικὸν στοιχεῖον τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ πάσης γνωστικῆς ἢ ἄλλης τινὸς αἱρέσεως. Ἀλλ' ἐν τῷ ἀπασχολοῦντι ἡμᾶς εἰδικῷ ζητήματι ἐλλείπουσιν αἱ μαρτυρίαι, καὶ δὲν δύναται τις νὰ ἐννοήσῃ τὸν ἄμεσον δεσμὸν τῆς ἰδρύσεως τῆς ἐορτῆς τῶν Χριστοῦγεννων καὶ τῆς προόδου τῶν αἱρέσεων, καὶ πρὸ πάντων ἐκ τῆς ἀληθεστατῆς ταύτης ἀντιθέσεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς αἱρέσεως οὐδὲν μανθάνομεν τὸ ἀκριθὲς περὶ τῆς χρονολογίας αὐτῆς τῆς 25 δεκεμβρίου.

Τὴν γνώμην ὅμως, καθ' ἣν ἡ 25 δεκεμβρίου ἐπήγαγεν ἐκ τοῦ ἰουδαϊσμοῦ, δέον νὰ ἀποδεχθῶμεν πρῶτον διότι ὑπὲρ τῆς γνώμης ταύτης συνηγορεῖ τὸ μέγα γεγονός ὅτι πάντες οἱ χριστιανικοὶ θεσμοὶ ἀπορέουσιν ἀπὸ τοῦ ἰουδαϊσμοῦ, καὶ διότι ἀκόμη τοιοῦτος τρόπος συνᾶδει τῷ πνεύματι τῆς Ἐκκλησίας, προτιμώσεως νὰ ἔχῃται μεμακρυσμένης τινὸς παραδόσεως καὶ θετικοῦ τινος κειμένου. Ἡ δυτικὴ ἐκκλησία εἶχεν ἀπόλυτον πίστιν εἰς τὴν κατὰ γράμμα ἐπαλήθευσιν τῶν διαφορῶν προφητειῶν, ἐὰν δὲ ὑπῆρχε κενὸν ἐν τῇ Καινῇ διαθήκῃ, ἐπιλήρουν τοῦτο διὰ τῶν προφητειῶν, ἰσχυρίζομεν ὅτι κατ' ἀνάγκην συνέβη ὅ,τι προελέχθη καὶ ὅτε ἀκόμη δὲν ὑπῆρχε ρητὴ μνεία τοῦ γεγονότος. Τέλος δὲ καὶ πρὸ πάντων ἡ ἰουδαϊκὴ ἀρχὴ δίδει ἀκριβῆ χρονολογίαν, τὴν 25 δεκεμβρίου, τὴν ἐξάγειναι τοῦ ναοῦ διὰ τὴν 24ην ἡμέραν τοῦ ἐνάτου μηνός. Ἡ ἡμέρα αὕτη ὑπῆρχε πάντοτε μεγάλη ἰουδαϊκὴ ἐορτὴ ἐπὶ Ζοροβάβελ καὶ βραδύτερον ἐπὶ τῶν Μακκαβαίων· ἐορτάζετο δὲ ἐν μεγάλῃ χαρᾷ τὸ ἐσπέρας

καὶ τὴν νύκτα τοῦ ἐνάτου μηνός Κισλὲβ, ἦτοι τὴν εἰκοστὴν πέμπτην ἡμέραν κατὰ τὸν ἰουδαϊκὸν τρόπον τοῦ λογιζέσθαι τὸν χρόνον, τῆς ἐσπέρας ἀνηκούσης εἰς τὴν ἐπομένην ἡμέραν. Παντοσεδεῖς διαχύσεις καὶ γενικαὶ καὶ ἰδιαίτεραι φωτοχυσαίαι ἐβεβαίουν τὴν γενικὴν εὐθυμίαν, ἦτο δὲ ἡ ἐορτὴ τῆς ἱερᾶς νυκτός, ἡ Χανούκα. Ὡστε ἡ Χανούκα ἦτο ἡ ἐορτὴ τῶν φώτων, ὅπου δὲ οἱ Ἑβραῖοι ἦσαν διεσπαρμένοι, ἡ ἐπίσημος αὕτη ἡμέρα κατεῖχε σπουδαίαν θέσιν. Διὰ τοὺς Ἰουδαίους τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, τοῦ νισάν καὶ τοῦ ἀπριλίου συμπύπτοντος, ἡ Χανούκα ἐπιπτε τὴν 24 δεκεμβρίου πρὸς ἐσπέρας, ἦτοι τὴν 25 δεκεμβρίου. Ἡ ἐορτὴ τῆς ἰδρύσεως τοῦ ὑλικοῦ ναοῦ ἔσται ἡ τῆς ἰδρύσεως τοῦ ἠθικοῦ ναοῦ, τῆς γεννήσεως δηλονότι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ὁὰ εἶπη τις ἴσως κατὰ τῆς ἰουδαϊκῆς ἀρχῆς προσάγων τὴν βραδεῖαν καθιέρωσιν τῶν Χριστοῦγεννων, ἐνῶ παρουσιάζονται εὐθὺς τὸ Πάσχα καὶ ἡ Πεντηκοστή· τὴν ἀντίρρησην ὅμως ταύτην προλαμβάνουσιν αἱ ἐξηγήσεις, ἄς ἐν ἀρχῇ τῆς μελέτης ταύτης ἔδωκα. . . . Εἰς τὸ συμπέρασμα μου δὲν καταλήγω μετ' ἰνδοιασμοῦ ὑπὲρ τῆς ἰουδαϊκῆς καταγωγῆς τῆς 25 δεκεμβρίου, ἀν καὶ δὲν ἀποκροῶ τοὺς ἄλλους λόγους. Ἐν τῇ ἱστορίᾳ πάντες οἱ θεσμοὶ ἔχουσι περιπλόκους αἰτίας.

Τίνι τρόπῳ συναντῶνται αἱ δύο ἐορταὶ τῆς γεννήσεως, ἡ ἀνατολικὴ ἐορτὴ τῆς 6 ἰανουαρίου, τὰ Ἐπιφάνεια, καὶ ἡ δυτικὴ ἐορτὴ τῆς 25 δεκεμβρίου, τὰ Χριστοῦγεννα, καὶ πῶς ἐπεκράτησεν ἐπὶ τέλους ἡ δυτικὴ ἐορτὴ, τοῦτο ἐξεταστὸν νῦν.

Εἶναι θετικόν ὅτι πρὸ τοῦ Δ' αἰῶνος τὰ Ἐπιφάνεια ἦσαν γνωστὰ καὶ ἐορτάζοντο ἐν Ἀνατολῇ, ὡς τὰ Χριστοῦγεννα ἦσαν γνωστὰ καὶ ἐορτάζοντο ἐν τῇ Δύσει, ἀλλ' αἱ ἐορταὶ αὗται δὲν ἦσαν ἀκόμη καθ' ὀλοκληρίαν παραδεκταί, τακτικά καὶ ὁμοιομόρφως ἀποκατεστημένοι. Ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος συμβαίνει ἄλλως· τότε αἱ δύο ἐορταὶ ἦσαν τέλῳ ἀποκατεστημένοι ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐκάστῃ χώρᾳ καὶ ἐπομένως συναντῶνται ὡς τὰ δύο πνεύματα, ἄτινα ἐκφράζουσιν. Ἡ κίνησις καὶ ἡ πορεία τῶν δύο ἐορτῶν εἶναι περιέργως καὶ ἀξία μελέτης· ἡ μία, τὰ Ἐπιφάνεια, χωρεῖ ἐξ ἀνατολῶν πρὸς τὴν Δύσιν, ἡ δὲ, τὰ Χριστοῦγεννα, κυρίως εἰπεῖν, χωρεῖ ἐκ τῆς Δύσεως πρὸς τὴν Ἀνατολήν. Πρέπει νὰ συμβουλευθῶμεν ἐνταῦθα ὡς κύριον μάρτυρα τὸν Χρυσόστομον, ὅστις εἶναι ὁ μᾶλλον ἐγγὺς τῶν γεγονότων καὶ ὅστις ἀφθονεῖ λεπτομερειῶν. «Παρ' ἡμῖν, λέγει, πρώτη ἐορτὴ εἶναι τὰ Ἐπιφάνεια.» Ἐν Ἀνατολῇ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα τὰ Ἐπιφάνεια ἦσαν μεγάλη ἐορτὴ, καὶ ὅταν εἰσεχώρησεν εἰς τὴν Δύσιν, δὲν ἐγένετο ἀποδεκτὴ ἄνευ δυσχερειῶν, καθόσον ζωηραὶ ἠγέρθησαν ἐνστάσεις, τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἀγνώστου οὐσης. Ἐν τούτοις καὶ ἄνευ βραδυτήτων ἡ ἀνατολικὴ ἐορτὴ εἰσάγεται εἰς τὴν Δύσιν. Πρώτη ρητὴ μνεία περὶ τῆς ἐορτῆς τῆς ἐπισήμου ταύτης ἡμέρας ἐν τῇ Δύσει ἀνάγει ἡμᾶς εἰς τὸ 360 περίπου μ. Χ. Διηγεῖται ὁ Ἀμμιανὸς Μαρχελλίνος ἐν τῇ περὶ Πεντηκοστῆς ὁμιλίᾳ αὐτοῦ ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουλιανὸς, εὐρισκόμενος ἐν Οὐδένῃ, ἐώρτασε τὰ Ἐπιφάνεια ἐν τῇ χριστιανικῇ ἐκκλησίᾳ. Βεβαίως δὲν εἶχεν εἰσέτι εἰσχωρήσει εἰς τὰς λοιπὰς χώρας τῆς Δύσεως, πρώτη δὲ ἡ Οὐδένη καὶ αἱ ὄχθαι τοῦ ποταμοῦ ἐλάμβανον διὰ τῆς Μεσογείου πάντα τὰ ἐξ Ἀνατολῆς προϊόντα καὶ πάσας τὰς ἰδέας. Αἱ σχέσεις ἦσαν συχνόταται μεταξύ τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῶν ἐμπορικῶν πόλεων τῆς μεσημβρινῆς Γαλατίας.

Ἐν τῇ Δύσει τὰ Χριστοῦγεννα τῆς 25 δεκεμβρίου ἦσαν γνωστότατα κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα καὶ ἐορτάζοντο μετὰ μεγάλης προθυμίας. Ὁ Ἀμβρόσιος διηγεῖται ὅτι ἐπὶ τοῦ πάπα Τιβερίου περὶ τὰ μέσα τοῦ Δ' αἰῶνος ἡ ἀδελφὴ αὐτοῦ Μαρκέλλα ἀπήγγειλεν εὐχὰς καὶ ἐκάρη μοναχῆ. Ἡ τελετὴ ἐγένετο τὴν 25 δεκεμβρίου καὶ ὁ ρωμαϊκὸς ἐπίσκοπος εἶπε τότε τῇ νεοφύτῃ: «Βλέπεις πόσον πλῆθος συνηθροίσθη διὰ τὴν ἡμέραν τῆς γεννήσεως τοῦ νυμφίου σου;» Τὰ Χριστοῦγεννα ἔφθασαν βραδέως ἐκ τῆς Δύσεως εἰς τὴν Ἀνατολήν, καὶ ἀμέσως ἐγένοντο ἀποδεκτά. Ἐν λόγῳ κηρυχθέντι ἐν Ἀντιοχείᾳ τῷ 386 τὴν 25 δεκεμβρίου ὑπὸ τοῦ Χρυσοστόμου λέγει οὗτος θετικῶς ὅτι ἡ ἐορτὴ αὕτη ἦτο γνωστὴ ἐν Ἀνατολῇ ἀπὸ δέκα ἐτῶν. «Ἀπὸ δέκα ἐτῶν γνωρίζομεν τὴν ἐορτὴν ταύτην». Προκειται περὶ τῆς 25 δεκεμβρίου, περὶ τῆς ἐορτῆς δηλαδὴ ὑπὸ τὸν δυτικὸν αὐτῆς τύπον, ὁ δὲ μέγας ρήτωρ ἐξαίρει τὴν ἐορτὴν ταύτην, ἐπιθυμῶν νὰ εἰσαχθῆ εἰς τὴν Ἀνατολήν καὶ νὰ ἐορτάζηται. Εἶναι, λέγει

«ἡ μήτηρ πασῶν τῶν λοιπῶν, καθόσον πᾶσαι αἱ ἄλλαι ἀπορρέουσιν ἐξ αὐτῆς». Ἡ ἑορτὴ αὕτη, ἂν καὶ νέα, ἔλαβε θέσιν ἐν ταῖς μεγίσταις, καὶ ἀποδείξεις εἶναι ἡ μεγάλη συρροὴ τῶν πιστῶν κατὰ τὴν τελετὴν ταύτην. Ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς ἀρχαιότητος αὐτῆς ὑπάρχουσιν ἐνστάσεις, τῶν μὲν θεωροῦντων αὐτὴν νέαν, τῶν δὲ ἐκ τούναντι ἀναγόντων αὐτὴν εἰς ἀρχαιότατον χρόνον καὶ ἰσχυριζομένων, καθὰ καὶ ὁ Χρυσόστομος ἀναφέρει. Ἰωρὶς ν' ἀναλαμβάνει τὴν ἐπεθεβαίωσιν τῆς μαρτυρίας, ὅτι ἡ ἑορτὴ αὕτη ἦτο γνωστὴ ἐκ μακροτάτου καὶ «εὐορτάζετο ἀπὸ Θράκης μέχρι Γαλατίας». Τὰ Χριστούγεννα τῆς Δύσεως εἰσχωροῦσι μεγάλως εἰς Ἀνατολήν, ἐνῶν τὰ Ἐπιφάνεια εἰς τὴν Δύσιν μετὰ ἐλάττωσιν σπουδῆς. Ἐνιαχοῦ ἀντὶ τὰ εὐορτάζουσι τὰς δύο ἑορτάς, εὐορτάζουσι μίαν συγχέοντες αὐτάς, ἀλλαγῶν δέ, ἐν ταῖς πλείσταις τῶν ἐκκλησιῶν καὶ σχεδὸν πανταχοῦ, αἱ δύο ἑορταὶ ἕμειναν ἀνεξάρτητοι ἀπ' ἀλλήλων. Ἐορτάσαν κατὰ τὸν χρόνον αὐτῶν τὰ Χριστούγεννα καὶ τὰ Ἐπιφάνεια. Ἀλλὰ τότε τὰ Ἐπιφάνεια δὲν ἴσαν ἀμέσως ἡ ἑορτὴ τῆς γεννήσεως, διετήρησαν τὰ πρόσθετα αὐτῶν στοιχεῖα, τὴν ἀνάμνησιν τῆς λατρείας τῶν Μάγων καὶ τὴν ἀνάμνησιν τοῦ βαπτίσματος τοῦ Ἰωάννου, σχεδὸν ὡς συμβαίνει παρ' ἡμῶν σήμερον.

Τὰ Χριστούγεννα τῆς 25 δεκεμβρίου ἐπεκράτησαν ἐν τῷ χριστιανικῷ κόσμῳ, οἱ δὲ λόγοι οὗτοι εἶναι τόσον καταπληκτικοί, ὥστε δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη νὰ τοὺς ἐκθέσωμεν. Ἐν πρώτοις, ἐὰν ὑπῆρχεν ἐν τῇ ἑορτῇ τῶν Θεοφανείων μεγαλοπρεπετέρα συμβολικὴ παράστασις, ἐν τῇ τῶν Χριστουγέννων ὑπῆρχε στοιχεῖον ἀνθρωπινωτέρας φύσεως καὶ συγκινητικώτερον. Ἐπειτα αἱ Ἐκκλησίαι, αἵτινες παρεδέχθησαν τὰ Χριστούγεννα, ἴσαν πολυαριθμότεραι καὶ ἰσχυρότεραι, ἄλλως δὲ πρὸς τὴν Δύσιν ἐχώρει ὁ χριστιανισμός. Πᾶσαι αἱ νεοτευχεῖς ἐκκλησίαι ἴσαν δυτικά καὶ παρεδέχοντο ἀδιστακτικῶς τὰ Χριστούγεννα.

Τοιοῦτοτρόπως μέγα γεγονός προκύπτει ἐκ τῆς ἱστορίας, ὁ θεσμός ὑπὸ διπλοῦν τύπον, ἀνατολικὸν καὶ δυτικόν, τῆς ἑορτῆς τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ. Οἱ δύο τύποι συναντῶνται καὶ συμπλέκονται. Ἀνὰ τὸν μέσον αἰῶνα καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους τὰ Χριστούγεννα συντηροῦσι τὸν μεταδοτικὸν καὶ φαιδρὸν χαρακτῆρα. Αἱ σημερινὰ συνήθειαι, οἰκογενεακαὶ ὀμηγύρεις, δῶρα πρὸς τὰ τέκνα καὶ δένδρα τῶν Χριστουγέννων εἶναι ἐκδηλώσεις, ἀπορρέουσαι ἐκ τοῦ βαθέως καὶ τρυφεροῦ αἰσθημάτων, τὸ ὅποιον ἡ Ἐκκλησία ἔθηκε καὶ θὰ θέτη πάντοτε εἰς τὴν ἐπέτειον ταύτην ἑορτῆν. Ἡ συμβολικὴ αὕτη τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ ἡμέρα θὰ προκαλῆ πάντοτε τὴν παγχόσιμον εὐγνωμοσύνην.

ΤΟ ΕΤΟΣ

ΤΗΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ.

Ἐκύθης μοναχός, Διονύσιος ὁ Μικρός λεγόμενος, ἀββάς μοναστηρίου τινὸς ἐν Ρώμῃ, ἀποθανὼν τῷ 556, καθώρισε τὴν γέννησιν τοῦ Ἰησοῦ τῷ ἔτει 754 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης καὶ 4714 τῆς ἰουλιανῆς περιόδου. Ἡ χρονολογία αὕτη γενικῶς ἀποδεκτὴ ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν ἐγένετο καὶ σήμερον ἐτι ἐν χρήσει ὑπάρχει ἀπὸ δύο ὁμῶς αἰῶνων ἀνεγνωρισθῆν ὡς ἐσφαλμένη, καὶ οὐδεὶς σήμερον ἱστορικὸς ὑπάρχει μὴ ἀποδεχόμενος ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἐγεννήθη τρία τοῦλάχιστον ἢ τέσσαρα ἔτη πρότερον.

Εὐρίσκωμεν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις τέσσαρα σπουδαῖα διδόμενα, ἐξ ὧν δυνατόν νὰ ὀρίσωμεν ὡς ἐγγίστα τὸ ἔτος τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ:

1. Κατὰ τὸν Ματθαῖον, ἐν κεφαλαίῳ Β' εδαφίῳ 1 (Πρβ. Λουκ. Α', 5 καὶ Ματθ. Β', 22), ὁ Ἰησοῦς ἐγεννήθη ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἡρώδου τοῦ βασιλέως.

2. Κατὰ τὸν Λουκᾶν (Β', 1), ἐγεννήθη κατὰ τὴν ἐπὶ Αὐγούστου ἀπογραφὴν τῆς Ἰουδαίας.

3. Κατὰ τὸν Ματθαῖον (Β', 2, 16), ἀστὴρ ἐπεφάνη τοῖς Μάγοις ἐν Ἀνατολῇ καὶ προῆγεν αὐτοὺς ἕως οὗ ἔστιν ἐπάνω οὗ ἦν τὸ παιδίον.

4. Κατὰ τὸν Λουκᾶν τέλος (Γ', 23), ὁ Ἰησοῦς ὅτε ἐβαπτίζετο ἦν τριακονταετής.

Προσεκτικὴ μελέτη τῶν διδομένων τούτων ἀναγκάζει νὰ καθορίσωμεν τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ μετὰ τὸ ἔτος 746 καὶ πρὸ τοῦ ἔτους 751 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης· διότι ἡ μὲν τῆς Ἰουδαίας ἀπογραφὴ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γείνη πρὸ τοῦ ἔτους 747 τὸ ταχύτερον, ὁ δ' Ἡρώδης ἀπέθανε κατὰ τὸ ἔτος 750—751.

§. 1. Τὸ ἔτος τῆς τελευταίας τοῦ Ἡρώδου.

Αἱ περὶ τούτου πληροφορίες τοῦ Ἰωσήπου εἰσὶν ἀκριβέσταται. Ἐκ τε τῆς Ἰουδαϊκῆς αὐτοῦ Ἀρχαιολογίας (ΙΖ', 8, 1, 6, 10) καὶ ἐκ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ πολέμου (Α', 33, 8) προκύπτει ὅτι ὁ Ἡρώδης ἐτελεύτησε 37 ἔτη μετὰ τὸ ψήφισμα τῆς Συγκλήτου, δι' οὗ ἀνιγορεύθη βασιλεὺς, καὶ 34 ἔτη μετὰ τὴν πραγματικὴν ὑπ' αὐτοῦ κατοχὴν τῆς ἐξουσίας.

Τὸ ψήφισμα τῆς Συγκλήτου ἐξεδόθη ἐπὶ τῇ κοινῇ αἰτίσει τοῦ Ὀκταβίου καὶ Ἀντωνίου, ἐξ οὗ ἐπεται ὅτι οἱ δύο ἀντίζηλοι διπλάγημένοι τότε ἦσαν· ἐπειδὴ δὲ ἡ μόνη διαλλαγὴ αὐτῶν ἐγένετο, κατὰ Δίωνα τὸν Κάσσιον (48, 28), ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς Φουλβίας, ἦτοι ἐν ἔτει 714 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης, ἐπόμενον ὅτι κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο δέον νὰ ὀρισθῆ ἡ ἀναγόρευσις τοῦ Ἡρώδου ὡς βασιλέως τῆς Ἰουδαίας, τῆς δὲ βασιλείας αὐτοῦ ἐπὶ 37 παραταθείσης ἔτη, ὁ θάνατος αὐτοῦ συμπίπτει τῷ ἔτει 750—751.

Καίτοι ὁ Ἡρώδης ὠνομάσθη βασιλεὺς διὰ τοῦ ψηφίσματος τῆς Συγκλήτου τῷ 714, τὴν ἀρχὴν ὁμῶς κατέλαβε μόνον ἀφοῦ κατεκτίσατο τῇ βοήθειᾳ τῶν Ρωμαίων τὸ βασίλειον, νικῆσας τὸν Ἀντίγονον καὶ τοὺς ὀπαδοὺς αὐτοῦ. Ἡ ἥττα αὕτη τοῦ Ἀντιγόνου καὶ ἡ ἄλωσις τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐγένετο πάλιν τρία μετὰ τὸ ψήφισμα ἔτη, τῷ ἔτει 717 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης, καί, ὡς ῥητῶς ὁ Ἰώσηπος λέγει, τὸν τρίτον μῆνα Σιδᾶν (ἰούλιον ἢ ἰούλιον). Τὰ τριακοντατέσσαρα ἔτη τῆς βασιλείας, ἄπερ προσμετρεῖ τῷ Ἡρώδῳ ὁ Ἰώσηπος, ἄγουσι καὶ αὐτὴς ἡμᾶς εἰς τὸ ἔτος 750—751.

Προκειμένον περὶ τῆς ἀκριβείας τῶν διδομένων ὑπὸ τοῦ Ἰουδαίου ἱστορικοῦ ἀριθμῶν, παρατηροῦμεν ὅτι, κατὰ τὴν συνθήειαν τοῦ ἔθνους αὐτοῦ, ἀριθμεῖ τὰ ἔτη τῶν ἡγεμόνων ἀπὸ τοῦ μηνὸς Νισᾶν, ὥστε μία ἡμέρα πρὸ τῆς 1 τοῦ Νισᾶν ἢ μετ' αὐτὴν ἰσοδυναμεῖ πρὸς ἓν ὅλον ἔτος.

Ἡ διάφορα καὶ τὸ τέλος τῶν βασιλείων τῶν τριῶν τοῦ Ἡρώδου ἰδὼν ἄγουσιν ἡμᾶς εἰς τὸ αὐτὸ πόρισμα.

Ὁ Ἀρχέλαος ἐκβάλλεται καὶ ἐξορίζεται τὸ δέκατον ἔτος τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ἦτοι ἐν ἔτει 759· διεδέξατο ἄρα τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τῷ 750—751. Φίλιππος, ὁ τετράρχης τῆς Ἰουδαίας καὶ Τραχωνίτιδος, ἀποθνήσκει κατὰ τὸ 37 ἔτος τῆς βασιλείας αὐτοῦ, τὸ ἔτος 786 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης· ἐβασίλευσεν ἄρα τῷ ἔτει 750—751 ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Ἡρώδου. Ἡρώδης ὁ Ἀντίπας, ὁ τετράρχης τῆς Γαλιλαίας, ἐξορίσθη εἰς Οὐιέννην τῆς Γαλιτίας μετὰ βασιλείαν τεσσαράκοντα τριῶν ἐτῶν ἐν ἔτει 793 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης. Ἄρα τὸ πρῶτον ἔτος τῆς βασιλείας αὐτοῦ συμπίπτει τῷ 750—751.

Ἡ ἀστρονομία, ἀρῶγος τῇ ἱστορίᾳ προσερχομένη, παρέχει πᾶσαν βεβαιότητα καὶ ἀκρίβειαν εἰς τὸν χρόνον τῆς τελευταίας τοῦ Ἡρώδου. Ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἐγένετο, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἰωσήπου (Ἀρχαιολ. ΙΗ', 6, 4), ἐκλειψίς σελήνης, οἱ δ' ἀστρονομικοὶ ὑπολογισμοὶ καταδεικνύουσιν ἀκριβέστατα (Ideler, Handbuch. d. Chronolog.) ὅτι πράγματι ἐκλειψίς ὁρατὴ ἐν Ἱερουσαλὴμ ἐγένετο τὴν νύκτα τῆς 12 πρὸς τὴν 13 μαρτίου ἀπὸ τῆς μίας ὥρας καὶ ὀκτὼ λεπτῶν μέχρι τῆς τετάρτης ὥρας καὶ δώδεκα λεπτῶν. Ἡ πανδέλνυς τῆς 15 τοῦ Νισᾶν συνέπιπτε κατὰ τὸ ἔτος 750 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης τῇ 12 ἀπριλίου. Ἐὰν λοιπὸν ὁ Ἡρώδης ἀπέθανε, κατὰ τὰ ἀνωτέρω, μετὰ 7 ἢ 8 ἡμέρας, ὁ θάνατος αὐτοῦ καθοριστέος εἰς τοὺς μετὰ τὸ Πάσχα τοῦ 750 μῆνας.

§. 2. Ἡ τῆς οἰκουμένης ἐπὶ Αὐγούστου ἀπογραφὴ.

Κατὰ τὸν Εὐαγγελιστὴν Λουκᾶν, ἡ ἐν Βηθλεὲμ γέννησις τοῦ Χριστοῦ συμπίπτει γενικῆ ἀπογραφῇ διαταγείσῃ ὑπὸ Αὐγούστου καὶ γενομένη ἐν Συρίᾳ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Κυρινίου. Τὴν γενικὴν ταύτην ἀπογραφὴν ἠρνήθησαν τινες, καὶ ὁ τρίτος εὐαγγελιστὴς κατηγορεῖται ὅτι διὰ δεινοῦ ἀναχρονισμοῦ συνέχευε ταύτην μετὰ τῆς γενομένης μετὰ μίαν δεκαετίαν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Κυρι-

νίου, ἀνθυπάτου Συρίας, καθ' ἣν ἐποχὴν ἐξωρίσθη ὁ Ἀρχέλαος καὶ ἡ Ἰουδαία μετέπεσεν εἰς ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν.

Τὸ ζήτημα εἶναι ὄντως δοδαρότατον διὰ τὴν εὐαγγελικὴν ἱστορίαν, διότι, λυομένοι ὡς οἱ ἀρνούμενοι καὶ κατήγοροι ἀποφαίνονται, ποῦ μένει ἡ διαβεβαίωσις τοῦ ἱεροῦ Λουκᾶ ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἐγεννήθη ἐν Βηθλεὲμ κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀπογραφῆς ταύτης, ἥς ἕνεκα ἐπορεύθησαν εἰς τὴν πόλιν ταύτην ὁ Ἰωσήφ καὶ Μαρία ἡ μήτηρ αὐτοῦ;

Καὶ πρῶτον ἀπιθανὸν ὄλωσεν ὅτι ὁ Ἰερὸς Λουκᾶς συγγέει τὰς δύο ἀπογραφάς, ἀφοῦ ἀμφοτέρως ταύτας γινώσκει καὶ ποιῆται λόγον περὶ αὐτῶν (Λουκ. Β', 2. Πρὸς. Πράξ. Ε', 37). Συγγέει τις τὰ ἀγνωστά αὐτῶ, διακρίνει δὲ πάντοτε τὰ γνωστά, διότι ἡ γνῶσις συνεπάγεται τὴν διάκρισιν. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου δὲ ἡ μὲν πρώτη ἀπογραφικὴ ἐργασία, περὶ ἧς ποιῆται λόγον, ἦν ἀπλῶς ἐγγραφὴ προσώπων, ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ παιδίων ἐν τῷ τόπῳ τῆς καταγωγῆς αὐτῶν, ἡ δὲ δευτέρα (Πράξ. Ε', 37) ἀπέδλεπεν εἰς ἐπιβολὴν φόρων καὶ συνεπλήρου τὴν ὑποδοῦλῶσιν τῶν Ἰουδαίων, ἦν ἡ πρώτη ἐπιτηδεῖως παρεσκεύασε. Καὶ ἡ μὲν πρώτη ἐγένετο ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην διεύθυνσιν τοῦ ληγάτου τῆς Συρίας Κυρινίου, ἡ δὲ δευτέρα ὑπὸ τὴν τακτικὴν διοικήσιν τοῦ αὐτοῦ Κυρινίου, γενομένου πραιτώρος τῆς ἐπαρχίας τῆς Συρίας, μεθ' ἧς εἶχε προσαρτηθῆ ὀριστικῶς ἡ Ἰουδαία.

Πρόκειται ἄρα ν' ἀποδειχθῆ ὅτι γενικὴ ἀπογραφὴ διετάγη ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου, ὅτι ἐπεξετάθη αὕτη εἰς τὴν Ἰουδαίαν περὶ τὰ τέλη τῆς βασιλείας τοῦ Ἡρώδου, ὅτι ἐτελέσθη ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην διεύθυνσιν τοῦ Κυρινίου, αὐτοκρατορικοῦ ληγάτου ἐν Συρίᾳ, ὅτι εἶναι ἄλλη ἢ ἡ μετὰ δέκα ἔτη γενομένη, ἥτις δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς συμπλήρωσις τῆς ἐπὶ Ἡρώδου ἀρξαμένης. Νομίζομεν δὲ ὅτι δυνάμεθα ἐν πάσῃ ἀμεροληψίᾳ νὰ ἀποδείξωμεν ἱστορικῶς τὰ διάφορα ταῦτα γεγονότα καὶ ἀπαλλάττοντες τὸν ἱερὸν Λουκᾶν τῆς ἐπὶ ἀναχρονισμῷ μομφῆς νὰ δώσωμεν εἰς τὰ ἐδάφια 1 καὶ 2 τοῦ Β' κεφαλαίου ἐρμηνείαν, ἦν οὐδεὶς σοφὸς δύναται νὰ διαμφισβητήσῃ.

Ὁ ἐπιφανὴς Μόμσεν ἀπεφάνετο ὀριστικῶς οὐ μόνον κατὰ τοῦ γεγονότος γενικῆς ἀπογραφῆς τῆς Ἰουδαίας πρὸς τῆς ἐν ἔτει 759 - 760 ἐκθρονίσεως τοῦ Ἀρχελάου, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦ δυνατοῦ αὐτῆς. Τὸ συμπέρασμα τοῦτο εἶναι ἄξιον συζητήσεως ἀλλ' ὑπερβαίνει τὸ μέτρον καὶ ἀντιστρατεύεται πρὸς τὴν δοδαρότητα τοῦ ἱστοριογράφου χλευάζων τοὺς θεολόγους καὶ τοὺς ὁμοίους αὐτοῖς, διότι, ὑπὸ προκατελημμένων ἰδεῶν δεσμευόμενοι, ἠθέλησαν νὰ πείσωσιν ἑαυτοὺς τε καὶ τοὺς ἄλλους ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ γείνη τοιαύτη ἀπογραφὴ.

* * * Ἀπαραίτητόν μοι φαίνεται νὰ προταχθῶσιν ἐνταῦθα σαφεῖς τινες λεπτομέρειαι περὶ τῆς ῥωμαϊκῆς ἀπογραφῆς.

Σκοπὸς οὐσιώδης αὐτῆς ἦν ὁ ἔλεγχος τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ῥωμαίων πολιτῶν καὶ ἡ ἐπίσημος γνῶσις τῆς καταγωγῆς, τοῦ ὀνόματος, τῆς ἡλικίας, τοῦ βαθμοῦ καὶ τῆς περιουσίας τῶν ἐλευθέρων πολιτῶν. Ἡ ἀπογραφὴ ἀπετέλει τὴν βᾶσιν τοῦ καθορισμοῦ τῶν φόρων, ἐξ οὗ καὶ τὸ λατινικὸν αὐτῆς ὄνομα **κῆνδος** (census). Ἐκάστος πολίτης ἐγγραφόμενος ἐν τῷ βιβλίῳ ἔδιδεν ἅμα τὸν ὄρκον πίστεως, οὗτω δ' ἡ ἀπογραφὴ ἀπέβαινεν ἐν χερσὶ τοῦ κοσμοκράτορος λαοῦ μέδον ὑποδοῦλῶσεως. Οὐδεὶς σχεδὸν ὑπάρχει τῶν ὑποταγέντων τῇ Ρώμῃ λαῶν, Γαλατῶν, Βρετανῶν, Ἰσπανῶν, Σαλασσῶν, Κιλικῶν καὶ Ἰουδαίων, παρ' ὧν ὁ ὄρκος καὶ ὁ φόρος δὲν προῦκάλεσαν ἐξεγέρσεις, φοβεράς ἐνίοτε.

Ἄλλως δὲ τὸ διοικητικὸν τοῦτο μέτρον συνεδέετο μετὰ πάντοτε τοῦ οικονομικοῦ τῆς Ρώμης συστήματος, τοῦ τοδοῦτον δεξιῶς καὶ ἐπιμόνως ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου ἐφαρμοσθέντος. Πρὸς ἀκριβεστέραν τούτου κατανόησιν, ἀνάγκη νὰ συνδέσωμεν τὸ μέτρον τοῦτο μετὰ τῆς κτηματολογικῆς ἀπογραφῆς παντός τοῦ κράτους καὶ μετὰ τῆς γενικῆς μεταρρυθμίσεως τῶν ἡμερολογίων. Κατ' οὐσίαν ἡ Ρώμη ἀπεσκόπει εἰς τὸν φόρον· ἀλλὰ πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ προσωπικοῦ φόρου, ἀνάγκη ἦν ἀπαριθμῆσεως τῶν κατοίκων, πρὸς καθορισμὸν τοῦ ἐγγείου φόρου ἔδει νὰ καταμετρηθῶσι τὰ κτήματα, καὶ πρὸς καθορισμὸν τοῦ χρόνου τῆς εἰσπράξεως νὰ διακανονισθῆ ὁμοιομόρφως τὸ ἡμερολόγιον.

Ὁ Αὐγούστος οὐδενὸς τούτων παρημέλησεν· ἀπέστειλε ληγάτους τοῦ κίνσου πρὸς ἀπογραφὴν τῶν ὑπνκῶν, γεωγράφους καὶ γεωμέτρους διὰ τὸ κτηματολόγιον, καὶ ἅμα τῇ πρώτῃ ἀπο-

γραφῇ ἐπέβαλε τοῖς Αἰγυπτίοις καὶ τοῖς Ἕλλησι τὸ σταθερὸν ἡλιακὸν ἡμερολόγιον τῶν Ῥωμαίων. Τὰς δ' ἐργασίας ταύτας ἐπεσφράγιζεν ἡ εἰσπραξίς αὐτῆ τοῦ κίνσου, τῆς συντάξεως, τοῦ φόρου.

Ἡ προσωπικὴ ἀπογραφὴ ἐγένετο ἐν τῷ τόπῳ τῆς καταγωγῆς καὶ τῆς γεννήσεως, κατὰ τὸ καθιερωθὲν διὰ θεσπίσματος τοῦ ὑπάτου Κλαυδίου ἔθος, δύο αἰῶνας πρὸ Χριστοῦ. Ἡ πρὸς ἀπογραφὴν ἀπαιτούμενη δὴλωσις περιελάμβανε λεπτομερεῖς πληροφορίας. Οἱ ἐλεύθεροι ὤφειλον νὰ δηλώσωσι τὸ ὄνομα, τὴν κατοικίαν, τὴν ἀξίαν τῶν κτημάτων, τὸ ὄνομα τοῦ πατρός, τῆς μητρὸς, τῆς γυναικὸς καὶ τῶν τέκνων αὐτῶν καὶ νὰ ὁμώσωσιν ὄρκον (Διον. Ἀλικ. Δ', 5, 15). Κατ' Οὐλιανὸν τὸν Τύριον (Βιβλ. Β' De Censibus), ἡ ἡλικία τῶν ἐγγραφομένων ἔδει νὰ σημειωθῆ, καὶ δίδωσι τὸν λόγον τούτου· ἡ ἡλικία ἠδύνατο ν' ἀπαλλάξῃ τῆς πληρωμῆς φόρου, ὡς τοῦτο ἐγένετο ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τῆς διοικήσεως τῆς Συρίας, ἐν αἷς ὁ προσωπικὸς φόρος ἐτελεῖτο ὑπὸ μὲν τῶν ἀνδρῶν συμπληρωσάντων τὸ 14ον ἔτος τῆς ἡλικίας, ὑπὸ δὲ τῶν γυναικῶν μετὰ τὸ 12ον. Ὑπόχρεοι εἰς τὴν ἀπογραφὴν εἶναι καὶ αἱ ἐλευθέρας τάξεως γυναῖκες (Διον. Ἀλικ. Δ. 15).

Τὸ ἰδιόζου τοῦτο χαρακτηριστικὸν διακρίνει τὰς ἰουδαϊκὰς καὶ ῥωμαϊκὰς ἀπογραφάς. Παρὰ μὲν τοῖς Ἰουδαίοις αἱ γυναῖκες δὲν παρίστανται, παρὰ δὲ τοῖς Ῥωμαίοις ὀφείλουσιν ἀπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ νὰ πληρώσωσιν αὐτοπροσώπως τὸν προσωπικὸν φόρον. Γνωστὴ ἄλλως ἐκ τῆς ἱστορίας ἡ ἐορτὴ Paganalia, ἡ ὑπὸ Σερούϊου Τυλλίου νομοθετηθεῖσα, περὶ ἧς λόγον ποιῆται ὁ σύγχρονος τῷ Αὐγούστῳ Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς (Βιβλ. Δ'. 4). Πάντες οἱ τῶν ἀγρῶν κάτοικοι (Pagani) ὤφειλον νὰ παραστῶσι κατ' αὐτάς, εἰσφέροντες ἕκαστοι τὸ numisma αὐτῶν, τὸ δὲ νόμισμα τοῦτο διάφορον ἦν διὰ τοὺς ἀνδρας, διὰ τὰς γυναῖκας καὶ διὰ τὰ παῖδια. Καταφανὲς ἐκ τούτου ἀποβαίνει τὸ λεπτολογικὸν τῶν Ῥωμαίων πνεῦμα· οἱ τῶν θυσίων προϊστάμενοι ἐγίνωσκον οὕτω τὸν ἀριθμὸν τῶν κατοίκων ἕκαστου δήμου καθ' ἡλικίαν τε καὶ κατὰ γένος. Ἡ ὑποχρέωσις τῶν γυναικῶν εἰς τὸ ἐγγράφῃσθαι κατὰ τὴν ἀπογραφὴν διετηρήθη καὶ βραδύτερον. Ὁ Σωζόμενος ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ αὐτοῦ ἱστορίᾳ (Βιβλ. Ε' κεφ. 4), τὸν λόγον ποιούμενος περὶ ὁμοίας ἀπογραφῆς γενομένης ἐν Καισαρείᾳ ἐπὶ Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου, λέγει αὐταῖς λέξεσιν ὅτι «τὸ πλῆθος τῶν χριστιανῶν οὐκ ἔβουλητο ἀπογράψασθαι καὶ καθάπερ ἐν ταῖς κόμαις φόρους τελεῖν προσεκάλει».

Ἡ ἀπογραφικὴ ἐργασία ἐτελεῖτο ἐν ὀνόματι καὶ ἐκ διαταγῆς τοῦ Αὐγούστου. «Ὁ δὲ Καῖσαρ Αὐγούστος (λέγει Σουίδας ἐν λ. **Ἀπογραφῆ**), εἰκόσιν ἀνδρας τοὺς ἀρίστους τὸν βίον καὶ τὸν τρόπον ἐπιλεξάμενος, ἐπὶ πάσαν τὴν γῆν τῶν ὑπνκῶν ἐξέπεμψε, δι' ὧν ἀπογραφὰς ἐποιήσατο τῶν τε ἀνθρώπων καὶ τῶν οὐσίων, αὐτάρκην τινὰ προστάξας τῶν δημοσίων μοῖραν ἐκ τούτων εἰσφέρεισθαι».

Προκύπτει ἐκ τοῦ ἐδαφίου τούτου ὅτι ἡ μεγάλη ἀπογραφικὴ ἐργασία ἀπέκειτο εἰς εἰδικὸν τοῦ αὐτοκράτορος πληρεξούσιον καὶ ἦν ἀνωτέρα τῆς τακτικῆς δικαιοδοσίας τῶν κυβερνώντων τὰς ἐπαρχίας ἀνθυπᾶτων. Ἐν ταῖς διατάξεσι ταύταις ἀποκαλύπτεται τὸ συνετὸν καὶ περισκευμένον ῥωμαϊκὸν πνεῦμα· διὰ τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων ἠσφάλιζε τὴν ἐπιτυχίαν, διὰ δὲ τῆς ἀπονομῆς τοῦ ἔργου τῆς ἀπογραφῆς εἰς ἐξοχα πρόσωπα προελάμβανε τοὺς σφετερισμοὺς τῶν ἀνθυπᾶτων. Οἱ ἔκτακτοι οὗτοι ἀπεσταλμένοι ἀπεκαλοῦντο censitores ἢ legati pro praetore καὶ ὑπεδοιοῦντο εἰς τὸ ἔργον αὐτῶν ὑπὸ ὑποδεστέρων ὑπαλλήλων καλουμένων adjutores ad census.

Αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ διηύθυνεν αὐτοπροσώπως τῷ 27 π. Χρ. ἐν τῇ Ναρβωνικῇ τὴν ἀπογραφὴν, ὅτε δὲ κατόπιν ἀπέστειλε τὸν Δροῦσον ὄπως συνεχίσῃ αὐτὴν ἐν ταῖς ἐξ ἐπαρχίαις τῆς Γαλατίας, ἐκάστη τῶν ἐπαρχιῶν τούτων εἶχε τὸν ἴδιον αὐτῆς διοικητήν. Ἐξήκοντα μ. Χ. ἔτη ὁ Τάκιτος (Ann. XIV, 46 κ. ε.) ἀναγράφει τὴν δευτέραν τῆς Γαλατίας ἀπογραφὴν. Τίς ὁ ἐνεργῶν αὐτὴν; Οἱ τακτικοὶ διοικηταὶ τῶν ἐπαρχιῶν; Οὐχί, ἀλλ' ἐπιφανεῖς ἄνδρες, ὧν τὰ ὀνόματα ἀναφέρει, ὁ Κοῖντιος Βολούσιος, Σῆξτος ὁ Ἀφρικανός, ὁ Τρεβέλιος Μάξιμος. Ὁ censor, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ παραδείγματος τοῦ Γερμανικοῦ τῷ 13 μ. Χ., λαμβάνει ἐνίοτε τὴν ἀνωτάτην ἀρχηγίαν τῶν στρατευμάτων τῆς χώρας, ἦν ἀπογράφει.

Αἱ ἀπογραφαὶ μέγα διαδραματίζουσι πρόσωπον ἐν τῇ βασι-

λεία τοῦ Αὐγούστου. Διέταξε τὰς ἀπογραφὰς καθ' ἐκάστην πενταετίαν ἐν Ρώμῃ, πολλὰκις δ' ἐπεξέτεινε ταύτας εἰς τὴν λοιπὴν Ἰταλίαν καὶ εἰς πάσας τὰς ἐπαρχίας τῆς αὐτοκρατορίας. Ἀπὸ τῆς ἐν Ἀκτιῷ ναυμαχίας μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἐννεαί ἀριθμοῦνται ἀπογραφαί, ὧν αἱ τρεῖς μείζονα ἔχουσι σημασίαν καὶ εἰδὼν ἀναγεγραμμένοι ἐν τῇ πολυκροτῶ ἐπιγραφῇ τῆς Ἀγκύρας.

Ἀναμολογητέον ὅμως ὅτι τὸ ἠκρωτηριασμένον τοῦτο μάρμαρον λόγον ποιεῖται μόνον περὶ τῆς ἀπογραφῆς τῶν ῥωμαίων πολιτῶν καὶ οὐχὶ τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ κράτους. Κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην, ὁ Αὐγούστος ἐποιήσατο ἐν Ρώμῃ τρεῖς μεγάλας ἀπογραφὰς, τὴν μὲν πρώτην τῷ 726 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης, 26 ἔτη πρὸ τῆς παρ' ἡμῖν χρονολογίας, μετ' Ἀγρίππα τοῦ συνυπάτου αὐτῷ, τὴν δὲ δευτέραν τῷ 746 ἀπὸ Ρώμης, 7 δ' ἔτη πρὸ τῆς παρ' ἡμῖν χρονολογίας, μόνος, περιβεβλημένος τὴν ὑπατον ἀρχὴν, ἐπὶ τῆς ὑπατείας Κινσῳρίνου καὶ Ἀδινίου, τὴν δὲ τρίτην τῷ 767 ἀπὸ Ρώμης καὶ 13 μ. Χρ. καθ' ἡμᾶς, κατὰ τὸ τελευταῖον, δῆλον ὅτι, ἔτος τῆς βασιλείας αὐτοῦ, μετὰ Τιβερίου τοῦ συναυτοκρατορευόντος αὐτῷ, ἐπὶ τῆς ὑπατείας Σήξτου Πομπηίου καὶ Σ. Ἀπουλνίου. Ἐὰν ἐγένετο ἀπογραφὴ τῶν ἐπαρχιῶν, πρόδηλον ὅτι ἐγένετο κατὰ συνέπειαν καὶ ὡς συμπλήρωμα τῆς τῶν πολιτῶν. Αἱ δύο αὗται ἀπογραφαὶ συμπληροῦσιν ἀλλήλας.

Ἄλλως δὲ τὸ ἔθος τοῦ συνεχίζειν τὴν τῶν πολιτῶν γενικὴν ἀπογραφὴν διὰ τῆς τῶν ἀποικιῶν καὶ τῆς τῶν ἄλλων ἐλευθέρων πολιτῶν ἐτηρήθη πρὸ τε τοῦ Αὐγούστου καὶ μετ' αὐτόν. (Τίτ. Λιβ. XXIX, 37 Τάκ. Ann. XIV, 46).

Ἐλλείπει ὅπου κειμένου περὶ τῆς ἀπογραφῆς ταύτης τῶν ἐπαρχιῶν, ὑπάρχουσι τοῦλάχιστον θετικαὶ ἐνδείξεις ὅτι πράγματι ἐγένετο αὕτη:

Ὁ Τάκιτος, ὁ Σουετώνιος καὶ Δίων ὁ Κασσιός παρέχουσιν ἀναντίρρητον τοιαύτην ἐνδειξίν. Καὶ ὁ μὲν Τάκιτος (Ann. I, 2). λόγον ποιεῖται περὶ βιβλίου (Libellum) ἰδίᾳ χειρὶ τοῦ Αὐγούστου γεγραμμένου, ἐν ᾧ ἦσαν δεδημιωμένοι πάντες οἱ πόροι τοῦ κράτους, ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑπὸ τὰ ὄπλα πολιτῶν καὶ συμμάχων (socii), τῶν πλοίων, τῶν βασιλείων, τῶν ἐπαρχιῶν, τῶν τελῶν καὶ τῶν φόρων, τῶν δαπανῶν, τῶν ἐπιχορηγιῶν. Ὁ δὲ Σουετώνιος (August., 101), ὁμιλῶν ἐπίσης περὶ τοῦ βιβλίου τούτου, ὅπερ ἀπθικαλεῖ Breviarium imperii, λέγει ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ εἶχε δημιώσειν ἐν αὐτῷ πόσοι στρατιῶται ὑπῆρχον ὑπὸ τὰς σημαίας, πόσον χρῆμα ἐν τῷ αὐτοκρατορικῷ ἢ ἐν τῷ δημοσίῳ ταμείῳ, πόσα τὰ καθυστερούμενα ἐκ τῶν φόρων. Ὁ δὲ Δίων (LVI, 33) ἐπαναλαμβάνων τὰ τοῦ Σουετωνίου προστίθηναι ὅτι ὑπῆρχον ἔτι ἀναγεγραμμένα ἐν τῷ βιβλίῳ καὶ πάντα τὰ παραπλήσια, ὅσα εἰς τὴν κυβέρνησιν καὶ εἰς τὸ κράτος ἐνδιαφέρουσι.

Τοιαῦται δημιώσεις, τόσον λεπτομερεῖς, ὀριστικαὶ καὶ θετικαὶ δὲν γίνονται βεβαίως κατ' ἐπίνοιαν, ἀλλὰ προϋποθέτουσιν ἔρευναν καὶ ἔρευναν μεγάλαν· ἐρωτώμεν δὲ πάντα καλῆς πίστεως ἱστορικὸν ποῖον ἐν τῷ ῥωμαϊκῷ κράτει ἄλλο ὄνομα εἰς τὰς ἐρεῦνας ταύτας ἐδίδοτο εἰ μὴ τὸ τῆς γενικῆς ἀπογραφῆς;

Ἡ ἀπογραφὴ αὕτη ἐπανεληθήθη κατὰ τὰς ὑπὸ τῆς ἐπιγραφῆς τῆς Ἀγκύρας ἀναφερομένας τρεῖς ἐποχάς; Ἄγνωστον τοῦτο, ἀλλὰ βέβαιον ὅτι ἀρμοδιωτέρα τῶν δύο ἄλλων πρὸς τὴν μεγάλην ταύτην πράξιν ὑπάρχει ἡ δευτέρα. Τῷ ἔτει 746 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης (7 πρ. Χρ.) ἡ αὐτοκρατορία διατελεῖ ἐν πλήρει εἰρήνῃ, ὁ ναὸς τοῦ Ἰανοῦ ὑπάρχει κεκλεισμένος ἐπὶ δωδεκαετίαν, ὁ Αὐγούστος εὔρηται ἐν τῷ κολοῦβῳ τῆς δόξης καὶ τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ὅπως ἐπιβεβαιωμένος εἰς διοικητικὰς μεταρρυθμίσεις. Τότε καταμετρεῖ τὰς γαίας καὶ ἀπογράφει τοὺς ὑπηκόους αὐτοῦ, ἐπιβάλλει τὸ διορθωμένον αὐτοῦ ἡμερολόγιον, καθορίζει τοὺς φόρους καὶ διακανονίζει τὴν εἰσπραξίν αὐτῶν.

Πᾶσα ἄρα αἱ ἱστορικαὶ πιθανότητες καὶ σπουδαιότατοι λόγοι πληρόστατα δικαιολογοῦσι τὰ τοῦ ἱεροῦ Λουκά «Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐξῆλθε δόγμα παρὰ Καίσαρος Αὐγούστου ἀπογράφεσθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην».

Παραλειπομένων τοῦ Ὁροσίου (VI, 22) καὶ Ἰσιδώρου τοῦ Σεβίλλης (Orig. V, 36), ὧν ἡ ἀμεροληψία δύναται νὰ κριθῇ ἀμφισβητήσιμος, ὁ Κασσιόδωρος (Var. III) καὶ ὁ Σουίδας, ὁ μὲν δυνάμενος ν' ἀρυσθῇ ἐκ πηγῶν νῦν ἀπολομένων, ὁ δὲ ζῶν ἐν μέσῳ τῶν ἀνεπάρκων ἔτι μνημιέων τῆς ἀρχαιότητος, ὧν πολλὰ πολῦτα ἀποσπάσματα ἡμῖν περιέσωθεν, ἀμφότεροι ἐπιμαρτυροῦσι κατὰ τὸν ἴδιον αὐτοῖς τρόπον τὸ ἀληθές τῆς μεγάλης

πράξεως, ἥτις ἐτελέσθη τῷ 7 πρ. Χ. ἔτει, ὀλίγα ἔτη πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἡρώδου, πράξεως ἧς τὰ ἀποτελέσματα ἀποκαλύπτουσιν ἡμῖν ὁ Τάκιτος, ὁ Σουετώνιος καὶ ὁ Δίων καὶ τὴν ὁποῖαν ὀντως ἀνέγραψε μόνος ὁ Εὐαγγελιστῆς Λουκάς.

Ἄλλὰ νέα ἀναψύεται δυσχέρεια.

Ἀποδεικνυμένου ὅτι ἡ γενικὴ αὕτη ἀπογραφὴ ἐγένετο, πῶς ἦτο δυνατόν νὰ ἐπεκταθῇ αὕτη εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ἀφοῦ τὸ μικρὸν τοῦτο βασιλεῖον δὲν ἦτο τότε ἐπαρχία τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους; Ἡ ἀπογραφὴ ἐφηροῦζετο εἰς τὰς ἐπαρχίας, ἀλλ' οὐχὶ καὶ εἰς τὰ συμμαχικὰ βασίλεια. Ἐνταῦθα κεῖται τὸ ζήτημα.

Δὲν παραγνωρίζομεν ὅτι οὐσιώδης ὑψίστατο διαφορὰ μεταξὺ τῶν ὡς ἀναποσπάστων τῆς αὐτοκρατορίας μερῶν προσσηρημένων τῇ Ρώμῃ χωρῶν, αἵτινες καλοῦμεν ἀποικία ἢ ἐπαρχία διωκοῦντο ἀπ' εὐθείας ὑπὸ ῥωμαϊκῶν ἀρχῶν φ' ἄνεός, καὶ τῶν χωρῶν, εἰς ἃς ἡ Ρώμη ἐπέτρεπε πρόσχημα ἀνεξαρτησίας διδουσα αὐταῖς βασιλεῖς, οὓς αὕτη ἐξέλεγε, ἀφ' ἑτέρου· ἀλλ' οὐχ ἦττον δοβαρὰ πλάνη θὰ ἦτο τὸ πιστεῦν ὅτι αἱ χώραι αὗται ἀπέλαυνον πραγματικῆς αὐτονομίας.

Οἱ σύμμαχοι οὗτοι τῆς Ρώμης, ὅπως ἀρχαιότερον οἱ λαοὶ τῆς Ἰταλίας, ἦσαν ἔργῳ ἀληθεῖς ὑπήκοοι τοῦ κράτους καὶ ὑποβιβλημένοι, ὡς ἐκεῖνοι, εἰς τὴν ἀπογραφὴν. Ὁ Τάκιτος (Ann. IV, 41) λέγει τοῦτο ὄντως προκειμένου περὶ τοῦ κρατείδου τοῦ βασιλέως Ἀρχελάου ἐν Κιλικίᾳ: Nostrum in modum deferre census adgebatur gens Archelao regi subjecta. Ταῦτο καὶ ἐν Ἰουδαίᾳ ἐπὶ Ἡρώδου ἐγένετο.

Ἄλλως δὲ μὴ ἠσμωνιάσωμεν πῶς οἱ Ῥωμαῖοι τὸ μικρὸν τοῦτο βασιλεῖον καὶ τὸν βασιλέα αὐτῶν ἐθεώρουν· τὸ μὲν ὡς κτήσιν αὐτῶν, τὸν δὲ ὡς ὑποτελῆ. Ἐὰν ἐπέτρεψαν νὰ ὑπάρξῃ τὸ ἰουδαϊκὸν ἔθνος ὑπὸ ἴδιον ἀρχοντα, ἐπραξάν τοῦτο ἐκ πολιτικῆς συνέσεως, θεωροῦντες αὐτὸ ὡς προπύργιον κατὰ τῶν τοσοῦτον ἀνδύχων Πάρθων καὶ Ἀράβων. Ἄλλως, διετίθουν τὰ τοῦ ἔθνους τούτου ὡς αὐτοὶ ἠδοῦλοντο. Μὴ ὁ Ἀντώνιος δὲν ἐδώρησατο τῇ Κλεοπάτρᾳ, αἰτησαμένη πᾶσαν τὴν Παλαιστίνην, μέρος τῆς χώρας ταύτης; Καὶ ἐὰν ὁ Ἡρώδης ἐβασίλευε, τίς ὁ ἀνακρούξας αὐτὸν βασιλέα; Οὐχὶ ἄρα τὸ ὑπὸ Ὀκταβίου καὶ Ἀντωνίου αἰτηθὲν ψήφισμα τῆς Συγκλήτου; Ἄλλ' ἐν τῇ διοικήσει αὐτοῦ ἐκέκτατο τὴν αὐτονομίαν πραγματικοῦ ἡγεμόνος; Πολλοὶ γεδεῖ κατὰ πᾶσαν ὥραν οἱ τῆς Συρίας ἀνθύπατοι ὡς κύριοι ἐν Ἰερουσαλὴμ καὶ ἐν παντὶ τῷ βασιλείῳ παρουσιάζονται· οὐδεμία τοῦ βασιλίσκου τούτου πράξις ἐκτελεῖται ἀνευ τῆς αὐτοκρατορικῆς κυρώσεως. Ἐὰν πρὸς ἴδιον λογαριασμὸν εἰσπράττη φόρους ἐν τῇ χώρᾳ, καὶ αὐτὸς ὅμως ὀφείλει τελεῖν φόρον εἰς τὸν αὐτοκράτορα. Ἐὰν θέλῃ νὰ δικασῇ καὶ νὰ καταδικασῇ τὰ ἴδια αὐτοῦ τέκνα, φροντίζει νὰ ζητῇ ἐκάστοτε τὴν ἄδειαν τοῦ Αὐγούστου. Καὶ οὐ μόνον φόρον τελεῖν ὀφείλει, ἀλλὰ καὶ παρέχειν ὡς πάντες οἱ σύμμαχοι βασιλεῖς ἐπικουρικὰ στρατεύματα. Τῷ 747 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης ὁ Ἡρώδης ἐξολοθρεῖ ἀραβικά τινα στίφη, διαταράττοντα νὰ ἀνατολικά τοῦ κράτους αὐτοῦ ὄρια· ἡ Ρώμη κακῶς εἶδε τὸ πρᾶγμα, καὶ ὁ Αὐγούστος μνησθεῖ αὐτῷ ὅτι τοῦ λοιποῦ θὰ φέρηται πρὸς αὐτὸν οὐχὶ ὡς πρὸς σύμμαχον, ἀλλ' ὡς πρὸς ὑπήκοον.

Τὸ ὑποδουλωτικὸν τοῦτο σύστημα, οὗ παρεθέμεθα χαρακτηριστικὰς τινὰς λεπτομερεῖας, καταδεικνύει ἀρκούντως τί ἐνώπιον τῆς Ρώμης ἦσαν τὰ κρατεῖδια ταῦτα καὶ πόσον ἐπεβάλλετο αὐτοῖς ἡ ἀπογραφὴ, ἡ μόνη βᾶσις ἐφ' ἧς καθορίζετο τὸ ποσὸν τοῦ πληρωτέου ἐτησίου φόρου καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν καιρῷ πολέμου δοθησομένων ἐπικουρικῶν στρατευμάτων. Ἄλλ' ὅμως εὐλαδουμένη ἡ Ρώμη τὴν φαινομενικὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν κρατῶν τούτων καὶ ἀποφεύγουσα νὰ θίξῃ τὴν παρὰ τοῖς Ἰουδαῖοις ἰδίᾳ εὐεξία πτον ἐθνικὴν φιλαυτίαν, ἐπέτρεπε κατὰ τὴν διατύπωσιν τοῦ ὄρκου πίστεως νὰ λέγηται σὺν τῷ ὀνόματι τοῦ Αὐγούστου τὸ τοῦ Ἡρώδου. Ἡ Ρώμη ἐκέκτατο εἰς ὑψίστον βαθμὸν τὴν τοῦ συγκιρῶν τέχνην· οἱ νόμοι αὐτῆς εἶχον ἐλαστικότητα, δι' ἧς ἐν τῇ ἐφαρμογῇ συνεμορφοῦντο πάντοτε πρὸς τοὺς τόπους καὶ τοὺς χρόνους.

Οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι ἡ Ρώμη, πρὶν ἢ ἀπολήξῃ εἰς τὴν μεταποίνην τῆς Ἰουδαίας εἰς ἐπαρχίαν—μεταποίνην, ἦτις, αἰρουσα πᾶσαν ἀνεξαρτησίαν τῶν Ἰουδαίων, καθιερώθη, ὡς εἰπεῖν, διὰ τῆς ἐπὶ τῆς διοικήσεως τοῦ Κυρινίου, τῷ 9 μ. Χρ. ἔτος, φορολογί-

σεως—, προεδράθησε να παρασκευάσῃ εἰς τοῦτο τὰ πνεύματα διὰ πολιτικῆς δεξιῶς ἐπιδρομικῆς. Ἡ δ' ἀπογραφή τοῦ 747 ἀποκτίσεως Ρώμης ἦν ἡ πρώτη ὀριστικὴ πρᾶξις τῆς προσαρτήσεως ταύτης.

Ἀπορία ἐξεφράσθη πῶς τοιαύτη πρᾶξις ἀπεσιωπήθη ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ Ἰωσήπου, ὅστις ἐν τῇ Ἰουδαϊκῇ αὐτοῦ Ἀρχαιολογίᾳ πλήρη καὶ λεπτομερῆ ἀφήκεν ἡμῖν τῆς βασιλείας τοῦ Ἡρώδου ἀφήγησιν. Ἡ σιωπὴ μάλιστα αὕτη ἀντετάχθη εἰς τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ, ἦν οἱ ὀρθολογισταὶ κριτικοὶ ἀδιστακτικῶς ἐσφαλμένῃν διεκίρυσαν. Ἀλλ' ἡ ἀποδιδομένη τῷ Ἰωσήπῳ σιωπὴ δὲν φαίνεται πραγματικὴ καθὼς δὲ ὁ Τάκιτος, ὁ Σουετώνιος καὶ ὁ Δίων ἀποκαλύπτουσιν ἡμῖν γεγονότα, ἅπερ ἄνευ γενικῆς ἀπογραφῆς τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ τῶν συμμάχων βασιλείων ἀποβαίνουσιν ἀνεξήγητα, οὕτω καὶ ὁ Ἰουδαῖος ἱστορικός, ἀμεροληπτότερον ἐξεταζόμενος, ἀποκαλύπτει ἡμῖν γεγονότα προὔποτιθιν ἐπίσης τὴν τῆς γενικῆς ταύτης ἀπογραφῆς ἐφαρμογὴν εἰς τὴν Ἰουδαίαν.

Καὶ ὄντως ἐν τῇ Ἰουδαϊκῇ Ἀρχαιολογίᾳ (XVII, 2, 4) ὁ Ἰωσήπος λέγει τάδε :

«Φαρισαῖοι καλοῦνται, βασιλεῦσι δυνάμενοι μάλιστα ἀντιπράσσειν· προμηθεῖς κἄκ τοῦ προὔπου εἰς τὸ πολεμεῖν τε καὶ βλάπτειν ἐπιτημένοι. **παντὸς γοῦν τοῦ ἰουδαϊκοῦ βεβαιώσαντος δι' ὄρκων ἢ μὴν εὐνοῦσαι Καίσαρι καὶ τοῖς βασιλέωσιν πράγμασιν**, οἶδε οἱ ἄνδρες οὐκ ὤμοσαν ὄντες ὑπερεξακισχίλιοι καὶ αὐτοὺς βασιλέωσιν γυμνώσαντος χρήμασιν. . .»

Τί λοιπὸν ἦν ὁ ὄρκος οὗτος; Τὸ ὄνομα τοῦ Καίσαρος δὲν προδίδει ρωμαϊκὴν καταγωγὴν; Ἡ δὲ διατύπωσις δὲν εἶναι ἡ αὐτὴ καὶ κατὰ τὰς ρωμαϊκὰς ἀπογραφὰς; Ἐὰν δὲ γνωστὰ ὑπάρχῃ τὸ ὄνομα καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀντιστάντων Φαρισαίων, δὲν ἀποδεικνύει τοῦτο ὅτι προσωπικῶς ἐκλήθησαν ἐνώπιον ὑπαλλήλων ἐντεταλμένων νὰ λάβωσι τὸν ὄρκον τῆς πίστεως αὐτῶν εἰς τὸν αὐτοκράτορα καὶ εἰς τὸν βασιλέα; Τὸ πόρισμα τοῦτο πλεῖστοι τῶν δωδὸν ἀδιστακτικῶς ἀπεδέχθησαν, νομίζομεν δὲ ὅτι δυσχερῶς νὰ διαψευδῆται δύνатаι. Ἄλλως δὲ, συγγραφεῖς τινες, ἐν οἷς ὁ Wieseler (Chrorologische Synopse), ἐξήγησαν τὴν σιωπὴν τοῦ Ἰωσήπου ὅδε· Ὁ συντετὸς ἱστορικός ἀποφεύγει ὅσον οἷόν τε πᾶσαν ἰδέαν καὶ πᾶν γεγονός, ὃν ἡ δὴλωσις ἠδύνατο νὰ γεννήσῃ ὑπονοίας παρὰ ταῖς ρωμαϊκὰς ἀρχαῖς περὶ τῆς ὑπακοῆς τῶν ὁμοφύλων αὐτῷ. Οὕτως ἤερ' εἰπεῖν, ἐπεξηγεῖται ἡ μεροληπτικὴ τάτη αὐτοῦ ἐκθεσις περὶ τῆς προσδοκίας τοῦ Μεσσίου καὶ τῶν πολυειδῶν αὐτῆς ἀποτελεσμάτων ἐν τῷ ἔθνικῷ βίῳ τοῦ ἰουδαϊκοῦ λαοῦ.

* *

Νέα τις καὶ τελευταία δυσχέρεια προκύπτει ἐκ τοῦ κειμένου τοῦ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ. «Αὕτη ἡ ἀπογραφή πρώτη ἐγένετο ἡγεμονεύοντος τῆς Συρίας Κυρινίου».

Ἡ ἱστορία ὀριστικῶς ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Κυρινίος διοικητῆς τῆς Συρίας ἐγένετο μόνον περὶ τὸ 6 ἢ 7 ἔτος μ. Χ. δὲν ἦτο ἄρα δυνατόν νὰ διευθύνῃ ἀπογραφήν, γενομένην ζῶντος τοῦ Ἡρώδου, ἥτοι ἐννέα ἢ δέκα ἔτη πρότερον. Ἐπομένως ὁ ἀναχρονισμὸς εἶναι κατάδηλος.

Ἡ λύσις τοῦ ζητήματος τούτου ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς διάφορα συστήματα, ἅπερ οὐχὶ τὴν αὐτὴν πάντα ἔχουσιν ἀξίαν.

Οὐδαμῶς ἀποδεχόμεθα τὸ ἐν ἐσχάτῃ ἀμνηχανίᾳ καταφύγιον τῶν θυσιάζοντων τὸ δεύτερον τοῦτο ἐδάφιον ὡς ἐσφαλμένῃν ἐρμηνείαν ἀδαοῦς τινος, ἐρμηνείαν, ἥτις ἀπὸ τοῦ περιωροῦ παρειμνησθεὶς ἀνεπαισθητῶς εἰς τὸ κείμενον. Ἀφοῦ ὁ Εὐαγγελιστῆς ἀναφέρει ἀπογραφήν ἄλλην τῆς ὑπὸ τοῦ Κυρινίου γενομένης, ἦν καὶ αὐτὸς οὗτος γινώσκει (Πράξ. Ε', 39), διατὶ οὐδὲν εἶπε δυνάμενον νὰ προλάβῃ τὴν σύγχυσιν ἐν τῇ διανοίᾳ τοῦ ἀναγνώστη; Ἐὰν τὸ ἐδάφιον τοῦτο ἦναι μεταγενεστέρᾳ προσθήκη, πῶς οὐδὲν ὑπάρχει χειρόγραφον ἄνευ τῆς προσθήκης ταύτης καὶ πῶς ἡ Βουλγάτα ἀνέγραψεν αὐτὸ σὺν πᾶσι τοῖς λοιποῖς μὴ ὑπονοήσασα τὸ ἐσφαλμένον;

Συνετώτεροι ἐρμηνευταὶ προσέφυγον πρὸς δικαιολογησιν τοῦ Εὐαγγελιστοῦ εἰς τὴν γραμματικὴν, διορθοῦντες «αὕτη ἡ ἀπογραφή ἐγένετο πρώτη ἡγεμονεύοντος» ἀντὶ τοῦ «πρώτη ἐγένετο ἡγεμονεύοντος», ὡς ἄλλως ἔχει καὶ τὸ ἀρχαιότατον κείμενον, οἷον ἀναγινώσκειται ἐν τῷ σιναϊτικῷ κώδικι τῷ ἀνακαλυφθέντι καὶ

δημοσιευθέντι ὑπὸ τοῦ Τίσσενδορφ. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἠδύνατο νὰ ἐρμηνευθῇ ὅτι «Ἡ ἀπογραφή ἐγένετο **πρὶν ἢ ἡγεμονεύσῃ** τῆς Συρίας ὁ Κυρινίος». Ἡ λύσις αὕτη, ἦν δυνάμεθα ν' ἀποκαλέσωμεν γραμματικὴν, προετάθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Hervaert Nov vera Chronol., 1612), ὅστις ἐπάγεται πολλὰ παραδείγματα ἐκ τῶν ἐλλήνων συγγραφέων ὅπως ἀποδείξῃ ὅτι γίνεται ἐνίοτε χρῆσις τοῦ **πρώτη** ἀντὶ τοῦ συγκριτικοῦ **προτέρα**. Θεοφύλακτος ὁ Βουλγαρίας, ἐπόμενος βεβαίως τοῖς προγενεστέροις ἐλλήσιν ἐρμηνευταῖς, οὕτως ἐνόησε καὶ ἠρμηνεύσε τὸ ἐδάφιον τοῦ ἱεροῦ Λουκᾶ.

Ἄλλοι ἐρμηνευταί, ἀντὶ νὰ διακρίνωσι τὰς δύο ἀπογραφὰς, ἀποφαίνονται ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ αὐτοῦ μέτρου, οὗ ἡ μὲν ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ Λουκᾶ ἀναφερομένη **ἀπογραφή** ἦν ἡ ἐναρξίς, ἡ δὲ μετὰ δεκαετίαν ἐπὶ Κυρινίου **ἀποτίμησις** ἢ συντέλεια, καὶ μεταφράζουσι τὸ **ἐγένετο** διὰ τοῦ **δυνετελέσθη, δυνεπληρώθη**. Ἀλλὰ δυσχερῶς ἐκ γραμματικῆς ἀπόψεως ὑποστηρίζεται ἡ ἐρμηνεία αὕτη, ἡ ἐξαιρετος ἄλλως ἐξ ἱστορικῆς ἀπόψεως.

Διατὶ ὅμως νὰ μὴ ἐμμείνωμεν εἰς τὸ κείμενον καὶ εἰς τὴν ἀπλήν καὶ σαφῆ τοῦ συγγραφέως δὴλωσιν ὅτι ἡ ἀπογραφή αὕτη, διάφορος τῆς δευτέρας, τῆς μετὰ δεκαετίαν γενομένης, ἐξετελέσθη πράγματι ὑπὸ τοῦ Κυρινίου, ἡγεμονεύοντος τῆς Συρίας; Γινώσκουμεν ἀληθῶς ὅτι τότε τακτικὸς διοικητῆς τῆς Συρίας ἦν, κατὰ τὴν ἑνὴν μαρτυρίαν τοῦ Τερτυλλιανοῦ, ὅστις ἐγίνωσκεν ὅσον καὶ ἡμεῖς τὸ κείμενον τοῦ Λουκᾶ, οὐχὶ ὁ Κυρινίος, ἀλλ' ὁ Σέξτιος Σατουρνίος (Cont. Marc., IV, 19). Ἄλλ' ἡ ἐρμηνεία τῆς ἀπογραφῆς δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐξαρτᾶται ἐξ ἄλλης ἢ τῆς τοῦ τακτικοῦ διοικητοῦ τῆς ἐπαρχίας ἀρχῆς; Ἐν δὲ τοιαύτῃ περιπτώσει δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἦναι ἀνατεθειμένη ἡ ἀρχὴ αὕτη εἰς τὸν Κυρινίον; Εἰς τοῦτο οὔτε τὰ ρωμαϊκὰ ἔθιμα οὔτε ἡ ἱστορία ἀντιτάσσονται.

Γινώσκουμεν ὄντως — καὶ ἀπεδείχθη τοῦτο ἀνωτέρω — ὅτι τὸ ἔργον τῆς ἀπογραφῆς εἶχε διαπισθευθῆ ἐπὶ Αὐγούστου, εἰς εἰδικῶς ἀπεσταλμένους, ἄνδρας γνωστούς ἐπὶ τῇ χρηστότητι καὶ ταῖς ὑπηρεσίαις αὐτῶν, οἷον εἰς Διονύσιον τὸν Γεωγράφον (Πλιν. Hist. Nat., VI, 14). Ἀφ' ἑτέρου ὁ Τάκιτος (Ann. III., 48) ἀναγράφει ὅτι ὁ Κυρινίος πολλὰς ἀποδοὺς τῷ θεῷ Αὐγούστῳ ὑπηρεσίας, ἀνθ' ὧν τῷ 12 πρ. Χρ. ἔτει τὴν ὑπατείαν ἔλαβεν, ὀλίγον μετὰ ταῦτα ἔτυχε τῶν τοῦ θριάμβου τιμῶν, καθὸ νικίσας τοὺς Ἀμονάδας, λαὸν τῆς Κιλικίας, καὶ ἐκπορθήσας τὰ ὄχυράματα αὐτῶν. Τίς ἄρα ἦτο ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐκστρατείας οὗτος, περὶ τῆς νίκης τοῦ ὁποῖου ὁ Στράβων (IB', 15) δίδωσιν ἡμῖν νέας λεπτομερεῖας ἐπικυρούσας τὰ τοῦ Τακίτου, λέγων ὅτι ὑπέταξε τοὺς ἀντάστρας διὰ τοῦ λιμοῦ, ἠχμαλώτευσθε τετρακισχιλίους αὐτῶν καὶ οὐδένα ἀφήκεν ἐν τῇ χώρᾳ δυνάμενον ὀπλοφορεῖν; Καθ' ἡμᾶς, ἦν ὁ ληγάτος τοῦ Αὐγούστου, ὁ ἀρχηγὸς τῆς στρατιωτικῆς διοικήσεως, ἥτις εἰς τέσσαρας λεγεῶνας συμποδουμένην, ἐδέσποζεν ἅμα τῆς Κιλικίας, τῆς Συρίας καὶ τῆς Φοινίκης. Ὡς τοιοῦτος καθυπέταξε τοὺς Ἀμονάδας καὶ προέστη τῆς ἀπογραφῆς τῶν ὑποκειμένων τῷ αὐτοκράτορι ἐπαρχιῶν τῆς Ἀνατολῆς, ἀπογραφῆς, ἣς οὐδεὶς ἐξηρέθη, οὔτε ὁ Ἀρχέλαος βασιλεὺς τῆς Καππαδοκίας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Κιλικίας, οὔτε ὁ Ἡρώδης βασιλεὺς τῆς Ἰουδαίας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Φινίκης.

Οὕτως ἐξηγεῖται καὶ δικαιολογεῖται τὸ κείμενον τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ «Αὕτη ἡ ἀπογραφή πρώτη ἐγένετο ἡγεμονεύοντος τῆς Συρίας Κυρινίου».

Τῆς δ' ἀπογραφῆς ταύτης συμπλητούσης τῷ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τῆς Ἀγκύρας ἀναφερομένῳ δόγματι τοῦ Αὐγούστου τοῦ ἔτους 747 ἀποκτίσεως Ρώμης καὶ 7 π. Χρ. δὲν δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν πρὸ τοῦ ἔτους τούτου τὴν γέννησιν τοῦ Ἰησοῦ γενομένην ἐν Βυθλεῖμ κατὰ τὴν ἀπογραφήν. Ἀφ' ἑτέρου, τοῦ Ἰησοῦ γεννηθέντος πρὸ τῆς τελευτῆς τοῦ Ἡρώδου, ἀδύνατον νὰ ὀρισθῇ ἡ γέννησις αὐτοῦ μετὰ τὸ ἔτος 750 ἀποκτίσεως Ρώμης. Ἡ ἐποχὴ λοιπὸν τῆς γεννήσεως, ἡ μεγίστη ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος, καθοριστέα μεταξὺ τῶν ἐτῶν 747 καὶ 750 ἀποκτίσεως Ρώμης.

(Ἄκολουθεῖ).

Ο ΕΠΙΤΡΟΠΟΣ ΤΗΣ ΙΟΥΔΑΙΑΣ.

ΔΙΗΓΗΜΑ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΩΝ

(Κατὰ τὸ γαλλικόν).

Ὁ Α. Αἰλιος Λαμία, ἐν Ἰταλίᾳ ἐξ εὐκλεῶν γονέων γεννηθεὶς, οὕτω εἶχε καταλίπει τὴν περιπόρφυρον ἐσθῆτα, ὅτε μετέβη εἰς Ἀθήνας πρὸς σπουδὴν τῆς φιλοσοφίας· εἶτα διέτριψεν ἐν Ρώμῃ, ἐν τῷ τῶν Ἑσκουλιῶν δὲ οἴκῳ αὐτοῦ διήγε μετ' ἀκολάστων νέων βίον πάσης ἡδοναθείας. Ἀλλά, κατηγορηθεὶς ὡς ἔχον ἀθεμίτους σχέσεις μετὰ τῆς Λεπίδας, συζύγου τοῦ ὑπατικοῦ Σουλπικίου Κουρίνου, καὶ ἀποδειχθεὶς ἔνοχος, ἐξωρίσθη ὑπὸ τοῦ Τιβερίου Καίσαρος. Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον εἰσῆρχετο εἰς τὸ εἰκοστὸν τέταρτον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ, κατὰ τὰ δεκαοκτὼ δὲ ἔτη, καθ' ἃ διήρκεσεν ἡ ἐξορία αὐτοῦ, διέδραμε τὴν Συρίαν, τὴν Παλαιστίνην, τὴν Καππαδοκίαν καὶ τὴν Ἀρμενίαν καὶ διέτριψεν ἐπὶ μακρὸν ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἐν Καισαρείᾳ καὶ ἐν Ἱερουσαλὴμ. Ὅτε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Τιβερίου ἀνῆλθεν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ὁ Γάιος, τῷ Λαμίᾳ ἐπετράπη ἢ εἰς τὴν πόλιν κάθοδος, κατορθώσαντι μάλιστα ν' ἀναλάβῃ καὶ τινα τῶν κτημάτων αὐτοῦ. Αἱ κατοπάθειαι εἶχον συνεντίζει αὐτόν.

Ἀπέφυγε πᾶσαν σχέσιν πρὸς τὰς ἐλευθέρων ἡθῶν γυναῖκας, οὐδαμῶς ἐπλησίασε τοῖς δημοσίοις ὑπαλλήλοις, παρέμεινε μακρὰν τῶν τιμῶν καὶ διεβίωσε κεκρυμμένος ἐν τῷ τῶν Ἑσκουλιῶν οἴκῳ αὐτοῦ. Καταστρώνων ἐγγράφως πᾶν ὅ,τι ἄξιον λόγου εἶδε κατὰ τὰς μεμακρυσμένας αὐτοῦ ἀποδημίας, ἐπορίζετο, καθ' ἃ ἔλεγεν, ἐκ τῶν παρελθόντων δεινῶν τούτων τὴν ἀναψυχὴν τοῦ παρόντος χρόνου αὐτοῦ. Ἐν μέσῳ τῶν εἰρηνικῶν τούτων ἔργων καὶ ἐν τῇ ἐνδελεχεῖ μελέτῃ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Ἐπικούρου εἶδε μετ' ἐκπλήξεως καὶ τινος λύπης ἐπερχόμενον τὸ γῆρας. Κατὰ τὸ ἐξηκοστὸν δευτερον ἔτος, μαστιζόμενος ὑπὸ βαρέων ρευματισμῶν, ἀπῆλθεν εἰς τὰ λουτρά τῶν Βαϊῶν. Ἡ παραλία αὕτη, προσφιλεῖς τῶς ταῖς ἀλυκίσθων, ἐφοιτᾶτο τότε ὑπὸ τῶν πλουσίων καὶ ἀπλήστων πρὸς ἡδονὰς Ρωμαίων. Ἀπὸ μιᾶς ἐβδομάδος ὁ Λαμία εἶχε μόνος καὶ ἄνευ φίλων ἐν μέσῳ τοῦ ἄνθους ἐκείνου τῆς ρωμαϊκῆς κοινωνίας, ὅτε ἡμέραν τινὰ μετὰ τὸ δεῖπνον ἀδιαθετῆσας ἐφάντασθη ν' ἀναρχηθῇ τοὺς λόφους, οἵτινες, κεκαλυμμένοι ὑπὸ οἰνάρων ὡς Βακχίδες, προσβλέπουσι τὰ κύματα.

Ἀνελθὼν ἐπὶ τῆς κορυφῆς, κάθηται παρὰ τινα ἀτραπὸν ὑπὸ τερέβινθον καὶ καταλείπει τὴν ὄρασιν αὐτοῦ εἰς ἐντροφήσιν ἐν τῷ ὄραίῳ πανοράματι. Ἀριστερὰ αὐτοῦ ἐξετείνοντο πελιδνὰ καὶ γυμνὰ τὰ Φλεγραῖα πεδία μέχρι τῶν ἑρειπίων τῆς Κύμης. Δεξιὰ τὸ ἀκρωτήριον Μισσηνὸν προσέβαλλε τὴν ὀρεῖαν αὐτοῦ αἰχμὴν εἰς τὴν Τυρρηνικὴν θάλασσαν. Ὑπὸ τοῖς πόδας αὐτοῦ πρὸς τὴν δύσιν ὁ πλούσιος κόλπος, ἀκολουθῶν τὴν χαρῖσσαν καμπὴν τῆς παραλίας, ἀνεπετάννυε τοὺς κήπους, τὰς πλήρεις ἀνδριάντων ἐπαύλεις, τὰς στοὰς καὶ τὰ μαρμάρια ἄνδρα αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ὄχθης τῆς κυανῆς θαλάσσης, ἐν ἣ ἐπαιζον οἱ δελφίνες. Ἀπέναντι αὐτοῦ, πρὸς τὸ ἕτερον τοῦ κόλπου μέρος, ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς Καμπανίας, χρυσουμένης ὑπὸ τοῦ δύοντος ἡδὴ ἡλίου, ἀπύστραπτον οἱ ναοί, οὓς μακρόθεν ἔστεφον αἱ δάφναι τοῦ Πανσιλῦπου, ἐν τῷ βάθει δὲ τοῦ ὀρίζοντος ἀνέδιδε τὸν καπνὸν αὐτοῦ ὁ Βεσοῦδιος. Ὁ Λαμία ἀνέστυρεν ἐκ πτυχῆς τῆς ταβένου αὐτοῦ κύλινδρον, περιέχοντα τὴν **Περὶ φύσεως πραγμάτων**, κατεκλίθη ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ ἤρξατο ἀναγινώσκων. Ἀλλ' αἱ κραυγαὶ δούλου ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ ἐγερθῇ, ὅπως παρὰ ὄχθρα διδοῦν εἰς φορεῖόν τι, πλησιάζον ἀνοικτὸν ὄλωσ. Ὁ Λαμία εἶδεν ἐξηπλωμένον ἐπὶ τῶν προσκεφαλαίων γέροντα σωματώδη, ὃς, τὸ μέτωπον ἔχων ἐν τῇ χειρὶ, παρετήρει διὰ βλέμματος ζοφεροῦ καὶ ὑπερηφάνου. Ἡ γρυσὴ αὐτοῦ ρις κατήρχετο μέχρι τῶν χειλέων, ὅτινα ἐπίεζε προσέχων πώγων καὶ ἰσχυραὶ διαγόνες.

Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὁ Λαμία ἀνεγνώρισε τὸ πρόσωπον τοῦτο. Πρὸς στιγμὴν ἐδίστασε νὰ ὀνομάσῃ αὐτὸ ἀλλ' αἰθνης, ὁρμῶν πρὸς τὸ φορεῖον μετὰ κινήσεως ἐκπλήξεως καὶ χαρᾶς,

— Πόντιε Πιλάτε! ἀνέκραξε· δόξα τοῖς θεοῖς· νῦντύχησα νὰ εἶ ἐπιπύσω!

Ὁ γέρον, νεύσας τοῖς δούλοις ν' ἀνακόψωσι τὴν πορείαν αὐτῶν, προσέβλεψε μετὰ προσδοχῆς τὸν προσαγορευόμενον αὐτὸν ἄνδρα.

— Πόντιε, φίλτατέ μοι ξένε, ἐπανελάβην οὗτος· εἶκοσιν ἔτη ἱκανῶς ἐλεύκαναν τὰς τρίχας μου καὶ ἐκοίλωσαν τὰς παρειάς μου, ὥστε νὰ μὴ ἀναγνωρίσῃς τὸν Αἰλιον Λαμίαν.

Πρὸς τὸ ὄνομα τοῦτο ὁ Πόντιος Πιλάτος κατῆλθε τοῦ φορεῖου αὐτοῦ τοσοῦτον ζωηρῶς, ὅσον ἐπέτρεπεν αὐτῷ ἡ ἡλικία καὶ ἡ σοβαρότης τῆς στάσεως αὐτοῦ, καὶ δις ἠσπάσατο τὸν Αἰλιον Λαμίαν.

— ὦ, πρόγματι χαίρω πολὺ ὅτι δὲ ἐπανεβλέπω, λέγει. Οἱ μοι! ἀναμνησθεὶς με ἀρχαίας ἡμέρας, ὅτε ἤμην ἐπίτροπος τῆς Ἰουδαίας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Συρίας. Τριάκοντα ἡδὴ παρῆλθον ἔτη, ἀφ' ἧς τὸ πρῶτον δὲ εἶδον ἐν Καισαρείᾳ, ἐνθα ἦλθες, ὅπως διέληθες τὰς ἀνίας τῆς ἐξορίας σου. Ἡτύχησα ἱκανῶς, ὅπως πρᾶνῶ αὐτὰς μικρὸν, σὺ δέ, Λαμία, φίλιος φερόμενος, ἠκολούθησάς μοι ἐν τῇ θλιβερῇ ἐκείνῃ Ἱερουσαλὴμ, ἐνθα οἱ Ἰουδαῖοι μὲ ἐπότιζαν πικρίας καὶ ἀπογοιτεῦσαι. Διετέλεσας ἐπὶ δεκαετίαν ὁ ξένος καὶ ἐταῖρός μου, ἀμφοτέροι δέ, λαλοῦντες περὶ τῆς Ρώμης, ἐπαρμηθῶμεν ἀλλήλους, σοὺ μὲν παρμηθῶμαι δεομένου ἐπὶ ταῖς ἀτυχίαις, ἐμοῦ δὲ ἐπὶ τῷ βάρει τοῦ μεγαλείου.

— Δὲν λέγεις πάντα, Πόντιε· οὐδαμῶς ἀναμνησθεὶς ὅτι ὑπὲρ ἐμοῦ ἐνήσκησας τὴν παρὰ τῷ Ἡρώδῃ Ἀντίπα ἐμπιστοσύνην σου, ὅτι ἠνεφξάς μοι ἐλευθερίως τὸ βάλαντιόν σου.

— Ἀς λησμονήσωμεν ταῦτα, ἀπεκρίθη ὁ Πόντιος, διότι αἱ συναλλαγματικαὶ, ἄς υπέγραψας ἀπὸ τῆς εἰς Ρώμην ἐπιστροφῆς σου, μὲ ἀντήμειψαν μετὰ τόκου.

— Πόντιε, δὲν νομιζῶ ὅτι ἐξώφλησα πρὸς σὲ διὰ τῶν συναλλαγματικῶν μου. Ἀλλ' ἀποκριθῆντί μοι· οἱ θεοὶ ἐξεπλήρωσαν τοὺς πόθους σου; Ἀπολαύεις πάσης τῆς εὐτυχίας, ἧς εἶσαι ἄξιος; Δάκνῃς μοι περὶ τῆς οἰκογενείας σου, περὶ τῆς περιουσίας σου, περὶ τῆς υἱείας σου.

— Ἀποχωρήσας εἰς Σικελίαν, ἐνθα κέκτημαι γαίας, καλλιερῶ καὶ πωλῶ τὸν σίτον μου. Ἡ πρεσβυτέρα θυγάτηρ μου, ἡ φιλτάτη μου Ποντία, χρυσαδαζα ζῆ παρ' ἐμοῦ καὶ διοικεῖ τὸν οἶκόν μου. Δόξα τοῖς θεοῖς ἐτήρησα τὴν εὐρωστίαν τοῦ πνεύματος, ἡ μνήμη μου δὲ οὐδαμῶς ἐξησθένησεν. Ἀλλὰ τὸ γῆρας οὐδέποτε ἐπέρχεται ἄνευ τῆς μακρῆς τῶν πόνων καὶ ἀσθενειῶν συνοδείας αὐτοῦ. Δεινῶς μαστιζομαι ὑπὸ τῆς ποδάγρας, μὲ βλέπεις δὲ τὴν ὄραν ταύτην ἀπερχόμενον πρὸς ζήτησιν ἀνακουφίσεως ἐν τοῖς Φλεγραίοις πεδίοις. Ἡ φλογερὰ αὕτη γῆ, ἐξ ἧς τὴν νύκτα ἀνέρχονται φλόγες, ἀναδίδει πνιγηροῦς θειώδεις ἀτμούς, οἵτινες, ὡς λέγουσι, κατευνάουσι τοὺς πόνους καὶ ἀποδίδουσι τὴν εὐλγιστίαν εἰς τὰς ἀρθώσεις τῶν μελῶν. Τοῦλάχιστον οἱ ἱατροὶ βεβαιούσι ταῦτα.

— Εἶθε, Πόντιε, νὰ δοκιμάσῃς τοῦτο σὺ αὐτός! Ἀλλὰ παρὰ τὴν ποδάγρην καὶ τὰ φλογερὰ αὐτῆς δῖγματα φαίνεσθαι μόλις ὀμῆλιξ ἐμοί, καίτοι, κατ' ἀλήθειαν, εἶσαι κατὰ δέκα ἔτη πρεσβύτερός μου. Βεβαίως διετήρησας πλεονα εὐρωστίαν ἢ ὅσιν ἔσχον ποτὲ ἐγώ, χαίρω δὲ ὅτι σὲ εὐρίσκω οὕτως εὐρωστον. Διατί, Πιλάτε, οὕτω προώρως ἀπεχώρησας τῶν δημοσίων λειτουργημάτων; Διατί μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἐν Ἰουδαίᾳ διοικήσεώς σου διεβίωσας ἐκούσιος ἐξορίστος ἐν τοῖς ἐν Σικελίᾳ κτήμασί σου; Γνώρισόν μοι τὰς πράξεις σου, ἀφ' ὅτου ἐχωρίσθημεν. Παρεδίδεσκός μοι εἰς καταστολὴν στάσεως τῶν Σαμαρειτῶν, ὅτε ἐξ Ἱεροσολύμων ἀπῆλθον εἰς Καππαδοκίαν, ἐνθα ἠλπίζον νὰ πορισθῶ κέρδος τι ἐκ τῆς κτηνοτροφίας τῶν ἵππων καὶ τῶν ἡμιόνων. Ὅποια ἐγένετο ἡ ἐκβασις τῆς ἐκστρατείας ταύτης; Λέγε μοι πᾶν ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς σὲ μὲ ἐνδιαφέρει.

Ὁ Πόντιος Πιλάτος ἔσεισε θλιβεροῦς τὴν κεφαλὴν.

— Φυσικὰ τις ἐπιμέλεια, εἶπε, καὶ τὸ αἶσθημα τοῦ καθήκοντος προέτρεψάν με εἰς τὸ νὰ ἐκπληρῶ τὰ δημόσια καθήκοντά μου οὐ μόνον μετὰ δραστηριότητος, ἀλλὰ καὶ μετ' ἔρωτος. Ὅμως τὸ μῖσος μὲ κατεδίωξεν ἀδιακόπως. Αἱ ραδιουργίαι καὶ συκοφανταίαι συνέτριψαν τὸν βίον μου ἐν πλήρει ἀκμῇ καὶ ἐξήραν τὸς καρπούς, οὓς ἐμελλε νὰ ὀριμάσῃ. Μὲ ἐρωτᾶς περὶ τῆς στάσεως τῶν Σαμαρειτῶν. Καθεσθῶμεν ἐπὶ τοῦ γεωλόγου τούτου. Θά σοι ἀποκριθῶ ἐν ὀλίγαις λέξεσιν τὰ γεγονότα ταῦτα μοι εἶναι οὕτω πρόσφατα ἐν τῇ μνήμῃ, ὥστε ἐτελέσθησαν χθές.

Ἄνῃ τοῦ ὄχλου, εὐγλωττίαν κεκτημένος, ὡς πολλοὶ εὐρί-

σκονται ἐν Συρίᾳ, ἔπειθε τοῦ Σαμαρείτας νὰ συνέλθωσιν ἐνοπλοὶ ἐπὶ τοῦ ὄρους Γαριζίν, ὅπερ ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ θεωρεῖται ὡς ἱερός τόπος, καὶ ὑπέσχετο ν' ἀποκαλύψῃ αὐτοῖς τὰς ἱερὰς κἀλας, ἃς ἐπώνυμος ἦρος, μᾶλλον δὲ ἐγχώριος θεός, Μουσίης καλούμενος, εἶχε κατορύξει κατὰ τοὺς ἀρχαίους τοῦ Εὐάνδρου καὶ τοῦ προπάτορος Λινείου χρόνους. Ἐπὶ ταῖς διαβεβαίωσεν αὐτάς οἱ Σαμαρείται ἐπανεστῆσαν. Ἄλλ' ἐγκαίρως, ὅπως προλάβω αὐτοὺς, εἰδοποιηθεὶς, κατέλαβον τὸ ὄρος διὰ πεζικῶν ἀποσπασμάτων καὶ ἔταξα ἰππεῖς πρὸς φρουρήσιν τῶν παροδῶν.

Τὰ συνετὰ ταῦτα μέτρα ἐπεβάλλοντο ὑπὸ ἐπείγουσιν ἀνάγκης. Οἱ Ἰσταδιῶται ἐπολιόρκουν ἤδη τὰ Τυράθαβα ἐπὶ τῶν προσόδων τοῦ Γαριζίν· διεσκόρπισα αὐτοὺς εὐχερῶς καὶ κατέσπειρα τὴν στάσιν ἅμα ἐκραγεῖσαν. Εἶτα, ἵνα δι' ὀλίγων θυμάτων παράσχω ἰσχυρὸν παράδειγμα, παρέδωκα τοὺς ἀρχηγούς εἰς τὰ βασανιστήρια. Ἄλλὰ γινώσκεις, Λαμία, ὑπὸ ὅποσον περιορισμένην ἐξάρτησιν με ἐκράτει ὁ ἀνθύπατος Βιτέλλιος, ὃς, διοικῶν τὴν Συρίαν οὐχὶ ὑπὲρ τῆς Ρώμης, ἀλλ' ἐναντίον τῆς Ρώμης, ἐφρόνει ὅτι αἱ τοῦ κράτους ἐπαρχίαι ἐδίδοντο ὡς ἐπαύλεις τοῖς τετραρχαῖς. Οἱ πρόκριτοι τῶν Σαμαρειτῶν, προσπεσόντες τοῖς ποσὶν αὐτοῦ, μετὰ δακρύων διεμαρτυρήθησαν ἐναντίον μου. Κατ' αὐτοὺς οὐδὲν ἀπέειχε τοσοῦτον τῶν διαλογισμῶν αὐτῶν, ὅσον ἡ ἰδέα τῆς πρὸς τὸν Καίσαρα ἀπειθείας. Προεκάλουν αὐτοὺς καὶ ὅπως ἀντιστῶσι πρὸς τὰς βιαιοπραγίας μου, συνῆλθον περὶ τὰ Τυράθαβα. Ὁ Βιτέλλιος ἤκουσε τὰ παράπονα αὐτῶν, ἐπιτρέψας δὲ τὰ πράγματα τῆς Ἰουδαίας τῷ φίλῳ αὐτοῦ Μαρκέλλῳ, ἐνετείλατό μοι ν' ἀπέλθω, ὅπως ἀπολογηθῶ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα. Πλήρη θλίψεως καὶ ὀδύνης ἔχων τὴν καρδίαν, ἀπέπλευσα. Ὅτε ἐπλάσιάζον τὰς ἀκτὰς τῆς Ἰταλίας, ὁ Τιθέριος, καταβλήθεις ὑπὸ τῆς ἡλικίας καὶ τῶν μεριμνῶν τῆς ἀρχῆς, ἔθνησκεν ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου τούτου Μισσηνοῦ, οὗ τὸ κέρασ φαίνεται ἐντεῦθεν εἰσδύον εἰς τὸ σκότος τῆς ἐσπέρας. Μάτην ἐπεκαλεσάμην τὴν δικαιοσύνην τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Γαίου, ὃς διὰ τὸ νεαρὸν τῆς ἡλικίας δὲν ἠσχολεῖτο μετὰ τῆς ἀναγκαίας ἐμβριθείας περὶ τὰ πράγματα τοῦ κράτους. Οὐχὶ καλλιτέρας ὑποδοχῆς ἔτυχον παρὰ τῆ Γερουσίας, ἥτις, ὡς πάντα τὰ μεγάλα δημόσια σάματα, δὲν δύναται τάχιστα καὶ ἐν καιρῷ νὰ διευθετῇ τὰς ὑποθέσεις τῶν ἰδιωτῶν. Ἐδέησε παρὰ πάντα λόγον νὰ παρεμείνω ὑπὸ τὸ βάρος δυσμενείας. Καταπίνων τὰ δάκρυά μου καὶ ὑπὸ χολῆς τροφόμενος, ἀπεδύρθην εἰς τὰς ἐν Σικελίᾳ γαίας μου, ἔνθα θ' ἀπέθνησκον ὑπὸ τῆς ὀδύνης, ἂν μὴ ἡ γλυκεῖά μου Ποντία προσήρχετο εἰς παραμύθησιν τοῦ πατρὸς αὐτῆς. Ἐπεδόθη ἐν τὴν γεωργίαν τοῦ οἴτου καὶ παρήγαγον τὸν κάλλιστον τῆς ἐπαρχίας. Σήμερον ἐξησφάλισα τὸν βίον μου, τὸ μέλλον δὲ θὰ κρίνῃ μεταξύ ἐμοῦ καὶ τοῦ Βιτελλίου.

Πόντιε, ὑπέλαβεν ὁ Λαμίας, πέπειθα ὅτι ἐνηργησας ἀπέναντι τῶν Σαμαρειτῶν κατὰ τὴν εὐθύτητα τοῦ πνεύματός σου καὶ κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις μόνον τοῦ συμφέροντος τῆς Ρώμης. Ἄλλ' ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ δὲν ὑπὲρβουδασ πλειότερον τοῦ δέοντος εἰς τὸ ἀκατάβλητον ἐκεῖνο θάρρος, ὅπερ πάντοτε δὲ παρέδουρε; Γινώσκεις ὅτι ἐν Ἰουδαίᾳ, ὅτε, ἤτε νεώτερος, ὤφειλον νὰ ἦμαι ζωηρότερος σου, ἐδέησε νὰ σοὶ συστήσω πολλὰκις τὴν ἐπιείκειαν καὶ τὴν ἠπιότητα.

— ἠπιότητα πρὸς τοὺς Ἰουδαίους! ἀνέκραξεν ὁ Πόντιος Πιλάτος. Καίτοι διεβίωσας παρ' αὐτοῖς, ἀτελῶς γινώσκεις τὸν λαὸν τοῦτον. Πάντες ἀλαζόνες καὶ χαμερπεῖς, συνδυάζοντες ἀνανδρείαν μυστῶν πρὸς ἀκατάβλητον πεισμονὴν, ἀσκούσιν ἐξ ἴσου τὴν ἀγάπην καὶ τὸ μῖσος. Τὸ πνεῦμά μου, Λαμία, διεμορφώθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ θεοῦ Ἀγγούστου. Ὅτε ἤδη διωρισθὴν ἐπίτροπος τῆς Ἰουδαίας, τὸ μεγαλεῖον τῆς ῥωμαϊκῆς εἰρήνης περιέβαλλε τὴν γῆν. Δὲν ἐβλεπέ τις, ὡς κατὰ τοὺς χρόνους τῶν ἐμφυλίων ἐριδῶν ἡμῶν, τοὺς ἀνθυπάτους πλουτοῦντας ἐκ τῶν διαρπαγῶν τῶν ἐπαρχιῶν. Ἐγίνωσκον τὸ καθῆκόν μου. Προσεῖχον ὥστε νὰ ἐνεργῶ μετὰ συνέσεως καὶ μετριοπαθείας. Ἔδωσάν μοι μάρτυρες οἱ θεοί· ἰσχυρογνωμοσύνην μόνον ἐν τῇ ἠπιότητι ἤσκουν. Εἶς τί μοι ἐχρησίμευσαν αἱ εὐμενεῖς αὐταὶ ἰδέαι; Εἶδες, Λαμία, ὅτε κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς διοικήσεώς μου ἐξεργάην ἡ πρώτη ἐπανάστασις. Εἶναι ἀνάγκη νὰ σε ἀναμνήσω τὰς περιστάσεις ταύτας; Ἡ φρουρὰ τῆς Καισαρείας εἶχεν ἀπέλθει πρὸς διαχείμασιν ἐν Ἰερουσαλὴμ. Αἱ λεγεῶνες ἔφερον ἐπὶ τῶν σημαίων αὐτῶν τὰς εἰκόνας τοῦ Καίσαρος. Ἡ θεὰ τούτων προσέ-

βαλε τοὺς Ἰεροσολυμίτας, οἵτινες οὐδαμῶς ἀνεγνώριζον τὴν θεότητα τοῦ αὐτοκράτορος, ὡσεὶ μὴ ἦτο ἀξιοπρεπέστερον, ἀφοῦ ὤφειλον νὰ ὑπακούωσι, ἀντὶ ἀνθρώπου νὰ ὑπακούωσι θεῷ. Οἱ τοῦ ἔθνους ἱερεῖς ἦλθον πρὸ τοῦ δικαστηρίου μου παρακαλοῦντες με μετ' ἀγερῶχου ταπεινώσεως νὰ ἐξαγάγω τὰς σημαίας ἐκτὸς τῆς ἁγίας πόλεως. Ἠρνήθην ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τὴν θεότητα τοῦ Καίσαρος καὶ πρὸς τὸ μεγαλεῖον τοῦ κράτους. Τότε ὁ ὄχλος, συνελθὼν περὶ τοὺς ἱερεῖς, προέβη εἰς ἀπειλητικὰς πρὸ τοῦ πραιτωρίου διαδηλώσεις. Διέταξα τοὺς στρατιώτας νὰ διαθέσωσιν εἰς πυραμίδας ἐν τῷ πύργῳ τῆς Ἀντωνίας τὰς λόγχας αὐτῶν, ὀπλισμένοι δὲ διὰ ροπαλῶν ὡς ραβδοῦχοι νὰ διαλύσωσι τοὺς αὐθάδεις. Ἄλλ' οἱ Ἰουδαῖοι, ἀναισθητοῦντες πρὸς τοὺς ραβδισμούς, ἐπέμενον ἔτι, οἱ μᾶλλον ἰσχυρογνώμονες δὲ, ἐπὶ τοῦ ἐδάφους κατακλιόμενοι, ἔτεινον τὸν τράχηλον καὶ ἀπέθνησκον ὑπὸ τοὺς ραβδισμούς. Ἐγένεσο τότε μάρτυς τῆς ταπεινώσεώς μου, Λαμία. Κατὰ διαταγὴν τοῦ Βιτελλίου ἠναγκάσθην ν' ἀποστείλω τὰς σημαίας εἰς Καισαρείαν. Βεβαίως δὲν ἦμην ἄξιος τῆς αἰσχύνης ταύτης. Ὁμνυμι τοὺς ἀθανάτους θεοὺς ὅτι οὐδ' ἕναξ μόνον κατὰ τὴν διοίκησίν μου ἠθέτησα τὴν δικαιοσύνην καὶ τοὺς νόμους. Ἄλλ' εἶμαι γέρον. Οἱ ἐχθροὶ καὶ συκοφάνται μου ἀπέθανον θ' ἀποθάνω ἄνευ ἐκδικήσεως· τίς θὰ ὑπερασπίσῃ τὴν μνήμην μου;

Λυγρὸς κατέλαβεν αὐτὸν καὶ ἐσιώπησεν. Ὁ Λαμίας ἀπεκρίθη — Φρόνιμον εἶναι οὔτε ὑπὸ φόβου οὔτε ὑπὸ ἐλπίδος νὰ ἐμφωρηθῆι τις πρὸς τὸ ἀβέβαιον μέλλον. Τί πρὸς ἡμᾶς ἡ περὶ ἡμῶν γνώμη πρὸς ἀνθρώπων; Μόνως μάρτυρας καὶ κριτὰς ἔχομεν ἡμᾶς αὐτούς. Ἐρείδου, Πόντιε Πιλάτε, ἐπὶ τῆς ἰδίας περὶ τῆς ἀρετῆς σου μαρτυρίας, ἀρκέσθητι εἰς τὴν ἰδίαν καὶ τὴν τῶν φίλων σου ἐκτίμησιν. Ἄλλως τε δὲν κυβερνῶνται οἱ λαοὶ διὰ μόνης τῆς ἠπιότητος. Ὁ πρὸς τὸ ἀνθρώπινον γένος ἔλεος οὗτος, ὃν ἡ φιλοσοφία συμβουλεύει, μικρὸν μετέχει τῶν πράξεων τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων.

Ἀφῶμεν ταῦτα, εἶπεν ὁ Πόντιος· οἱ θεοῦχοι ἄτροοι, οἱ ἀπὸ τῶν Φλεγραιῶν πεδίων ἀναδιδόμενοι, εἶναι ἰσχυρότεροι, ὅταν ἐξέρχωνται τῆς γῆς θερμῆς ἐπὶ ὑπὸ τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου. Ἀνάγκη νὰ σπεύσω. Χαῖρε. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἀνευρισκὼ φίλον, ἐπιθυμῶ νὰ ἐπιφελῶ ἐκ τῆς εὐτυχίας ταύτης. Αἴτιε Λαμία, παράσχέ μοι τὴν χάριν νὰ ἐλθῆς καὶ δειπνήσῃς αὔριον παρ' ἐμοῦ. Ὁ οἶκός μου κεῖται ἐπὶ τῆς παραλίας κατὰ τὸ ἄκρον τῆς πόλεως πρὸς τὸ μέρος τοῦ Μισσηνοῦ· θ' ἀναγνωρίσῃς αὐτὸν ταχέως ἐκ τῆς στοῆς, ἔνθα φαίνεται εἰκὼν, παριστῶσα τὸν Ὀρφέα ἐν μέσῳ τῶν λεόντων καὶ τίγρεων, οὓς θέλγει διὰ τῶν ἤχων τῆς λύρας αὐτοῦ. Εἰς αὔριον, Λαμία, προσέθετο, ἀνερχόμενος αὐθις εἰς τὸ φορεῖον αὐτοῦ. Αὔριον θὰ ὀμιλήσωμεν περὶ τῆς Ἰουδαίας.

Τῇ ἐπαύριον ὁ Λαμίας μετέβη κατὰ τὴν ὥραν τοῦ δείπνου εἰς τὸν οἶκον τοῦ Ποντίου Πιλάτου. Δύο μόναι κλίβαι ἀνέμενον τοὺς συνδαιτυμόνας. Ἡ τράπεζα, παρεσκευασμένη ἄνευ πολυτελείας ἀλλ' ἀξιοπρεπῶς, ἔφερεν ἀργυρᾶς παροψίδας, ἐν αἷς ἦσαν παρεσκευασμένοι συκαλίδες μετὰ μέλιτος, κίχλαι, ὄστρεα τοῦ Λουκρίνου καὶ μύραιναι τῆς Σικελίας. Ὁ Πόντιος καὶ ὁ Λαμίας τρώγοντες, ἠρώτων ἀλλήλους περὶ τῶν νόσων αὐτῶν, ὧν ἐν ἐκτάσει περιέγραψαν τὰ συμπτώματα καὶ ἀνεκοίνωσαν ἀλλήλοις τὰ συστηθέννα αὐτοῖς φάρμακα. Εἶτα, συγχαίροντες ἀλλήλοις ἐπὶ τῇ ἐν Βαίαις συναντήσει αὐτῶν, ἐξύμνησαν τὴν καλλονὴν τῆς παραλίας ταύτης καὶ τὴν ἡδύτητα τοῦ ἀέρος, ὃν ἀνέπνεον αὐτόθι. Ὁ Λαμίας ἐξῆρε τὴν χάριν τῶν αὐλικῶν, οἵτινες διήρχοντο κεκαλυμμένοι ὑπὸ χρυσοῦ καὶ σύροντες τὰς παρὰ τοῖς βαρβάροις πεποικιλμένας ἐσθῆτας αὐτῶν. Ἄλλ' ὁ γηραιὸς ἐπίτροπος ἐμέμφετο τὴν ματαιοδοξίαν, ἥτις χάριν ματαίων λίθων καὶ ἀραχνουφῶν ὑφασμάτων ἐξῆγε τὸν ῥωμαϊκὸν χρυσὸν εἰς τοὺς ξένους λαοὺς καὶ εἰς αὐτοὺς ἔτι τοὺς ἐχθροὺς τοῦ κράτους. Μετὰ ταῦτα ἐλάλησαν περὶ τῶν μεγάλων ἐργῶν, τῶν τελεσθέντων ἐν τῇ χώρᾳ, περὶ τῆς κολοσσιαίας ἐκείνης γεφύρας τοῦ Γαίου μεταξὺ Πουτεῶλων καὶ Βαϊῶν καὶ περὶ τῶν διωρύγων, τῶν οὐρυχθειῶν ὑπὸ τοῦ Ἀγγούστου πρὸς διοχέτευσιν τῶν θαλασσίων ὑδάτων εἰς τὰς λίμνας τοῦ Αὐέρνης καὶ τοῦ Λουκρίνου.

— Καὶ ἐγώ, εἶπε στενάζων ὁ Πόντιος, ἠθέλησα νὰ ἐπιχειρήσω μεγάλα ἔργα δημοσίου ὠφελείας. Ὅτε πρὸς δυστυχίαν μου ἐλαβον τὴν διοίκησιν τῆς Ἰουδαίας, ἐχάραξα τὸ σχέδιον ὑδραγωγείου ἑκατὸν σταδίων, ὅπερ ἐμελλε νὰ μετοχετεύσῃ εἰς Ἰερου-

σαλήμ ἄφθονα καὶ καθαρὰ ὕδατα. Χωρομετρικὰ ἕψη, δυστατικά ἐδάφους καὶ πάντα τὰ λοιπὰ σχετικὰ πρὸς τὴν ἐπιχειρήσιν εἶχον μελετήσκει ἐπιμελῶς, ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τῶν γνωμοδοτήσεων τῶν μηχανικῶν τὰ πάντα ἐγὼ αὐτὸς εἶχον ἀποφασίσει. Παρεσκευάζον κανονισμόν τῆς ἀστυνομίας τῶν ὑδάτων, ἵνα μηδεὶς ἰδιώτης παρανομήν ἐν τῇ χρήσει αὐτῶν, αἱ ἀναγκαῖαι δὲ διαταγαὶ εἶχον δοθῆναι πρὸς τοὺς ἀρχιτέκτονας καὶ τοὺς ἐργάτας καὶ εἶχε διαταχθῆναι ἐναρξίαι τῶν ἐργασιῶν. Ἄλλ' οἱ Ἱεροσολυμίται, ἀντὶ μετ' εὐφροσύνης νὰ προσδλέψωσιν ὑψουμένην τὴν ὁδὸν ταύτην, ἥτις ἐπὶ τῶν ἰσχυρῶν αὐτῆς ἀψίδων ἐμελλε μετὰ τῶν ὑδάτων νὰ πορίσῃ τῇ πόλει αὐτῶν τὴν ὑγίειαν, ὀρυγὰς ἀποδοκιμασίας ἔβαλον· συνθηροισθέντες δὲ θορυβωδῶς καὶ κατακραυγάζοντες κατὰ τῆς ἱεροσουλίας καὶ ἀσεβείας, ὄργισαν ἐπὶ τῶν ἐργασιῶν καὶ διεσκόρπισαν τοὺς λίθους τῶν θεμελιῶν. Γινώσκεις, Λαμία, ἐλεεινότερους βαρβάρους; Ἐν τούτοις ὁ Βιτέλλιος ἐδικαίωσεν αὐτοὺς καὶ διετάχθη νὰ διακόψῃ τὸ ἔργον.

— Εἶναι μέγα ζήτημα, εἶπεν ὁ Λαμία, ἂν ὀφείλῃ τις νὰ πορίξῃ ἄκουσι τοῖς ἀνθρώποις τὴν εὐδαιμονίαν.

Ὁ Πόντιος Πιλάτος ἐξηκολούθησε, χωρὶς ν' ἀκούσῃ αὐτόν·

— Ν' ἀρνηθῶσιν ὑδραγωγεῖον, ὅποια μορῖα! Ἄλλὰ πᾶν ὅτι ἐκ τῶν Ρωμαίων προέρχεται εἶναι ἀπεχθὲς τοῖς Ἰουδαίοις. Εἴμεθα κατ' αὐτοὺς ὄντα ἀκάθαρτα, μόνη δὲ ἡ παρουσία ἡμῶν ἀποτελεῖ παρ' αὐτοῖς βεβήλωσιν. Γινώσκεις ὅτι δὲν ἐτόλμων νὰ εἰσελθῶσιν εἰς τὸ πραιτώριον ἐκ φόβου μὴ μιανθῶσιν, ὅτι δὲ ἡναγκαζόμεν διὰ τοῦτο νὰ ἐξασκῶ ἐν ὑπαίθρῳ τὰ δικαστικά μου καθήκοντα ἐπὶ τοῦ μαρμαρίνου ἐκείνου δαπέδου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου τοσάκις ἔθικα τὸν πόδα. Φοβοῦνται καὶ περιφρονοῦσιν ἅμα ἡμᾶς. Ἐν τούτοις ἡ Ρώμη δὲν εἶναι ἡ μήτηρ καὶ κηδεμὼν τῶν λαῶν, οἵτινες πάντες ὡς τέκνα ἀναπαύονται καὶ μειδιῶσιν ἐν τοῖς σεπτοῖς κόλποις αὐτῆς; Οἱ ἀετοὶ ἡμῶν ἤγαγον μέρη τῶν περῶτων τοῦ κόσμου τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἐλευθερίαν. Φίλους μόνον διαβλέποντες ἐν τοῖς ἡττημένοις, καταλείπομεν, ἐξασφαλιζόμεν τοῖς κατακεκμημένοις λαοῖς τὰ ἦθη καὶ τοὺς νόμους αὐτῶν· τίς δ' ἄγνοεῖ ὅτι μόνον ἀφ' ὅτου ὁ Πομπήιος ὑπέταξεν αὐτὴν, ἡ ἄλλοτε ὑπὸ τῆς πληθῆος τῶν ἡγεμόνων αὐτῆς σπαρασσόμενη Συρία ἤρξατο αἰσθανομένη τ' ἀγαθὰ τῆς ἡσυχίας καὶ τῆς εὐημερίας; Ὅτε ἡ Ρώμη ἠδύνατο ἀντὶ χρυσοῦ νὰ πωλήσῃ τὰς εὐεργεσίας αὐτῆς ταύτας, ἀφήρσε τοὺς θησαυροὺς, ὧν μεσοτὶ ἦσαν οἱ βάρβαροι ναοὶ; Ἐπώλησε τὴν Μητέρα θεῶν ἐν Περσίνουντι, τὸν Δία ἐν Μοριμνή καὶ ἐν Κιλικίᾳ, τὸν θεὸν τῶν Ἰουδαίων ἐν Ἱερουσαλήμ; Ἡ Ἀντιόχεια, ἡ Παλμύρα, ἡ Ἀπάμεια, ἡσυχὸν παρὰ πάντας τοὺς θησαυροὺς αὐτῶν, μηκέτι δὲ φοβούμενοι τοὺς Ἀραβας τῆς ἐρήμου, ἐγειροῦσι ναοὺς τῷ Πνεύματι τῆς Ρώμης καὶ τῇ Θεότητι τοῦ Καίσαρος. Μόνοι οἱ Ἰουδαῖοι μισοῦσι καὶ περιφρονοῦσιν ἡμᾶς. Ἀνάγκη ν' ἀποσπᾶσθωμεν ἀπ' αὐτῶν τὸν φόρον, ἐπιμῶνός δ' ἄρνούνηται τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν.

— Οἱ Ἰουδαῖοι, ἀπεκρίνατο ὁ Λαμία, εἶναι λίαν ἀφωσιωμένοι εἰς τὰ ἀρχαῖα ἔθιμα αὐτῶν. Σὲ ὑπόπτειον, ἀδίκως βεβαίως, ὡς θέλοντα νὰ καταλύσῃς τὸν νόμον καὶ νὰ μεταβάλῃς τὰ ἦθη αὐτῶν. Ἐπιτρέψόν μοι, Πόντιε, νὰ σοι εἶπω ὅτι δὲν ἐνήργησας πάντοτε κατὰ τρόπον ἱκανὸν νὰ διασκεδάσῃ τὴν οἰκτρὰν ταύτην πλάνην αὐτῶν. Ἡρέσκεσο ἄκων νὰ ἐξεγείρῃς τὰς ὑποψίας αὐτῶν, πλέον ἢ ἅπαξ δὲ σὲ εἶδον ν' ἀποδεικνύης ἐνώπιον αὐτῶν τὴν περιφρόνησιν, ἣν ἠθέλησο πρὸς τὰς θρησκευτικὰς δοξασίας καὶ τελετὰς αὐτῶν. Κυρίως κατεπίεζες αὐτοὺς, ὅτε διὰ τῶν λεγεῶνων ἐφροῦρεις ἐν τῷ πύργῳ τῆς Ἀντωνίας τὰ ἱερατικά ἐνδύματα καὶ κοσμήματα τοῦ μεγάλου ἀρχιερέως. Ἀνάγκη ν' ἀναγνωρίσωμεν ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι, χωρὶς νὰ ἔχωσι προαχθῆναι ὡς ἡμεῖς εἰς τὸν θαυμασμόν τῶν θεῶν πραγμάτων, τελοῦσι μυστήρια σεβαστὰ διὰ τὴν ἀρχαιότητα αὐτῶν.

Ὁ Πόντιος Πιλάτος ἀνέψωσε τοὺς ὄμους.

— Δὲν ἔχουσιν, εἶπεν, ἀκριβῆ γινῶσιν τῆς φύσεως τῶν θεῶν. Λατρεύουσι τὸν Δία, ἀλλὰ χωρὶς νὰ δίδωσιν αὐτῷ οὔτε τὸ ὄνομα οὔτε τὴν μορφήν. Οὔτε ὑπὸ τύπον λίθου μάλιστα σέβουσι τοῦτον, ὡς πράττουσιν ἄλλοι τινὲς λαοὶ τῆς Ἀσίας. Οὐδὲν γινώσκουσι περὶ τοῦ Ἀπόλλωνος, τοῦ Ποσειδῶνος, τοῦ Ἄρεως, τοῦ Πλούτωνος, οὔτε περὶ θεαίνης τινός. Οὐχ ἥττον νομίζω ὅτι τὸ ἀρχαῖον ἐλάτρευον τὴν Ἀφροδίτην· διότι σήμερον ἔτι αἱ γυναῖκες προσφέρουσιν εἰς τὸν βωμὸν περισσεύς ὡς θύματα, γι-

νώσκεις δὲ ὡς ἐγὼ ὅτι ἔμποροι, ἐγκατεστημένοι ὑπὸ τὰς στοὰς τοῦ ναοῦ, πωλοῦσι ζεύγη τῶν πτηνῶν τούτων εἰς θυσίαν. Ἠγγέλθη μοι μάλιστα ἡμέραν τινὰ ὅτι μανιώδης τις μεταβαίνων ἀνέτρεπε μετὰ τῶν κλωδῶν αὐτῶν τοὺς πωλητὰς τῶν προσφορῶν τούτων. Οἱ ἱερεῖς διεμαρτυρήθησαν ὡς ἐπὶ ἱεροσυλίᾳ. Ἄγνοῶ πῶς ἔληξεν ἡ ὑπόθεσις αὕτη, ἥτις, ὡς ἐννοεῖς, ὀλίγον μ' ἐνδιαφέρει. Ἄλλὰ νομίζω ὅτι τὸ ἔθιμον τοῦτο τῆς θυσίας περιστερῶν εἰσῆλθη πρὸς τὴν τῆς Ἀφροδίτης. Διὰ τὴν γελᾶς, Λαμία;

— Γελῶ, εἶπεν ὁ Λαμία, πρὸς ἀστείαν τινὰ ἰδέαν, ἥτις, οὐκ οἶδα πῶς, μοῦ ταράσει τὴν διάνοιαν. Ἀνελογιζόμεν ὅτι ἡμέραν τινὰ ὁ Ζεὺς τῶν Ἰουδαίων δύναται νὰ ἔλθῃ εἰς Ρώμην καὶ νὰ σε καταδιώξῃ διὰ τοῦ μίσους αὐτοῦ. Πῶς γὰρ οὐ! Ἡ Ἀσία καὶ ἡ Ἀφρικὴ παρέσχον ἥδη ἡμῖν πολλοὺς θεοὺς. Ἐν Ρώμῃ εἶδομεν ἐγειρόμενον ναὸν τῇ Ἰσιδι καὶ τῷ Ἰλακτοῦντι Ἀνουθί. Συναντῶμεν ἐνταῖς τριόδοις καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς λατομίαις τὴν καλὴν Συρίαν θεόν, ἐπὶ ὄνου ὀχουμένην. Ἄγνοεῖς δὲ ὅτι ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας τοῦ Τιβερίου νεαρὸς ἱππότης παρέστησεν ἑαυτὸν ὡς τὸν κερασφόρον τῶν Αἰγυπτίων Δία καὶ ὑπὸ τὴν μεταμφίεσιν ταύτην ἔτυχε τῆς εὐνοίας διασήμευ γυναικός, εὐσεβεστέρας ἢ ὥστε ν' ἀρνηθῆναι τοῖς θεοῖς; Φοβοῦ, Πόντιε, μὴ ὁ ἀόρατος τῶν Ἰουδαίων Ζεὺς ἀποθῆ ἡμέραν τινὰ εἰς Ὀστίαν!

Πρὸς τὴν ἰδέαν ὅτι θεὸς τις ἠδύνατο νὰ ἔλθῃ ἐξ Ἰουδαίας ταχὺ μειδίημα ὠλίσθησεν ἐπὶ τοῦ αὐστηροῦ προσώπου τοῦ ἐπιτρόπου. Εἶτα ὁ Πιλάτος ἀπεκρίθη σοβαρῶς·

— Πῶς οἱ Ἰουδαῖοι θὰ ἐπέβαλλον τοῖς ἑκτὸς λαοῖς τὸν ἱερόν αὐτῶν νόμον, ἀφοῦ αὐτοὶ συγκρούονται πρὸς ἀλλήλους ἐπὶ τῆς ἐρμηνείας τοῦ νόμου τούτου; Εἶδες αὐτοὺς, Λαμία, ἐν ταῖς δημοσίαις πλατείαις εἰς εἰκοσὶ διαμαχομένης αἰρέσεις διηρημένους, κρατοῦντας ἀνὰ χεῖρας τοὺς κλύδοντες αὐτῶν, ἰθρῶντας ἀλλήλους καὶ ἀλλήλων τὸ γένειον τίλλοντες. Εἶδες αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ στυλοβάτου τοῦ ναοῦ διασχίζοντας ἐν ἀπελπισίᾳ τὰς πιναρὰς αὐτῶν ἐσθῆτας περὶ δυστυχῆ τινὰ, κατεχόμενον ὑπὸ τῆς προφητικῆς μανίας. Δὲν ἐννοοῦσιν ὅτι ἐν εἰρήνῃ καὶ γαλήνῃ ψυχῆς συζητοῦνται τὰ θεῖα πράγματα, ἅτινα ἐν τούτοις εἶναι κεκαλυμμένα ὑπὸ πέπλου καὶ πλήρη ἀβεβαιότητος· διότι ἡ φύσις τῶν ἀθανάτων παραμένει ἡμῖν κεκρυμμένη, οὐδὲν δὲ περὶ αὐτῆς δύναμεθα νὰ γινώσκωμεν. Οὐδὲν ἥττον φρονῶ ὅτι πρέπει νὰ πιστεύωμεν εἰς τὴν πρόνοιαν τῶν θεῶν. Ἄλλ' οἱ Ἰουδαῖοι οὐδεμίαν ἔχουσι φιλοσοφίαν, οὐδὲ ἀνέχονται τὴν ἐναντιότητα τῶν γνωμῶν. Τούναντίον θεωροῦσιν ἀξίους τῆς ἐσχάτης ποινῆς ἐκείνους, οἵτινες πρεσβεύουσι περὶ θεότητος ἀρχῆς ἐναντίας πρὸς τὸν νόμον αὐτῶν· ἐπειδὴ δὲ, ἀφ' ὅτου τὸ πνεῦμα τῆς Ρώμης ἵπταται ἐπ' αὐτῶν, αἱ ὑπὸ τῶν δικαστηρίων αὐτῶν ἐκδιδόμεναι θανατικαὶ ἀποφάσεις ἐκτελοῦνται μόνον μετὰ τὴν ἐπικύρωσιν αὐτῶν ὑπὸ τοῦ ἀνθυπάτου ἢ τοῦ ἐπάρχου, πιέζουσι κατὰ πάσαν στιγμὴν τὸν ρωμαῖον ἄρχοντα νὰ ὑπογράψῃ τὰς ὀλεθρίας αὐτῶν ἀποφάσεις καὶ ἐνοχλοῦσι τὸ πραιτώριον διὰ τῶν ἐπὶ θανάτῳ κραυγῶν αὐτῶν. Ἐκατοντάκις εἶδον τοὺς ἀνθρώπους τούτους, πλοῦσιους καὶ πτωχοὺς, πάντας διηλλαγμένους περὶ τοὺς ἱερεῖς αὐτῶν, πολιορκοῦντας μετὰ μανίας τὴν ἐλεφαντίνην ἔδραν μου, συρόντάς με ἀπὸ τῶν κρασπέδων τῆς τριβένου καὶ ἀπὸ τῶν ἱμάντων τῶν σανδαλίων, ὅπως αἰτήσωνται, ὅπως ἀπαιτήσωσι παρ' ἐμοῦ τὸν θάνατον δυστυχῶς τινος, οὐ δὲν ἠδύναμην νὰ διαγνώσω τὸ ἔγκλημα, ὃν δὲ ἐθεώρουν μόνον τόσον παράφρονα ὄσον καὶ τοὺς κατηγόρους αὐτοῦ. Τί λέγω ἑκατοντάκις! Τοῦτο συνέβαινε καθ' ἐκάστην ἡμέραν, καθ' ἐκάστην ὥραν. Καὶ ὅμως ὀφείλον νὰ διατάξω τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ νόμου αὐτῶν ὡς τὴν τοῦ ἡμετέρου, διότι ἡ Ρώμη διώριζέ με οὐχὶ ὡς καταστροφέα ἀλλ' ὡς ὑποστηρικτὴν τῶν ἐθίμων αὐτῶν. Κατ' ἀρχὰς ἐπειρώμην διὰ τῆς πειθοῦς ν' ἀποσπᾶ τὰ ἐλεεινὰ θύματα αὐτῶν· ἀλλ' ἡ ἠπιότης αὕτη ἠρέθιζεν αὐτοὺς ἐπὶ μᾶλλον ἀπίπτουν τὴν λείαν αὐτῶν, πλιπτοντες περὶ ἐμὲ τὰς πέτρους καὶ τὸ γράμμον δίκην ὀρνέων. Οἱ ἱερεῖς αὐτῶν ἔγραψον πρὸς τὸν Καίσαρα ὅτι παρεδίαζον τὸν νόμον αὐτῶν, αἱ καταγορίαι αὐτῶν δὲ, ὑποστηριζόμεναι ὑπὸ τοῦ Βιτελλίου, προεκάλεσαν αὐστηρὰν κατ' ἐμοῦ ἐπιτίμησιν. Ποσάκις ἐπῆλθέ μοι νὰ παραπέμψω ἐς κόρακας κατηγορούμενους τε ἅμα καὶ δικαστὰς! Μὴ ὑποθέσῃς, Λαμία, ὅτι ἐμφοροῦμαι ὑπὸ ἀκατασχέτου μνησικακίας κατὰ τοῦ λαοῦ τούτου, ὃς ἐνίκησε παρ' ἐμοῦ τὴν Ρώμην καὶ τὴν εἰρήνην· ἀλλὰ προβλέπω τὸ ἄκρον, εἰς ὃ θᾶπτον ἢ βράδιον θὰ μᾶς ὀπί-

δωδι. Μὴ δυνάμενοι νὰ διοικίσωμεν αὐτούς, θ' ἀναγκασθῶμεν νὰ τοὺς καταστρέψωμεν. Οὐδεμίαν ἔχω περὶ τοῦτου ἀμφιβολίαν· ἀνυπότακτοι πάντοτε, ἔχοντες τὴν δσάσιν ἐμφωλεύουσιν ἐν τῇ φλεγούσῃ αὐτῶν ψυχῇ, θὰ ἐκραγῶσιν ἡμέραν τινὰ ἐναντίον ἡμῶν μετὰ μανίας, ἀπέναντι τῆς ὁποίας ἡ ὀργὴ τῶν Νουμιδῶν καὶ αἱ ἀπειλαὶ τῶν Πάρθων δειχθήσονται παιδικαὶ ἰδιοτροπία. Τρέφουσιν ἐν τῷ σκοτεινῷ ἀπονενομημένους ἐλπίδας, μωρῶς δὲ μελετῶσι τὴν καταστροφὴν ἡμῶν. Εἶναι δυνατόν νὰ συμβῇ ἄλλως, ἐφ' ὅσον ἀναμένουσι κατὰ τὰς προφητείας αὐτῶν τὸν ἐκ τοῦ αἵματος αὐτῶν ἡγεμόνα, τὸν μέλλοντα νὰ ἄρξῃ τοῦ κόσμου; Ὁ λαὸς οὗτος ἀποβαίνει ἀνοικονόμητος· πρέπει νὰ ἐξοικωθῇ, πρέπει ἐκ θεμελίων νὰ καταστραφῇ ἢ Ἱερουσαλίμ. Ἴδωσ καίπερ γέρον εὐτυχίσω νὰ ἴδω τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν θὰ καταπέσῃ τὰ τεῖχη αὐτῆς, καθ' ἣν αἱ φλόγες θὰ καταθάγωσι τὰς οἰκίας αὐτῆς, καθ' ἣν οἱ κάτοικοι αὐτῆς θὰ διέλθωσιν ὑπὸ τὴν ἀκμὴν τοῦ ξίφους, καθ' ἣν τέλος ἄλας σπαρῆσεται ἐπὶ τῆς θέσεως, ἐφ' ἧς ἔκειτο ὁ Ναός. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην τέλος πάντων θὰ δικαιωθῶ.

Ὁ Λαμίας ἐπεχείρησε νὰ τρέψῃ τὴν συνδιάλεξιν ἐπὶ τὸ ἥπιώτερον

— Πόντιε, λέγει, εὐχερῶς ἐξηγῶ καὶ τὰς ἀρχαίας δυσαρρεσκείας σου καὶ τὰς ἀπαισίας προαισθήσεις σου. Βεβαίως ὁ τι παρετήρησας ἐν τῷ χαρακτῆρι τῶν Ἰουδαίων δὲν λογίζεται ὑπὲρ αὐτῶν. Ἄλλ' ἐγώ, ὃς ἔζων ἐκ περιεργίας ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ συνανεστρεφόμενον τῷ λαῷ, ἦδυνήθην ν' ἀνακαλύψω παρὰ τοῖς ἀνθρώποις τούτοις ἀρετὰς σκοτεινὰς, αἵτινες ἀπεκρύπτοντο ἀπὸ σοῦ. Ἐγνων Ἰουδαίους πλήρεις ἡπιότητος, ὧν τὰ ἀπλᾶ ἦθη καὶ ἡ πιστὴ καρδιά ἀνεμίμνησκόν με ὅτι οἱ ἡμέτεροι ποιηταὶ εἶπον περὶ τοῦ γέροντος τῆς Ἑβραίας. Σὺ αὐτός, Πόντιε, εἶδες ἐκπνέοντα ὑπὸ τὴν ράβδον τῶν στρατιωτῶν σου ἄνδρας ἄπλοους, οἵτινες, χωρὶς νὰ δηλώσωσι τὸ ὄνομα αὐτῶν, ἔθνησκον ὑπὲρ ἀγῶνος, ὃν ἐθεώρουν δίκαιον. Τοιοῦτοι ἄνδρες δὲν εἶναι ἄξιοι τῆς περιφρονήσεως ἡμῶν. Λαλῶ οὕτω, ὅτι ἀρμόζει νὰ κρατῆ ἐν πᾶσι τὸ μέτρον καὶ τὸ δίκαιον. Ἄλλ' ὁμολογῶ ὅτι οὐδέποτε ἠδθάνθην ζωηρὰν πρὸς τοὺς Ἰουδαίους συμπάθειαν· αἱ Ἰουδαῖαι τοῦναντίον ἠρεσκόν μοι λίαν. Ἦμην νέος τότε, αἱ Σύραι δὲ εἶχον ἐμβάλλει εἰς μεγάλην ταραχὴν τὰς αἰσθήσεις μου. Τὸ ἐρυθρὸν χεῖλος, ὁ ὑγρὸς καὶ ἐν τῇ σκαῖ λάμπων ὀφθαλμός, τὰ παρατεταμένα αὐτῶν βλέμματα εἰσέδιδον μέχρι μυελῶν. Ἡ σὰρξ αὐτῶν, ἐπιτυθιωμένων καὶ ἐξωγραφημένων, νάρδου καὶ μύρου ἀποπνευσθῶν, διαθρόχων δὲ ὑπὸ τῶν ἀρωμάτων, εἶχε σπανίαν τινὰ χάριν, σπάνιον θέλγητρον.

Ὁ Πόντιος ἤκουσε τὰ ἐγκώμια ταῦτα ἀνυπομόνως.

— Δὲν ἦμην ἐκ τῶν κινδυνευόντων νὰ περιπέσωσιν εἰς τὰ δίκτυα τῶν Ἰσραηλιτῶν, εἶπεν· ἐπειδὴ δὲ με ἀναγκάζεις νὰ το εἶπω, οὐδέποτε ἐπεδοκίμασα τὴν ἀκράτειάν σου. Ἄν ἄλλοτε δὲν σοι ἐδηλώσα ἐπαρκῶς ὅτι σὲ ἐθεώρουν λίαν ἐνοχον ἐπὶ τῇ ἐν Ρώμῃ ἀποπλανήσει τῆς γυναικὸς ὑπατικοῦ τινος, τοῦτο ἐγένετο, διότι τότε ἀπέτινες σκληρῶς τὴν τιμωρίαν τοῦ δόγματος σου. Ὁ γάμος εἶναι ἰερὸς παρὰ τοῖς πατρικίοις· εἶναι θεσμός, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἡ Ρώμη σπληνίζεται. Ὡς πρὸς τὰς δούλας καὶ τὰς ξένας, αἱ σχέσεις, ἄς δύναται τις νὰ συνάψῃ μετ' αὐτῶν, ἔχουσι μικρὰ ἐπακόλουθα. Ἐκεῖνο, ἐπὶ τῷ ὁποίῳ μέμφομαι σε πρὸ πάντων, Λαμία, εἶναι ὅτι δὲν ἐνυμφεύθης κατὰ τὸν νόμον καὶ δὲν παρέσχες τέκνα τῷ κράτει, ὡς ὀφείλει πᾶς χρηστὸς πολίτης νὰ πράττῃ.

Ἄλλ' ὁ τοῦ Τιβερίου ἐξόριστος δὲν ἤκουσε πλέον τοῦ γηραιοῦ δικαστοῦ. Κενώσας τὴν κύλικα αὐτοῦ τοῦ Φαλαερνιανοῦ περιεχομένου αὐτῆς, προσεμερίδια, πρὸς ἀόρατόν τινα εἰκόνα. Μετὰ τινὰ στιγμὴν σιωπῆς ἐπανέλαβε διὰ φωνῆς, ἥτις, ταπεινότητι κατ' ἀρχάς, ὑψώθη κατὰ μικρόν·

— Χορεύουσι μετὰ τοσαύτης νοηλείας αἱ γυναῖκες τῆς Συρίας! Ἐγνώρισα Ἰουδαίαν ἐν Ἱερουσαλίμ, ἥτις ἐν παραπήγματι τινι ὑπὸ τὸ φῶς μικρᾶς καπνίζούσης λυχνίας, ἐπὶ τινος δὲ ἀθλίου τάπητος, ὥρχετο ὑψοῦσα τοὺς βραχίονας, ὅπως κροτήσῃ τὰ κύμβαλα αὐτῆς Κάμπτουσα τὴν ὀσφύν, κλίνουσα τὴν κεφαλὴν ὡδεὶ κατασπαιμένῃν ὑπὸ τοῦ βάρους τῆς πυκνῆς καὶ πυρρᾶς αὐτῆς κόμης, ὑγρούς ὑπὸ τῆς ἡδυσπαθείας ἔχουσα τοὺς ὀφθαλμούς, ζωηρὰ ἄμα καὶ νοηλής, εὐλύγιστος δὲ, καὶ αὐτὴν τὴν Κλεοπάτραν θὰ ἠνάγκαζε νὰ ὡχρίσῃ ὑπὸ ζηλοτυπίας. Ἠγάπων τοὺς βαρβάρους τούτους χορούς, τὸ ἦσμα αὐτῆς τὸ μικρὸν μὲν βραγχῶδες ἀλλ' ἐν τούτοις οὕτω θελκτικόν, τὴν τοῦ θυμιάματος ὀσμὴν

αὐτῆς, τὴν μεταξὺ ὕπνου καὶ ἐγρηγόρσεως κατάστασιν ἐκείνην, ἐν ἣ ἐφαίνετο ζῶσα. Ἠκολούθουν αὐτῇ πανταχοῦ. Ἀνεμινύμην εἰς τὸν εὐτελεῖ ὄχλον τῶν στρατιωτῶν, τῶν θαυματοποιῶν καὶ τῶν τελωνῶν, οἵτινες περιεστοιχίζον αὐτήν. Ἠμέραν τινὰ ἐξ-ηφανίσθη, οὐδ' ἐπανεῖδον αὐτὴν πλέον. Ἐζήτησα αὐτὴν ἐπὶ μακρὸν ἐν ταῖς ὑπόπτοις στενωποῖς καὶ ἐν τοῖς καπνλείοις. Δυσχερέστερον ἠδύνατό τις ν' ἀποσπασθῇ αὐτῆς ἢ τοῦ ἑλληνικοῦ οἴνου. Εἶχον παρέλθει μῖνές τινες, ἀφ' ὅτου εἶχον ἀπολέσει αὐτήν, ὅτε τυχαίως ἔμαθον ὅτι εἶχε προσκολληθῆ εἰς μικρὸν τινα ὄμιλον ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, οἵτινες ἠκολούθουν θαύματοργόν τινα νεανίαν Γαλιλαῖον. Ἰησοῦς ἐκαλεῖτο, κατήγετο δὲ ἐκ Ναζαρέτ καὶ ἐσταυρώθη, ἀγνωστὸν διὰ ποῖον ἐγκλημα. Πόντιε, ἐνθυμεῖσαι τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον;

Ὁ Πόντιος Πιλάτος συνωφρωθήν καὶ ἔψαυσε τὸ μέτωπον διὰ τῆς χειρὸς, ὡς ὁ ἐν τῇ μνήμῃ αὐτοῦ ἐρευνῶν. Εἶτα μετὰ τινων στιγμῶν σιωπῆς:

— Ἰησοῦς; ἐπιθύρισε, Ἰησοῦς ὁ ἐκ Ναζαρέτ; Δὲν ἐνθυμοῦμαι.

M. E. M.

ΕΚΔΡΟΜΗ ΕΙΣ ΒΑΒΥΛΩΝΑ.

ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΠΕΡΙΗΓΗΤΟΥ.

Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ "Ἑλληνικῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ" ὑπὸ Κ. ΜΕΤΣΑ, Βοσπορίτου.

(Συνέχεια καὶ τέλος· ἴδε προηγούμενον ἀριθμὸν).

Διάσημος περιηγήτρια, ἡ γερμανὶς κ. Ida Pfeiffer, ἥτις ἔκαμε δις τὸν γύρον τοῦ κόσμου, ὅταν ἐξῆσεν εἰς τὴν Μεσοποταμίαν ἐξεπλάγη διὰ τὸ κάλλος τῶν γυναικείων ὀφθαλμῶν καὶ γράφει εἰς τὸ σύγγραμμά της, ὅτι οἱ ὠραιότεροι ὀφθαλμοὶ τοῦ κόσμου εὐρίσκονται εἰς τὰ πρόσωπα τῶν γυναικῶν τῆς Μεσοποταμίας. Ἄλλ' ἢ κ. Pfeiffer ἦτο γερμανὶς καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς πατρίδος της δὲν διακρίνονται, ὡς χωρίζετε, οὔτε ἐπὶ χρώματι, οὔτε ἐπὶ ἐκφραστικότητι. Διὰ τοῦτο ἠθέλησα νὰ βεβαιωθῶ περὶ τοῦ πράγματος· ἐπειδὴ δ' εὐτυχῶς οἱ ὀφθαλμοὶ δὲν κρύπτονται, ἠδυνήθην νὰ τοὺς ἴδω καλῶς καὶ ἀναγκάζομαι νὰ δικαιολογήσω τὴν Γερμανίδα ἀνομολογῶν κ' ἐγώ ὅτι τὴν μεγαλύτεραν ποικιλίαν καὶ ὠραιότητα τῶν ὀφθαλμῶν εἶδον ἐκεῖ καὶ εἰς τὰ περιχώρα. Ἐκεῖνο δὲ τὸ ὁποῖον ἰδίως τοὺς διακρίνει εἶναι ὑγρὸν τι ἀένναον ἐντὸς τοῦ ὁποίου, οἱ ὀφθαλμοὶ φαίνονται οἰνοὶ πλέοντες καὶ κλαίοντες. Ἄλλὰ τὸ ἀμέσως ἐπερχόμενον μεῖδιμα, τὸ ἀένναος σχεδὸν πλανώμενον ἐπὶ τοῦ προσώπου τῶν γυναικῶν, ἀντανακλᾷ ἐπ' αὐτῶν, καὶ τότε, ὡς ἐν ἐμφύχῳ ἐκμαγεῖφ βλέπει τις τὸ δυσερμηνευτον ἐκεῖνο «δακρυόεν γελάσασα» τοῦ Ὀμήρου, καὶ ἀναπλάττει τὴν πραγματικὴν ἐκφρασίαν τοῦ προσώπου τῆς Ἀνδρομάχης. Ὅπως ἄλλη γλῶσσα δυσκόλως θὰ εἶπῃ τὴν λεπτεπίλεπτον ταύτην φράσιν τῶν ἐπιτυχῶς, οὕτω καὶ εἰς ἄλλον τόπον σπανίως θ' ἀπαυτίδη τις τὸ πρᾶγματι ἀνταποκρινόμενον εἰς αὐτὴν πρόσωπον.

Πρὸς τὸ ἐσπέρας ἐνῶ ἐπεστάτου ἐν τὴν προπαρασκευῆν τῶν ἐπισκευῶν διὰ τὴν ἐκδρομὴν τῆς ἐπαύριον, με ἀγγέλλουν ὅτι ὁ ἕτερος τῶν χωροφυλάκων ἀσθενεῖ, ὅτι αἰσθάνεται ζάλην καὶ πόνον εἰς τὴν κεφαλὴν καὶ με παρακαλοῦν νὰ τῷ δώσω ἰατρικόν. Ἐν Ἀνατολῇ ἕκαστος περιηγητῆς ὑποχρεοῦται νὰ ἦναι καὶ ἰατρός καὶ φορητὸν φαρμακεῖον ἢ μᾶλλον νὰ προσποιῖται ὅτι εἶναι, ἄλλως χάνει τὴν ὑπόληψιν αὐτοῦ κατὰ τὰ δύο τρίτα. Εἶπα νὰ με φέρον τὸν χωροφύλακα διὰ νὰ τὸν ἴδω καὶ μετ' ὀλίγον με παρουσιάσαν αὐτὸν μόλις κρατούμενον εἰς τοὺς πόδας του καὶ ἔχοντα δεδεμένῃν τὴν κεφαλὴν. Εἰς τὴν ἐρώτησίν μου.—Τί αἰσθάνεται; μοὶ ἀπάντησε συγκεχυμένως τινὰς λέξεις τὰς ὁποίας κατ' ἀρχάς δὲν ἠννόησα. Ἐν τέλει ὁμως με εἶπε νὰ διατάξω

ν' ανοίξουν μίαν ψιάλιν από εκείνο τὸ ἱατρικόν, διότι ἠσθάνετο ζάλιν καὶ πόνον εἰς τὴν κεφαλὴν. Τὸν ἠρώτησα ἂν νομίζῃ ὅτι τὰ πέριξ αὐτοῦ στρέφονται, ἐπειδὴ δὲ μὲ ἠτένισε μὲ βλέμμα ἡλιθίου, ἔκαμα τὴν ἀπαιτουμένην ἔρευναν καὶ ἠννόησα ὅτι ἐπωφελθεῖς τῆς ἀπουσίας ἡμῶν εἶχεν ἀνακαλύψει εἰς τὰς ἀποσκευὰς καὶ κενώσει ὁλόκληρον ψιάλιν **κοιμάκ**, τῆς ὁποίας ὑψίστατο τ' ἀποτελέσματα ὅτι δὲ, ἐκείνο τὸ ἱατρικόν τὸ ὁποῖον ἐζῆται διὰ νὰ θεραπευθῆ, ἦτο δευτέρα ψιάλιν! Ἀναφέρω τὸ πρᾶγμα διότι ἐξεπλάγην εὐρών ἐν τῇ γῆ ἐκείνῃ χωροφύλακα ὁπαδὸν τῆς ὁμοιοπαθητικῆς μεθόδου, θέλοντα νὰ ἐφαρμόσῃ κατὰ γράμμα τὸ «Similia Similibus curantur».

Τὴν ἐπαύριον βίαν πρῶτῶν ἐξεκινήσαμεν διὰ τὸ **Βίος Νευροῦδ**. Εἴμεθα περὶ τοὺς εἰκόσις ἱππεῖς. Πολλοὶ τῶν ἐν τέλει μὴ ἐπισκεφθέντες εἶδόν τὸ μέρος, ἐπωφελήθησαν τῆς ἡμετέρας μεταβάσεως καὶ ἐπροθυμοποιήθησαν νὰ μᾶς συνοδεύσωσιν. Ἄμα ἐξήλωμεν τῆς πόλεως παρουσιάσθη ἡμῖν ἐν ἀπόπτῳ τὸ μνημεῖον ὅπερ ἐφαίνετο ὡς στῆλην καπνοῦ ἀνερχομένη εἰς τὰ νέφη. Ἐν τῇ ἀπεράντῳ καὶ ὀμαλῇ πεδιάδι, τὸ **Βίος Νευροῦδ** φαίνεται ὡς πύργος τις μυθολογικὸς καὶ ἀπρόσιτος, ἐμπερικλειὸν τὸν ἐρωτόληπτον δράκοντα τοῦ μύθου, ὅστις ἀπῆγαγεν ἐκεῖ τὴν ὥραιαν τοῦ Ἀδάμου. Ἀπέχει δώδεκα περίπου χιλιάμετρα ἀπὸ τῆς Χιζέ. Πρῶτος μ. Χ. ὅστις ἀνέγραψε τὴν ὑπαρξίν αὐτοῦ ἦτο ὁ Βενιαμὴν τῆς Τυδέλης, υἱὸς ραββίνου, περιηγητῆς τοῦ 11ου αἰῶνος, ὅστις ὅμως ἐδειλίασε νὰ τὸν ἐπισκεφθῆ, ἀρκεσθεὶς νὰ ἴδῃ τὸ εἰρησιον μακρόθεν καὶ νὰ ἐκλάβῃ αὐτὸ ὡς τὸν πύργον τῆς Βαβυλῶνος περὶ τοῦ ὁποίου κἀμνει λόγον ἡ ἁγία Γραφή.

Κατόπιν ὅμως αὐτοῦ ἐπεσκέφθησαν τὸ **Βίος** οἱ περιηγηταὶ Pietro della Valle κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Niebuhr καὶ ὁ Beauchamp· ἀλλὰ καὶ οὗτοι δὲν ἐτόλμησαν ν' ἀνέλθωσιν ἐπ' αὐτὸ, ἠρέσθησαν δὲ μόνον νὰ περιέλθωσι τὰ πέριξ εἰρησία. Βραδύτερον ὁ Rich. ὁ Ker-Porter. ὁ Βούκιγγαμ, ὁ Κέπελ καὶ λοιποὶ ἐπεσκέφθησαν καὶ περιέγραψαν αὐτὸ ἐν λεπτομερεῖα. Μολοντί δὲ περὶ τῆς ιδιότητος καὶ αὐτοῦ τοῦ μνημείου διαφωνοῦσιν, οὐδεμία ὅμως ἀμφιβολία ὅτι εἶναι ἐν τῶν σπουδαιότερων μνημείων τῆς Βαβυλῶνος καὶ ἐν τῶν ἀρχαιοτέρων εἰρησιῶν τῆς ὑψηλοῦ.

Μετὰ δύο καὶ ἡμισείας ὥρων δρόμον ἐφθάσαμεν παρὰ τὸ **Βίος**. Ἐκεῖ ἀψιππεύσαμεν. Ἐπὶ δύο σχεδὸν ὥρας ἐπεσκεπτόμεθα καὶ περιεγραζόμεθα αὐτό. Φαντασθῆτε ἕνα λόφον ἔχοντα περιφέρειαν 2,000 περίπου μέτρων ἀρχόμενον ἀπὸ κλιτῶν ἐξ ἀνατολῶν, βαθμυδὸν δὲ ὑψοῦμενον καὶ καταλήγοντα εἰς ὑψηλὸν τοῖχον, ὀπισθεν τοῦ ὁποίου ἡ ἐκ δυσμῶν κάθοδος ἀποβαίνει ἀδύνατος διότι εἶναι ἀπότομος. Ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ ὑψισταμένου τειχοῦς τὸ ὕψος εἶναι ἑβδομήκοντα μέτρων. Εἶναι δηλαδὴ, καίτοι εἰρησιον, ὑψηλότερον ὅμως τοῦ ἄλλοτε ὀνομαστοῦ Κωδωνοστασίου τῆς Πίζης τὸ ὁποῖον ἔχει ὕψος 54 μόνον μέτρων.

Ἐν τῇ ἀρχαιότητι δὲ τὸ ὑψηλότερον μνημεῖον τῆς Βαβυλῶνος, κατὰ τὸν Στράβωνα, εἶχεν ὕψος ἐνὸς σταδίου, ἦτοι 185 μέτρων· καὶ τὸ μνημεῖον δ' ἐκεῖνο ἐδυσλίθη ὑπὸ τοῦ Ξέρξου καὶ κατετριμώθη. Ἐπρόκειτο ὅθεν περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Βήλου, περὶ τοῦ ὁποίου ὅλοι οἱ ἱστορικοὶ τῆς ἀρχαιότητος ἀναφέρουν μετὰ θαυμασμοῦ, τὸν ὁποῖον ὅμως ὁ Ξέρξης ἐπιστρέφων ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἠττημένως καὶ παρωργισμένως, κατερύμωσεν. Ὁ δὲ Μ. Ἀλέξανδρος εὐρών αὐτὸν εἰς κακὴν κατάστασιν, ἐσκόπει νὰ ἐπισκευάσῃ θέτων εἰς ἐνέργειαν ἅπαντα αὐτοῦ τὸν στρατὸν ἀλλ' ἀπροσδοκίτως καὶ μοιραῖως ἀπέθανεν. Ἦτο δὲ ὁ ναὸς οὗτος «μεγέθει τε μέγιστος καὶ, ἐκ πλίνθου ὀπτῆς ἐν ἀσφάλτῳ ἠρμοσμένης» κατὰ τὸν Ἀρριανόν, τοῦθ' ὅπερ φαίνεται μέχρι τῆς σήμερον ἐκ τῶν ἐναπομεινάντων εἰρησιῶν. Κατὰ δὲ τὸν Ἡρόδοτον ὁ ναὸς οὗτος τοῦ Βαβυλωνίου Διὸς εἶχεν ἐν τῷ μέσῳ πύργον, ἔχοντα μῆκος καὶ πλάτος ἐνὸς σταδίου, ἐπὶ τοῦ πρώτου δὲ τούτου πύργου ὑπῆρχον, ὁλοὲν σμικρυνόμενοι, ἕτεροι ἐπτὰ. Ἐπὶ τοῦ ὑψηλοτέρου δὲ ὑπῆρχε κλίνη μεγάλη εὐ στρωμένη καὶ τράπεζα χρυσοῦ· ἄγαλμα δὲ δὲν ὑπῆρχεν εἰς τοῦτον τὸν ναόν, διότι ὑπετίθετο ὅτι αὐτὸς ὁ Βῆλος κατήρχετο, ἔτρωγε καὶ κατεκλίνετο. Καὶ ἡ περιγραφή αὕτη τοῦ πατρὸς τῆς Ἱστορίας ἀπεδείχθη ἀκριβεστάτη διότι πράγματι ὡς ἐγγνώθη ἐκ τῶν ἀρχαιολογικῶν ἔρευνῶν τὸ **Ζιγοῦράτ** λεγόμενον τῶν Χαλδαίων καὶ τῶν Βαβυλωνίων, ὁ βωμὸς ὄνλοντι αὐτῶν, ἦτο εἶδος πυραμίδος ἀκορύ-

φου, ἐχοῦσας ὀκτὼ ἐξωτερικὰ πατώματα εἰς τὰ ὁποῖα ἀνῆρχοντο δι' ἐξωτερικῆς κλίμακος καὶ ἐφθάνον εἰς τὸ τελευταῖον ὅπου συνήθως εὐρισκето τὸ ἄγαλμα τῆς Θεότητος. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ αὕτη, ἡ ἀρχέγονος, ἡ ἔχουσα τὴν βᾶσιν εὐρυτάτην καὶ σχηματίζουσα δι' ἐξωτερικῶν πατωμάτων βαθμιαίως σμικρυνόμενον, ὑψηλοτέρων τῶν συνήθων οἰκοδομῶν, διδεδασθῆ ἰδέαν τοῦ τρόπου καθ' ὃν εἶχον κτισθεῖ καὶ οἱ περιώνυμοι κρημαστοὶ κῆποι, οἵτινες βεβαίως οὐδαμῶθεν ἐκρέμαντο, ἀλλ' οἱ ὁποῖοι καθὼ ὑψηλότεροι τοῦ ἐδάφους κατὰ βαθμίδας ὁλοὲν, ὑψοῦμενας ἐκίνουν τὴν περιφέρειαν τῶν θεωμένων αὐτοῦ. Πολλὰ ὑπάρχουσι τὰ διδόμενα ὅτι τὸ εἰρησιον τοῦτο εἶναι λείψανόν τοῦ ἀρχαίου ναοῦ τοῦ Βήλου ὅστις ἔκειτο εἰς τὸ προάστειον τὸ καλούμενον **Βόρδοιππα** ἔξ οὗ καὶ οἱ διάφοροι ἀρχαιολογοὶ ἀναγράφουν ὅτι τὸ εἰρησιον διδόμενον ὄνομα **Βίος** εἶναι ἡ ρίζα τοῦ ὀνόματος **Βόρδοιππα**. Καὶ ὅμως τοῦτο εἶναι τυχαία σύμπτωσης, διότι οἱ Ἄραβες, ὡς ἐβεβαιώθη ἐγὼ αὐτός, δὲν λέγουσι **Βίος Νευροῦδ**, ὡς γράφουν οἱ ἀρχαιολογοὶ, ἀλλὰ Bourdj **Νευροῦδ**, τοῦτέστι **Πύργος τοῦ Νευροῦδ**, ἐπόμενοι τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Νευροῦδ ἢ Νευροῦδ υἱὸς τοῦ Χούς, ἔγγονος τοῦ Χάμ, ἴδρυσεν τὴν Βαβυλῶνακαί ἐκτίσεν τὸν Πύργον αὐτῆς. Κατὰ τοὺς Ἄραβας δὲ τῆς Μεσοποταμίας, πᾶν ἔργον τοῦ ὁποίου ἡ Ἱστορία καλύπτεται ἀπὸ σκότη ἀνῆκει εἰς τὸν Νευροῦδ. Καὶ ἀπορῶ μάλιστα πῶς οὐδεὶς τῶν μέχρι τοῦδε περιηγητῶν ἐπρόσδεξεν εἰς τὴν λέξιν Bourdj ἀλλ' ὅλοι ὅσους ἀνεδίηθησά ἐγραψαν **Βίος** θεωροῦντες τὴν παραγωγὴν τῆς λέξεως ἐκ τῆς Βορδοίππης. Ὁ Γεδέσιος πάλιν νομίζει τὴν λέξιν **Βίος** περσικῆς καταγωγῆς, οὐδαμῶς δὲ ἀραβικῆς· ἐνῶ ἡ λέξις Bourdj εἶναι καθαρῶς ἀραβικὴ. Τὸ τεῖχος τὸ ὁποῖον ὑψίσταται μέχρι τῆς σήμερον καὶ τὸ ὁποῖον στεφανοῖ τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου τούτου τῶν εἰρησιῶν, ἔχει ὕψος 11 ἔως 12 μέτρων καὶ μῆκος 8 καὶ ἡμίσεος μέτρων· εἶναι διεσπασμένον ἐν τῷ μέσῳ καὶ καθέτως, νομίζει δὲ τις ὅτι ἐκκλινεν ἐκατέρωθεν. Πολλοὶ ἀποδίδουσι τὴν κάθετον ταύτην διάρρηξιν εἰς πτώσιν κεραυνοῦ, ἀλλὰ παραδέχομαι μᾶλλον τὴν γνώμην ὅτι αὕτη ὑψίσταται ἀπὸ ἐτῶν, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δολονότης καθ' ἣν μεγάλην πυρκαϊὰ κατέκαυσε τὸν ναόν. Τὴν δὲ μεγάλην ταύτην πυρκαϊάν μαρτυροῦσι δύο ὑπερμεγέθεις μάζαι, εὐρισκόμεναι ἐπὶ τοῦ ὕψους ἐκείνου καὶ ἔχουσαι μακρόθεν τὴν ἀποκλίνῃν δύο μαῦρον βράχων. Ὅταν ὅμως ἐξετάσῃ τις αὐτὰς προσεκτικῶς διαβλέπει ὅτι τὸ ἀρχέγονον αὐτῶν ὑλικὸν ἦτο πλίνθοι καὶ ἀσφάλτος καὶ ὅτι δι' ἰσχυροῦ πυρὸς ὑελοποιήθησαν καὶ ὑψίστανται ἐκεῖ, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου, ἀπὸ χιλιάδων ἐτῶν, ἀντανακλῶσαι τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας. Οἱ Ἄραβες διατείνονται ὅτι αἱ ὑελοποιημέναι αὗται μάζαι εἶναι τὰ ἴχνη τῆς καμίνου τοῦ Ἀδραάμ, ἐντὸς τῆς ὁποίας ὁ πατριάρχης οὗτος διέλυε τὰ εἶδωλα τῶν Ἀσσυρίων. Πολλοὶ Ἄγγλοι περιηγηταὶ παρεδέχθησαν τὴν εἰκασίαν ταύτην. Ὁ Niebuhr ὅμως ἐπίσκεψθεὶς εἰς τὰ 1766 τὸ Bourdj Nemroud ἐκφέρει πρῶτος τὴν γνώμην ὅτι τὸ εἰρησιον τοῦτο ἦτο ὁ ναὸς τοῦ Βήλου μετὰ τοῦ πύργου τοῦ καὶ πράγματι πρέπει νὰ ἦναι διότι ἐκτὸς τῶν ἄλλων μαρτυριῶν ἡ οἰκοδομὴ καθὼς καὶ αἱ πλίνθοι τῶν θεμελιῶν καὶ τῆς βάσεως, διαφέρουν τῆς οἰκοδομῆς καὶ τῶν πλίνθων τῆς ἄνω ἐπισκευῆς τῆς ὁποίας ἐπεχείρησεν, ὡς γνωστὸν, βραδύτερον ὁ Ναβουχοδονόσορ.

Οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ἀναφέρουν ὅτι ἄλλοτε ἐπὶ τῶν τειχῶν τοῦ ναοῦ καὶ τῶν δημοσίων ἰδρυμάτων ἐγράφοντο τὰ χρονικά καὶ οἱ νόμοι τοῦ τόπου ἱερογλυφικοῖς γράμμασι. Σήμερον ὅμως ἐὰν ἐξανίστατο κανεὶς Βαβυλωνίος θὰ ἐξεπλήσσετο βλέπων τὰ κακόηχα ὀνόματα συγχρόνων περιηγητῶν ἐγκεχαραγμένα γαλλιστί, ἀγγλιστί ἢ ἀραβιστί ἐπὶ τοῦ πλαγίου μέρους τῶν πλίνθων. Αἱ δὲ πλίνθοι τοῦ τειχοῦς καὶ τῶν ἄνω εἰρησιῶν, ὧν τινὲς ἐγκατεσπαρμέναι κατὰ γῆς, δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ, φέρουσιν ἅπασαι ἐν τῷ μέσῳ ἐπιγραφὴν, ἢ μᾶλλον τετραγωνικὴν σφραγίδα ἔχουσαν ἐξ γραμμῶν σφηνοειδοῦς γραφῆς, ἡ ὁποία, κατὰ τὸν φίλον μου κ. Pognon ἄλλοτε πρόξενον τῆς Γαλλίας ἐν Βαγδάτῃ, ἕνα τῶν πέντε ἢ ἐξ ἀσσυριολόγων τῆς ἐποχῆς, ἀποδίδει τὴν ἐξῆς σημασίαν:

«Ναβουχοδονόσορ βασιλεὺς τῆς Βαβυλῶνος, ἀνοικοδομητῆς τῆς πυραμίδος καὶ τοῦ ναοῦ, πρωτότοκος υἱὸς τοῦ Ναβοῦ-πολασά, βασιλέως τῆς Βαβυλῶνος, ἐγὼ».

Ὁ δὲ καθηγητῆς τῆς ἀσσυριολογίας ἐν τῇ Σορβόννῃ κ. Ἰωακείμ Μενὰν ἀποδίδει τὰς λέξεις τῶν πλίνθων τούτων βαβυλωνιστί, δηλαδὴ ὅπως ὑποτίθεται ὅτι αὗται ἐπροφέροντο· τὴν δὲ ἄνω-

τέρω φράσιν παραθέτω καὶ ἀναγινώσκω χάριν περιεργείας καὶ εἰς τὴν βαβυλωνιακὴν γλώσσαν.

«Nabu-Kudurriussur, sar Bab-ilu, zanin Bit-saggatu au Bit zida, habal ristan sa Nabu-palussur sar Bab-ilu, ana Ku». Δὲν παραδέχεσθε μετ' ἐμοῦ ὅτι ὡς γλώσσα εἶναι ὅπωςδῆποτε εὐηχοτέρα μερικῶν ὀμιλουμένων διαλέκτων;

Ἐκ τοῦ ὕψους τοῦ Bourdj-Nemroud τὸ θέαμα εἶναι μαγευτικώτατον. Ἡ πεδιάς ἐπεκτείνεται ὀμαλῆ καὶ ἀτελεύτητος. Μακρόθεν φαίνεται ὁ Εὐφράτης ὡς ἐλικοειδὴς ὑγρὰ ταινία, ποῦ μὲν στενωτέρα, ποῦ δὲ πλατυτέρα καὶ που μεταβαλλομένη εἰς ἀπέραντα ἔλη φαινόμενα ὡς θάλασσα. Ἐντὸς αὐτῶν λέμβοι διὰφόρων σχημάτων καὶ μεγεθῶν μετακομίζουσιν ὀλοκλήρους οἰκογενείας ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην ἀκτὴν. Εἰς τὸ βάθος, μακρὰν, πολὺ μακρὰν, διακρίνονται δασύλλια τινὰ φοινίκων, ὡσεὶ ἀνακύψαντα ἐκ τοῦ βυθοῦ τῶν ὑδάτων, παρέκει δὲ φαίνεται σύκνωμά τι δένδρον ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁποίων ὑψοῦται ὁ ἐπίχρυσος θόλος μωαμεθανικοῦ προσκυνηματος τοῦ Ἰμάμου Σεριφ. Πρὸς Ἀνατολὰς φαίνεται ἡ Χίλλε ἔχουσα ὄψιν ἀπεράντου κίπου ἐν τῷ ὁποίῳ προδίδεται ἡ ὑπάρχουσα ζωὴ ἀπὸ στήλας τινὸς καπνοῦ ὑψουμένης βραδέως πρὸς τὸν οὐρανόν· ἄνωθεν δὲ τὸ βαθυκύανον στερέωμα καλύπτει τὸ σύνολον τοῦτο μέχρι τοῦ φαινομένου ὀρίζοντος, ὁμοιάζει πρὸς ὑπερμέγεθος ὑέλωμα ὅπερ καλύπτει ἀρχαιολογικὰ καλλιτεχνήματα αἰθούσας, διὰ τὴν προφυλάξῃ αὐτὰ ἀπὸ τῆς ἐπιρροίας τοῦ ἀνεμου καὶ τοῦ κοριοῦτο.

Στηριχθεὶς ἐπὶ τοῦ τεύχους τοῦ ἀριθμοῦντος ἡλικίαν 2,600 ἐτῶν ἀνεπὸλυσά τὴν ἐποχὴν ἐκείνην καθ' ἣν ἡ περὶ ἐμὲ χώρα ἦτο ἡ κοιτίς τῆς σοφίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Μολονότι δὲ οἱ ἱεροὶ συγγραφεῖς διαφέρουσιν ἀπὸ τῶν ἐθνικῶν ὡς πρὸς τὰς χρονολογίας καὶ τὰ ὀνόματα, κατ' οὐσίαν ὅμως εἰσὶ σχεδὸν σύμφωνοι. Εἰς τὰς πράξεις τῶν Ἀποστόλων ἡ Βαβυλωνία λέγεται **γῆ Χαλδαίων** ὁ δὲ Διόδωρος παρακολουθῶν τὸν Κτησίαν λέγει ὅτι οἱ Χαλδαῖοι ἦσαν ἐν τῇ χώρᾳ ἀρχαιότεροι τῶν Βαβυλωνίων. Ὁ Ἱερουσία καὶ ὁ Ἐζεκιὰ ἀποκαλοῦσι τὴν χώραν ταύτην **γῆν τῶν Καδδίου** ἡ δὲ λέξις θα εὐήμαιεν ἐπίσης **ἀρχαίων** ἐξ οὗ τὸ ἀραβικὸν **Καδίου** καὶ τὸ ὄνομα ὅπερ ἔφερον ὁ πρῶτος βασιλεὺς τῶν Θηβῶν, ὁ μυθολογικὸς καὶ πανάρχαιος διὰ τοὺς Ἕλληνας **Κάδμος**. Κατὰ δὲ τὴν Γραφήν ὁ ἔγγονος τοῦ Χαμ Νεβρωδ ἔφερε πρῶτος τοὺς Χαλδαίους ἐξ Αἰγύπτου συνοικίσας αὐτοὺς ἐπὶ τῆς γῆς τοῦ Σεναάρ. Βραδύτερον, κατὰ τοὺς ἐθνικούς, ἡ φιλόδοξος καὶ μεγαλεπήβολος σύζυγος τοῦ Νίνου βασιλέως τῶν Ἀσσυρίων Σεμίραμις, μαγευθεῖσα ἐκ τῆς τοποθεσίας, ἐχάραξεν ἑκοδόμησε καὶ ἐκαλλώπισε τὴν Βαβυλῶνα, ἀπασχολήσασα δύο ἑκατομμύρια ἐργατῶν κατὰ τὸν Σικελιώτην Διόδωρον καὶ βοηθουμένη βεβαίως ὑπὸ τῶν ἐξ Αἰγύπτου ἐλθόντων Χαλδαίων οἵτινες εἶχον ἤδη ὡς ὑπόδειγμα τὰς Θήβας τῆς Αἰγύπτου τὰς ἑκατομύλους, διὰ τοῦτο καὶ περὶ τῆς Βαβυλῶνος λέγεται ὅτι εἶχε τόσας εἰσόδους. Ὁταν δ' ἐπεσκέφθη αὐτὴν ὁ Ἡρόδοτος, μολονότι ἡ πόλις εἶχεν ἄλωθῆ ὑπὸ τοῦ Κύρου καὶ ἀπετέλει σατραπείαν τοῦ Μηδικοῦ κράτους, ἐθαύμασεν ὅμως καὶ οὗτος τὸ τε μέγεθος καὶ τὸ κάλλος αὐτῆς.

Καὶ δικαίως· διότι ἡ περιφέρεια τῶν 480 σταδίων τὴν ὁποίαν δίδει ὁ Ἡρόδοτος εἰς τὴν Βαβυλῶνα ἰσοδυναμεῖ πρὸς 88 χιλιάμετρα καὶ 800 μέτρα, ἐνῶ οἱ σημερινοὶ Παρίσιοι μὲ τὰ προάστεια αὐτῶν ἔχουσι περιφέρειαν μόνον 25 χιλιαμέτρων καὶ εἰσόδους 54 ἢ δὲ Βαβυλῶν εἶχεν εἰσόδους ἑκατόν. Ἦτο λοιπὸν τρεῖς καὶ ἡμίσειαν φορὰς μεγαλειτέρα τῶν Παρισίων. Ἐὰν δ' ἐνθυμῆσθε τὸ πρῶτον ἐρείπιον τὸ ὁποῖον ἀπννήσαμεν καὶ θεωρήσθε αὐτὸ μετὰ τοῦ τελευταίου τούτου ὡς τὰ δύο ἄκρα τῆς ἀρχαίας πόλεως, ἔχετε ἔκτασιν μεγαλειέρα μερικῶν δουκάτων. Καὶ ὅμως οἱ συγγραφεῖς ὅλοι συμφωνοῦν ὅτι δὲν εἶχε πλείους τῶν 700 χιλιάδων ἐγκατεστημένων κατοίκων, ἐξ οὗ εἰκάζεται, ὅτι ἡ πόλις εἶχε μεγάλας πλατείας, κήπους πολλοὺς, διηρεῖτο δὲ εἰς προάστεια. Ὁ Κουίντιος Κουρτίος φρονεῖ μάλιστα ὅτι ὑπῆρχον ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ ἀπέραντοι βοσκαὶ πρὸς διατροφήν τῶν πολυαριθμῶν κτηνῶν ἐν καιρῷ πολιορκίας. Οὕτω δ' ἐξηγεῖται καὶ τὸ τοῦ Ἡροδότου καὶ Ξενοφώντος ἀναφερόντων ὅτι ὅταν ὁ Κύρος ἐκυρίευσε τὴν πόλιν εἰσελθὼν ἐντὸς αὐτῆς κατὰ τὴν νύκτα, οἱ κάτοικοι τοῦ ἀντιθέτου μέρους ἔγγων τοῦτο μόλις τὴν ἐπιούσαν περὶ τὴν δειλὴν τοῦτο δὲ διὰ τὴν συμβῆ ἔξάγεται ὅτι τὰ προάστεια ἐχωρίζοντο ἀπ' ἀλλήλων διὰ μεγάλων ἀποστάσεων.

Ὅταν ὁ Ἡρόδοτος ἐπεσκέφθη τὴν Βαβυλῶνα ἐξεπλάγη διὰ τὴν ἐν αὐτῇ τάξιν καὶ εὐνομίαν. Ἐθαύμασε δὲ ἰδίως δύο Βαβυλωνιακὰ συστήματα τὰ ὁποῖα ἀποκαλεῖ νόμους σοφωτάτους καὶ τὰ ὁποῖα εἶναι ἀρκούντως περίεργα ὥστε νὰ τ' ἀναφέρω. Τὸ ἐν εἶναι ὁ τρόπος διὰ τοῦ ὁποῖου ἐθεραπεύοντο οἱ ἀσθενεῖς, τὸ δ' ἕτερον πῶς συνήπτοντο τὰ συνοικεσία. Ὅταν τις ἰσθῆναι δὲν προσεκόλουν ἰατροὺς, ἀλλὰ μετέφερον τὸν ἀσθενῆ εἰς τὸ κέντρον τῆς πόλεως, εἰς τὴν ἀγορὰν. Ἐκεῖ ἕκαστος πολιτὴς τὸν ἐπλησίαζε καὶ ἠρώτα αὐτὸν περὶ τῆς ἀσθενείας του. Καὶ ἂν μὲν ἄλλοτε εἶχε πάθει ἢ αὐτὸς ἢ συγγενὴς του τις παρόμοιον νόσημα, μετέδιδεν εἰς τὸν ἀσθενῆ τὸν τρόπον διὰ τοῦ ὁποῖου ἐθεραπεύθη· ἕκαστος δὲ πολιτὴς ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ ἐρωτήσῃ καὶ νὰ ἐκφέρῃ τὴν γνώμην του· ἦτο δηλαδὴ ἐν εἶδος γενικοῦ ἰατροσυμβουλίου, ἀπὸ τῶν ὁποίων ὅμως ἔλειπον. . . . οἱ ἰατροί. Οἱ γὰμοὶ πάλιν ἐγίνοντο ἄνευ μὲν προξενητῶν, διὰ δημοσίων ὅμως κηρύκων. Εἰς ὀρισμένην ἐποχὴν τοῦ ἔτους συνήροιοζον ἐπὶ αὐτὸ ὅλας τὰς νεάνιδας, ἀπέναντι δὲ αὐτῶν ἤρχοντο ὅλοι οἱ ἐπίγαμοι νέοι. Κῆρυξ τότε ἐλάμβανε τὴν ὄραιότεραν καὶ ἔθετεν αὐτὴν εἰς πλειστηριασμόν· οἱ γαυροὶ ἐπλειοδότου καὶ ἡ νεάνις ἐδίδοτο ὡς σύζυγος εἰς ἐκεῖνον ὅστις προσέφερε τὰ περισσότερα. Τὰ χρήματα ἐκεῖνα ἐτίθεντο εἰς ὀρισμένον μέρος διὰ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς προῖξ εἰς τὰς δυσμάρθους· καὶ οἱ μὲν πλούσιοι ἐλάμβανον οὕτω τὰς ὄραιότερας, αἱ δὲ ἀσχημοὶ αἱ ὁποῖαι ἔμεινον, ἐτίθεντο τότε εἰς μειοδοσίαν· ἐδίδοτο δηλαδὴ ὡς σύζυγος εἰς ἐκεῖνον ὅστις παρεδέχετο αὐτὰς μὲ ὀλιγώτερον ποσόν. Τιοιουτοτρόπως τὰ χρήματα δι' ὧν ἐξηγοράζοντο αἱ ὄραιαι σύζυγοι ἐδίδοτο ὡς προῖκες εἰς τὰς ἀδικηθείσας ὑπὸ τῆς φύσεως. Πίστωσις εἰς οὐδένα ἐπετρέπετο, ἢ πρᾶξις ἐγίνετο τῆς μετρητοῦς. Ὅστε βλέπετε ὅτι οἱ Βαβυλώνιοι καίτοι ἰδεολόγοι, ἀστερομάντις καὶ αἰθεροβάμονες ἦσαν ὅμως ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου πολὺ πρακτικοὶ ἄνθρωποι.

Καὶ ὅμως ἐκ τῆς ὄρας ταύτης πόλεως, ἐκ τῶν θαυμαστῶν ἐκείνων μνημείων, ἐκ τῶν ἐνδόξων ἔργων τῆς Σεμίραμιδος, ἐκ τῶν ἰδιορρυθμῶν κτιρίων τῆς Νιτώκριδος ἐκ τῶν μεγαλοπρεπῶν οἰκοδομῶν τοῦ Ναβουχοδοносόρου, ἐκ τῶν κήπων, τῶν γεφυρῶν, τῶν ὑποβρυχίων δρόμων καὶ τῶν ὑπερυψίων ναῶν μένουσι μόνον τὰ ἀσίμματα σχετικῶς ἐρείπια περὶ τῶν ὁποίων σὰς ὀμίλησα, δύναται δὲ τις νὰ εἰπῇ πράγματι καὶ περὶ τῆς Βαβυλῶνος ὅ,τι εἶπεν ἄλλοτε ποιητὴς περὶ τῆς Μεγαλοπόλεως τῆς Ἀρκადίας:

«**Μεγάλῃ ἐρημίᾳ ἐστὶν ἡ μεγάλη πόλις.**»

Καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ ἦναι ἄλλως πως. Ἐὰν ἡ Ἑλλάς, ἡ Αἰγύπτος, ἡ Παλῦρα, ἡ Τυρρηνία, ἡ Πέργαμος καὶ αἱ Ἰνδοὶ ἐπιδεικνύουσι δήμερον μεθ' ὑπερηφανείας τὰ κλασικὰ ἔργα τῆς ἀρχαιότητος αὐτῶν, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ μάρμαρον καὶ εἰς τὸν γρανίτην, ἐνῶ ἡ Μεσοποταμία, ὅπου τὰ πάντα ἀνεγείροντο διὰ πλίνθων, ἐστὶν ὅτε μάλιστα διὰ πλίνθων μὴ ὀπτῶν, δὲν ἠδύνατο νὰ διατηρήσῃ ἐπὶ αἰῶνας μνημεῖα τῶν ὁποίων τὸ ὑλικόν. Ἦτο φθαρτὸν καὶ εὐκατάστρεπτον καὶ τὰ ὁποῖα ὑπέκειντο συνεχῶς εἰς τὰς πλημμύρας τῶν ποταμῶν οἵτινες περιζωννύουσι τὴν χώραν. Ἡ δὲ Βαβυλῶν τέλειον ἐγκατελείφθη ἐπὶ Σελεύκου τοῦ Νικάτορος, ὅστις ἴδρυσεν ἐπὶ τοῦ Τίγρητος τὴν Σελεύκειαν, γενομένην πρωτεύουσαν τῶν Σελευκιδῶν, βραδύτερον δὲ τῶν Ἀρσακιδῶν, οἵτινες πάλιν ἴδρυσαν εἰς τὴν ἀπέναντι ὄχθην τὴν Κτησιφῶντα γενομένην αἰτίαν τῆς ἐρημώσεως τῆς Σελευκειᾶς, τῆς ὁποίας, οὐδὲν μνημεῖον ἀπομένει δήμερον. Διὰ τοῦτο ὡς λέγει καὶ ὁ κ. Perrot εἰς τὸ ὄραϊον περὶ τῆς «Ἱστορίας τῆς τέχνης ἐν τῇ ἀρχαιότητι» σύγγραμμά του: «Εὐτυχεῖς οἱ λαοὶ τῶν ὁποίων οἱ καλλιτέχναι ἠδυνήθησαν νὰ ἐργασθῶσι καὶ νὰ λαξεύσῃν ὑλικὸν ὅπερ νὰ ἦναι ἀρκούντως μὲν ἀπαλὸν διὰ νὰ μὴ ἀνθίσταται εἰς τὴν σμῆλιν ἀλλὰ καὶ ἀρκούντως ἰσχυρὸν ὥστε νὰ διαβιῶνται τὴν ἀποτύπωσιν τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν ἰδεῶν τὰς ὁποίας ἐνεπιστεῖται αὐτῷ ἡ χεὶρ τοῦ ἀνθρώπου. . . .

Εἰς μικρὰν ἀπόστασιν καὶ πρὸς ἀνατολὰς τῶν ἐρείπιων τοῦ Bourdj Nemroud εὐρίσκειται μικρὸν ἕψωμα ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὑπάρχει θολωτὸν μνημεῖον καλούμενον ὑπὸ τῶν ἰθαγενῶν «Μακίμ Ἰβραήμ» ἦτοι **Θέσις τοῦ Ἀβραάμ**. Κατὰ τοὺς Ἰσραηλίτας ὅταν ὁ πατριάρχης Ἀβραάμ μετὰ τῆς Σάρρας, τοῦ Λὼτ καὶ τῶν ὑπηρετῶν του ἐγκατέλιπε τὴν Βαβυλωνίαν, διὰ νὰ μεταβῇ τῇ διαταγῇ τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν Χαναanaίαν ὁ πρῶτος σταθμὸς εἰς τὸν ὁποῖον ἀνεπαύθη ἦτο ἡ τοποθεσία αὕτη. Εἰσερχόμενός τις ἐντὸς

τοῦ εὐρισκομένου μνημείου εὐρίσκει νάρθηκα σκιερὸν 60 περίπου τετραγωνικῶν μέτρων· εἰς τὴν γωνίαν τοῦ νάρθηκος ὑπάρχει κλίμαξ λιθίνη διὰ τῆς ὁποίας κατέρχεται τις εἰς μικρὰν ὑπόγειον κατακόμβην ὅπου μέχρι τῆς σήμερον οἱ Βεδουῖνοι τῶν πέριξ μεταβίβοντες καὶ ὀρκίζονται ἐπιστήμως, ἐν τῷ ὄνοματι τοῦ πρώτου πατριάρχου, θέτοντες τὴν χεῖρα αὐτῶν ἐπὶ λειοῦ μαρμάρου εὐρισκομένου εἰς μίαν γωνίαν. Πολλοὶ ὑποθέτουν ὅτι τὸ μέρος αὐτὸ συνεκοινώνει ἄλλοτε μετὰ τοῦ ναοῦ τοῦ Βύλου δι' ὑπογείου δρόμου καταστραφέντος. Ὅταν μετέβηνεν ἐκεῖ τὰ ὄρολόγια μας ἐδείκνυον μεσημβρίαν· ἐνῶ δ' οἱ στόμαχοί μας ἐσκέπτοντο νὰ συντάξωσι διαμαρτυρίαν κατὰ τῆς ἐκδρομῆς, ἅμα ὡς εἶδον, παραθεθειμένον ἐν τῷ δροσερῷ νάρθηκι πλουσιοπάροχον γέφυμα, ἐξέφρασαν τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτῶν τῷ φιλοξενουῦντι ἡμῶς βέη διὰ ζωροτάτης φαιδρότητος. Μόνος ὁ φύλαξ τοῦ μνημείου, ρακένδυτος καὶ ἠμίγυμος Βεδουῖνος, ἴστατο ἀπαθῆς καὶ εἶχε τὸ μεγαλοπρεπὲς ἦθος ἀνθρώπου συνειθισμένου νὰ ξενίζῃ καὶ νὰ διατρέφῃ ἐξ ἰδίων του πολυπληθεῖς δαιτυμόνας, ἐνῶ ἐκ τῶν ὑστέρων ἀπεδείχθη ὅτι ὁ ταλαίπωρος ἐπεινα μόνος ὅσον ὅλοι ἡμεῖς ὁμοῦ. Ἐφηρομόζοντο δ' ἐπ' αὐτοῦ κάλλιστα οἱ ὠραῖοι στίχοι τοῦ Βαρθελεμῆ.

« Jusqu' sous ses haillons dessechés et poudreux
Éfrangés par le temps, cardés par la misère
L' Arabe qui mendie a l' air d' un Belisaire. »

Ἀπνοχόλησα ὑμᾶς ἀρκούντως, Κυρίαί καὶ Κύριοι, μετὰ τὴν ὄψιν σκιαγραφίαν καὶ μετὰ τὴν ξηρὰν ἀφήγησιν ἐκδρομῆς εἰς τὴν σύγχρονον καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν Βαβυλῶνα. Ἐν τῇ ἀρχῇ ὑπεσχέθημι νὰ σᾶς μεταφέρω ἐκεῖ ἄνευ κόπου. Καὶ ναί μεν ἐλύτρωσα ὑμᾶς τῶν κοπώσεων τοῦ ταξειδιώτου, ἀλλὰ σᾶς ἠνάγκαζα νὰ ὑποσθῆτε τὰ δεινὰ τοῦ ἀκροατοῦ· ἐνίοτε δὲ συμβαίνει τὰ δεινὰ ταῦτα νὰ ἦναι μαρτυρικώτατα! Τὸ ἐπ' ἔμοι, ἀγνοῶ κατὰ πόσον ἀνεπεκρίθηον εἰς τὰς προσδοκίας σας· ἐάν ὅμως ὑμεῖς διεψεύσθητε τῶν ἐλπίδων σας, μὴ με μεμφθῆτε. Μήτοι ὅλος ὁ βίος ἡμῶν δὲν εἶναι μία ἀνεκὴ διάψευσις ἐλπίδων;

ΠΟΙΚΙΛΑ.

Οἱ Παρίδιοι καὶ αἱ εὐρωπαϊκὰ μεγαλοπόλεις. — Ἰσοῦ ἐνδιαφέροντες τινες ἀριθμοὶ περὶ τῆς συγκριτικῆς οικονομικῆς καταστάσεως ἐνίων εὐρωπαϊκῶν μεγαλοπόλεων.

Αἱ πρόσδοσι τῆς πόλεως τῶν Παρισίων (δαυμοὶ καὶ εἰδικῶν πόροι) εἰσὶν, ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ πληθυσμοῦ, 2 1/2 φορές ἀνώτεροι τῶν τοῦ Βερολίνου, διπλάσιοι τῶν τῆς Βιέννης, ἐξαπλάσιοι περίπου τῶν τῆς Πετρούπολεως, ἑπταπλάσιοι τῶν τῆς Μόσχας, κατώτεροι κατὰ 1/10 τῶν τῆς Στοκχόλμης καὶ κατὰ 1/4 τῶν τοῦ Μονάχου.

Τούναντιον ὁ φορολογούμενος ἐν Παρισίοις πληροῖνε τριπλάσια τοῦ τοῦ Βερολίνου, κατὰ 1 φοράν καὶ 1/8 πλέον τοῦ τῆς Βιέννης, ὑπερπενταπλάσια τοῦ τῆς Πετρούπολεως καὶ Μόσχας, διπλάσια τοῦ τῆς Στοκχόλμης καὶ περὶ τὰς 2 1/2 φορές πλειότερον τοῦ τοῦ Μονάχου.

Ἄλλ' ἴδωμεν τὰς δαπάνας. Διὰ τὴν ἀστυνομίαν ἡ μεγαλειτέρα δαπάνη γίνεται ἐν Παρισίοις. Μήπως ἄρα γε περιφρουροῦνται κάλλιον οἱ Παρισίαιοι; Τὸ μάλιστα δαπανῶνται ἐκεῖ πρὸς τοῦτο 11.94 φρ. κατ' ἄτομον, ἐνῶ ἐν Βερολίῳ ἡ ἀστυνομία στοιχίζει μόνον 1 φρ. καὶ 15. Ἡ διαφορά μεγίστη. Μετὰ τοὺς Παρισίους τὸ μείζον ποσὸν δαπανᾷ ἡ Βιέννη: 6 φρ., τὸ ἐλάχιστον δὲ πάντων τὸ Μόναχον: 0.61 φρ. Ἐν Πετρούπολει ἡ ἀστυνομία στοιχίζει 2.94 φρ. κατ' ἄτομον καὶ ἐν Μόσχῃ 0.60 φρ.

Ἡ πόλις τῶν Παρισίων δαπανᾷ πρὸς καθαρισμὸν τῶν ὁδῶν 3.37 φρ. κατ' ἄτομον, ἡ Βιέννη ὅμως ὑπερτερεῖ ἐν τούτῳ πληρόνουςα 2.52 φρ. κατ' ἄτομον. Τὸ Ἀμστελδάμον ἐξισοῦται ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην μετὰ τῶν Παρισίων. Τὸ Βερολίον δαπανᾷ 1.69 φρ., πόλις δὲ ἐν αἷς ἡ χιῶν μένει ἐπὶ πολλοὺς μῆνας ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ὡς ἡ Πετρούπολις, ἡ Μόσχα, ἡ Στοκχόλμη, δαπανῶσιν ὀλίγιστα, ἀπὸ 0.28 φρ. μέχρι 0.63 φρ.

Ὡς πρὸς τὰς δαπάνας τοῦ φωτισμοῦ οἱ Παρίσιοι κατέχουσι τὴν

πρώτην θέσιν, δαπανῶσιν 3.44 φρ. κατ' ἄτομον. Τὸ Βερολίον ὅμως εὐρηται ἐν βραχυτάτῳ ζῳφῳ, καθόσον τὰ διὰ φωτισμὸν αὐτόθι δαπανώμενα ἀνέρχονται εἰς 0.13 φρ. κατ' ἄτομον. Ἡ Βιέννη ὑπερτερῶς, πληρόνουςα 1 φρ. 33 καὶ ὑπολείπεται μάλιστα κατὰ δαπάνην ἑκατοστῶν τινῶν τῆς ἀνθαμιλωμένης αὐτῇ Βουδαπέστης. Ἡ Πετρούπολις καὶ ἡ Μόσχα ἐλαττωματικῶς ἐπίσης φωτίζονται, ἅτε δαπανῶσαι ἡ μὲν 1 φρ. 12 ἡ δὲ 0 φρ. 88 κατ' ἄτομον.

Προκειμένου περὶ καταστολῆς τοῦ πυρὸς ἡ πόλις τῶν Παρισίων τάσσεται τελευταία, ἅτε δαπανῶσα μόνον 0 φρ. 19 διὰ τοὺς πυροσβέστας αὐτῆς, τὸ Βερολίον δαπανᾷ 1 φρ. 69, ἡ Πετρούπολις 1 φρ. 15, ἡ Μόσχα 1 φρ. 21, ἡ Βιέννη 1 φρ. 02 καὶ ἡ Στοκχόλμη 1 φρ. 14.

Ἡ τῶν Παρισίων πόλις θριαμβεύει ὡς πρὸς τοὺς ὄχτους καὶ τὰς ὁδοὺς τῆς συγκοινωνίας. Ἡ δαπάνη ἀνέρχεται εἰς 15 φρ. 65, διπλάσια ὅσα τῆς τοῦ Βερολίνου καὶ τῆς τῆς Βιέννης, τετραπλάσια δὲ τῆς τοῦ Μονάχου.

Καθόσον ἀφορᾷ εἰς τὰς σχολὰς, ἡ πόλις τῶν Παρισίων δὲν πρωτεύει, ἅτε δαπανῶσα 9 φρ. 91 κατ' ἄτομον, ἐνῶ ἡ μὲν Βιέννη δαπανᾷ 10 φρ. 51, τὸ δὲ Ἀμστελδάμον 10 φρ. 99, ἡ δὲ Δρέσδη 12 φρ. 72. Τὸ Βερολίον σχεδὸν ἰσοφροῖζει πρὸς τοὺς Παρισίους διὰ δαπάνης: 9 φρ. 55, ἀλλ' ἡ Πετρούπολις δαπανᾷ μόνον 1 φρ. 48 καὶ ἡ Μόσχα 1 φρ. 31.

Ἄλλὰ καὶ ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς δημοσίου βιοθεσίας ἡ πόλις τῶν Παρισίων δὲν πρωτεύει, ἀν' ἐξαιρεθῆ ἡ ὑπηρεσία τῶν νοσοκομείων, καθόσον δαπανᾷ μόνον 2 φρ. 37 κατ' ἄτομον, ἐνῶ τὸ Βερολίον δαπανᾷ 5 φρ. 41, ἡ Βιέννη 9 φρ. 75 καὶ ἡ Στοκχόλμη 6 φρ. 25. Ἐν Ρωσίᾳ ὀλίγιστα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον δαπανῶνται, ἤτοι ὑπὸ τῆς Πετρούπολεως: 0 φρ. 45, ὑπὸ τῆς Μόσχας: 0 φρ. 23 καὶ ὑπὸ τῆς Βαρσοβίας 0 φρ. 15.

Ἐν τούτοις ἡ πόλις τῶν Παρισίων τῇ ὑπὲρ τῶν νοσοκομείων δαπάνῃ ἀποκαθίστηται τὴν ὑπεροχὴν αὐτῆς, δαπανῶσα δι' αὐτὰ 7 φρ. 87, ἐνῶ ἡ ὑπὲρ τῶν ἀσθενῶν δαπάνη ἀνέρχεται ἐν Βερολίῳ εἰς 2 φρ. 36, ἐν Βιέννῃ εἰς 0 φρ. 54, δαπανῶση θῶρος ἰδίᾳ διὰ τὰς ἐξωτερικὰς ἀνάγκας, ἐν Πετρούπολει 3 φρ. 39, ἐν Μόσχῃ 1 φρ. 90 καὶ ἐν Στοκχόλμῃ 2 φρ. 59.

Τὸ παρισιανὸν χρέος ἀνέρχεται εἰς 778 φρ. 11 κατ' ἄτομον, αἱ ἄλλαι δὲ πόλεις εὐρηται ἐν πολλῷ κατωτέρῳ βαθμῷ καθόσον τὸ χρέος τῆς Στοκχόλμης ἀνέρχεται εἰς 309 φρ. 23 κατ' ἄτομον, τὸ τοῦ Μονάχου εἰς 101 φρ. 28, τὸ τῆς Βιέννης εἰς 186 φρ. 23, τὸ τοῦ Βερολίνου εἰς 154 φρ. 97 καὶ τὸ τῆς Μόσχας εἰς 11 φρ. 85 μόνον κατ' ἄτομον.

Ἐπιχορηγήσεις ἡγεμόνων. — Περιεργείας χάριν παρατιθέμεθα ὅδε τὰς ἐξῆς ἐπιχορηγήσεις ἐνίων ἡγεμόνων:

Ἡ Πρωσία πληροῖνε 20,000,000 φρ., ἡ Βαυαρία 5,401,850, ἡ Σαξωνία 3,306,779, ἡ Βυρτεμβέργη 2,089,801, ἡ Αὐστρουγγαρία 23,250,000 τὸ Βέλγιον 4,412,000, ἡ Δανία 1,600,303, ἡ Ἰσπανία 9,500,000, ἡ Μεγάλη Βρετανία 14,698,454, ἡ Ἑλλάς 1,325,000 ἡ Ἰταλία 15,050,000, ἡ Ἰαπωνία 3,252,220, τὸ Λουξεμβούργον 200,000, ἡ Ὀλλανδία 2,730,000, ἡ Πορτογαλία, 2,474,800 ἡ Ρωσία 38,016,000, ἡ Σερβία, 1,200,000 καὶ ἡ Σουηδία καὶ Νορβηγία, 1,859,820.

Ἡ βιβλιοθήκη Ἰβάν τοῦ Τρομεροῦ. — Ὁ σοφὸς Τρέμερ ἐπεθεβαίου ἐσχάτως ὅτι ἡ περίπυστος βιβλιοθήκη Ἰβάν τοῦ Τρομεροῦ δὲν κατεστράφη ἐν τῇ πυρπολήσει τῆς Μόσχας. Τῷ 1837 ἀνεκαλύφθησαν ἐν τοῖς ἔρειπίοις τοῦ Κρεμλίνου τὰ λείψανα τοῦ ἀρχαιοτέρου τμήματος τοῦ ἀρχαίου ἀνακτόρου Βασιλείου τοῦ Δ' μετὰ παρεκκλησίου. Πέρυσιν καὶ ἄλλα λείψανα τοῦ ἀνακτόρου τούτου καὶ τοῦ παρεκκλησίου προήλθον εἰς φῶς. Ἦδη δὲ ὑποκινεῖται τὸ ζήτημα τοῦ νὰ ληφθῇ ἄδεια πρὸς πλήρη διερεύνησιν τοῦ Κρεμλίνου· ἀν δὲ κατορθωθῇ διὰ τῆς ἐξερευνήσεως ταύτης ἡ ἀνεύρεσις τῶν 800 λατινικῶν καὶ ἑλληνικῶν χειρογράφων ἡ μέρους αὐτῶν, τὸ εἶρημα ἔσται πολυτιμώτατον διὰ τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον καὶ σπουδαία προσθήκη εἰς τὰ κλασσικὰ κείμενα.

Ο ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ
ΧΡΥΣΟΣΘΕΝΗΣ ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ.

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΝΕΟΛΟΓΟΥ.